

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – specialiųjų poreikių vaikų kūno kultūros pedagogika,
kineziterapija) dieninių studijų programa, IV kursas

Agnė Eidintaitė

**ELGESIO VALDYMO STRATEGIJOS EMOCIJŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ
TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYME**

Bakalauro darbas

Bakalauro darbo vadovas –
prof. habil. dr. Vytautas Gudonis

2011

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe „Elgesio valdymo strategijos emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdyme“ analizuojamos elgesio valdymo strategijos, taikomos mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų. Tyrimo tikslas – nustatyti, kokios elgesio valdymo strategijos taikomos emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdyme.

Tyrime dalyvavo 100 pedagogų, dirbančių Šiaulių miesto Salduvės, Rasos, Zoknių, Rėkyvos pagrindinėse mokyklose.

Anketinės apklausos metodu tirti dažniausiai mokiniams pasireiškiantys emocijų ir elgesio sutrikimo požymiai; taikomos elgesio valdymo strategijos mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, ugdyme; elgesio valdymo strategijų teikiami rezultatai; pedagogų žinių pakankamumas dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų.

Atlikus literatūros analizę išaiškėjo, jog autoriai pateikia įvairių priežasčių, dėl kurių atsiranda emocijų ir elgesio sutrikimai. Tai biologiniai sutrikimai; santykiai su šeima; netinkamas patyrimas mokykloje; neigiama kultūrinė įtaka. Dažniausia priežastimi literatūroje įvardijama vaiko santykiai su šeima (tai sąlygoja, jog daugumos tėvai asocialūs, išsiskyrę, emigravę į kitas šalis, palikę vaikus artimųjų ar net svetimų globai). Tyrimu nustatyta, jog mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, dažniausiai pasireiškia dėmesio ir aktyvumo (savireguliacijos) sutrikimo požymiai. Mokiniai nesugeba pakankamai ilgai išlaikyti dėmesio, negeba baigti pradėto darbo, padidėjęs mokinių hiperaktyvumas. Du trečdaliai mokytojų pripažįsta, kad jiems trūksta žinių dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų ir didžioji dauguma norėtų kelti kvalifikaciją šiuo klausimu. Tyrime dalyvavusių bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai dažniausiai naudoja pozityvias elgesio valdymo strategijas (visada pagiria, kai mokinys elgiasi tinkamai. Naudoja socialinius pastiprinimus, paspaudžia ranką, linkteli. Aiškinasi netinkamo elgesio priežastis asmeniškai „prie keturių akių“. Kuria elgesio taisykles kartu su mokiniais).

Turinys

Bakalauro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1. skyrius. ELGESIO VALDYMO STRATEGIJOS EMOCIJŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYME.....	6
1.1. Esminių sampratų analizė.....	6
1.2. Emocijų ir elgesio sutrikimų klasifikacija.....	8
1.3. Emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai	9
1.4. Emocijų ir elgesio sutrikimų atsiradimo priežastys	11
1.5. Emocijų ir elgesio sutrikimų diagnostika.....	12
1.6. Ugdymo organizavimas mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų	12
1.7. Elgesio valdymo strategijos	14
1.8. Bendradarbiavimas su tėvais.....	18
2. skyrius. ELGESIO VALDYMO STRATEGIJOS EMOCIJŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYME.....	20
2.1. Tyrimo metodika	20
2.2. Tyrimo dalyviai	20
2.3. Tyrimo duomenų analizė.....	21
Išvados.....	45
Literatūra.....	46
Summary.....	50
Priedai	51

Ivadas

Temos aktualumas. Istoriniu aspektu vyko sudėtingas ilgalaikis pagrindinių specialiojo ugdymo kaitos procesas: nuo atskirties, pakantumo, segregacijos, globos iki bendradarbiavimo, integracijos, inkluzijos. Prireikė dviejų tūkstančių metų, kol visuomenė nuėjo kelią nuo neapykantos ir agresijos iki specialiųjų poreikių turinčių asmenų socialinės integracijos (Stulpinas, 2004). Kaip teigia Targamadžė (2006), mokykloje turi būti ugdomos ne tik universalios humaniškos vertybės, bet ir demokratija, tolerancija, atsakomybė, bei sugebėjimas užmegzti ir palaikyti ryšius, bendrauti ir bendradarbiauti. Mokytojai gali tai įgyvendinti tik gerai suprasdami kiekvieno mokinio poreikius, jo asmenybės vystymosi ir psichinės raidos ypatumus. Anot Utz (2001), greta vaikų, kurie vystosi ir auga niekuo neišsiskirdami, daugėja tokių, kurių elgesys ugdytojui neįprastas. Galkienės (2005) teigimu emocijų ir elgesio sutrikimai – dažnas reiškinys bendrojo lavinimo mokyklose. Bene kiekvienas mokytojas galėtų pasakyti turįs klasėje mokinių, kurių elgesį sunku kontroliuoti. Tokie mokiniai reikalauja ypač subtilaus dėmesio. Dažnai mokyklose pasitaikanti problema ta, kad į mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, žvelgiama kaip į nevykusius, sunkiai auklėjamus vaikus ir bandoma veikti juos pastabomis, bausmėmis ir kontrole, menkai atsižvelgiant į sunkumų priežastis. Tai sudomino ir paskatino analizuoti elgesio valdymo strategijas emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdyme.

Tyrimo problema. Statistikos departamento duomenimis 2010/2011 mokslo metais bendrojo lavinimo mokyklose ugdomi 42616 specialiųjų poreikių mokiniai, iš jų 853 turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Šie sutrikimai kenkia ne tik vaikų ugdymuisi, bet trikdo asmenybės socializaciją. Todėl yra labai svarbu išsiaiškinti, kokias elgesio valdymo strategijas taiko mokytojai, šių mokinių ugdyme.

Tyrimo objektas: emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių elgesio valdymo strategijos.

Tyrimo tikslas: nustatyti, kokios taikomos elgesio valdymo strategijos emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdyme.

Tyrimo uždaviniai:

1. Nustatyti mokiniams dažniausiai pasitaikančius emocijų ir elgesio sutrikimų požymius.
2. Nustatyti, ar pedagogams pakanka žinių dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų.
3. Ištirti elgesio valdymo strategijas, kurios taikomos emocijų ir elgesio turinčių mokinių ugdyje Šiaulių Rasos, Rėkyvos, Salduvės, Zoknių pagrindinėse mokyklose.

Tyrimo metodai:

1. Pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė.
2. Anketinė apklausa.

Bakalauro darbo struktūra, apipavidalinimas parengti remiantis leidiniu Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.

Tyrimo dalyviai: tyrime dalyvavo 100 respondentų – pedagogų, kurie dirba Šiaulių miesto Rasos, Rėkyvos, Salduvės, Zoknių pagrindinėse mokyklose.

Bakalauro darbo struktūra. Ši bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudota literatūra (53), santrauka anglų kalba, 3 priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 19 paveikslų. Prieduose pateikta tyrimo anketa bei tyrimo duomenis iliustruojantys 15 paveikslų. Darbo apimtis – 51 psl.

1. skyrius. ELGESIO VALDYMO STRATEGIJOS EMOCIJŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYME

1.1. Esminių sampratų analizė

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2003) ugdymas apibrėžiamas, kaip mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas. Stulpinas (2006) teigia, jog ugdymas yra ypač sudėtingas, įvairiapusiškas, daugiapakopis procesas. Anot Targamadzės (2006) ugdymo sistema yra dinamiška ir daugiaspektė, veikiama vidaus ir išorės veiksnių, galinti turėti teigiamą bei neigiamą ugdymo tikslų požiūriu sinerginį efektą. Jos konstravimas bet kuriuo atveju priklauso nuo ugdymo metodologijos, o ši sietina su vertybėmis, kurios susijusios su kultūra. Theriault (2009) teigimu vaikų ugdymas yra veikla, kurioje dalyvauja tėvai ir mokytojai. Tai yra rezultatas, gaunamas iš pačių paprasčiausių veiksmų, kuriuos atlieka visi vaiko gyvenime dalyvaujantys asmenys, visumos.

Pasak Jovaišos (2007), elgesys yra žmogaus veiksmas, atspindintis jo santykius su aplinka. Skiriamas išorinis elgesys ir vidinis, vadinamas išgyvenimais (mąstymas, jausmai ir kt.). Herm (2004) elgesį apibrėžia, kaip būdą, kuriuo žmogus bendrauja su aplinka, sąveikauja su kitais. Ar tas elgesys deramas, ar išsiskiriantis, provokuojantis, trikdamas, tinkamas ar netinkamas, vertina pirmiausia socialinė aplinka.

Bendronienė ir kt. (2005) apibrėžia emociją – (pranc. *emotion.*, lot. *moveo* – jaudinu) susijaudinimo, pakilumo ar nusiminimo būseną; stiprus jausmo (džiaugsmo, pykčio, baimės) išgyvenimas. Jovaiša (2007) teigia, jog emocija – konkrečios situacijos aktualus jausmas, stiprinantis ar silpninantis, organizuojantis ar dezorganizuojantis žmogaus veiklą ar elgesį. Emocijas sukelia daiktai, įvykiai, situacijos, veikla, visa, kas reikšminga individo poreikiams, ką asmenybė vertina. Ugdymas efektyvus, kai jį lydi teigiamos emocijos. Anot Vaitkevičienės (2007) emocijos – žmogaus tiesioginis šališkas aplinkos reiškinių ir situacijų reiškinių išgyvenimas; jas lemia aplinkos situacijų reiškinių savybių santykis su individo poreikiais. Išorinis jausmų reiškimas. Theriault (2009) teigia, jog emocija yra vidinių išgyvenimų atspindys. Emocija atsiranda tada, kai yra patenkinami arba nepatenkinami poreikiai. Matulienės (2002) teigimu emocijos – yra tam tikru momentu kylantys išgyvenimai, kurie parodo, kaip žmogus vertina situaciją, susijusią su jo poreikių patenkinimu tuo metu. Jie turi tarpusavyje susijusius psichinius, somatinius ir elgesio komponentus.

Labinienė, Aidukienė, Christensen (2003) pateikia sutrikimo apibrėžimą – funkcijos ar organo sutrikimas dėl ligos ar traumos; sutrikimas reiškiasi organų ir sistemų lygmeniu. Ališauskienė, Gudonis, Mikulėnaitė, Petrulytė, Radzevičienė (2003) pateikia sutrikimo sampratą – vienos ar daugiau raidos sričių sulėtėjimas.

Vaitkevičienė (2007) teigia, kad strategija (lot. *strategia* – vadovavimas) tai – nuo susiklosčiusių aplinkybių priklausoma veiksmų varianto pasirinkimą nustatančių taisyklių visuma. Anot Bendronienės ir kt. (2005), strategija – bendrasis kovos arba kitokios veiklos planas; tokio plano kūrimas ir vykdymas.

Žmonių elgesys domino medikus, psichologus ir pedagogus. Iki pirmojo pasaulinio psichiatrų kongreso 1950 m. vaikai, kurių elgesys neatitiko normų, buvo vadinami sunkiai auklėjamais, apleistais ar net psichopatiškais. Vėliau įsisvyravo sąvoka „elgesio sutrikimas“, ja buvo įvardijamas netinkamas, normų nepaisantis elgesys pažintinėje, socialinėje ir emocinėje srityje (Herm, 2004). Anot Raugalės ir kt. (2005), elgesio sutrikimai yra pasikartojantis ir nuolatinis antisocialus, agresyvus ir įžūlus elgesys. Toks elgesys, pasiekęs aukščiausią išraiškos tašką, sutrikdo vaiko amžiui būdingas socialines elgesio normas. Ališauskas (2002) teigia, kad emocijų ir elgesio sutrikimai – tai sąlygiškai pastovus nukrypimas nuo adaptyvaus elgesio, traktuojamo kaip normalus. Pasak Daniels ir Stafford (2000) emocijų ir elgesio sutrikimai – tai būsenos, kai vienas ar daugiau iš toliau aprašytų požymių akivaizdžiai pasireiškia pakankamai ilgą laiką bei neigiamai veikia vaiko ugdymo rezultatus: negebėjimas išmokyti, kurio negalima paaiškinti intelekto, jutimų ar sveikatos veiksniais; negebėjimas užmegzti ar plėtoti patenkinamus tarpasmeninius santykius su bendraamžiais ir suaugusiais; netinkamos elgesio ar jausmų apraiškos įprastomis aplinkybėmis; ilgalaikė bloga nuotaika ar depresija; dėl asmeninių ar mokyklinių problemų atsirandantys fiziniai simptomai ar baimės.

Siekiant apibūdinti vaikus, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimus, įvairūs autoriai vartoja skirtingas sąvokas. Herm (2004) vartoja sąvoką išsiskiriantis elgesys. Kaffemanas (2000) pastebi, kad literatūroje dažnai vartojama sunkaus vaiko, sunkiai auklėjamo, asocialaus, deviantinio, delinkventinio elgesio sąvokos. Hallahan, Kauffman (2003) teigia, kad tai vaikai, turintys emocinių sutrikimų, elgesio sutrikimų, socialinių ir emocinių sutrikimų, emocinių konfliktų, asmenybės ir socialinės adaptacijos problemų, bei vaikai, turintys sunkių elgesio sutrikimų. Samsonienė (2006) pateikia emocijų ir elgesio sutrikimų grupės sinonimą – psichologinės adaptacijos sutrikimai.

Šiame baigiamajame bakalauro darbe bus vartojama sąvoka „emocijų ir elgesio sutrikimai“.

1.2. Emocijų ir elgesio sutrikimų klasifikacija

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakyme (2002) pateikiama specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo bei specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarka. Sutrikimai skirstomi į 10 sutrikimų grupių. Vienai iš šių grupių priklauso emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai. Minėti sutrikimų grupei priskiriami:

1. Emocijų ir elgesio sutrikimai: savireguliacijos sutrikimai;
2. Elgesio sutrikimai: nuolatinis disocialus, agresyvus ir provokuojantis elgesys, opozicinis neklusnumas;
3. Emocijų sutrikimai: nerimas, fobijos;
4. Tikai: lėtiniai motoriniai tikai, Tourette sindromas;
5. Nuotaikos (afektiniai) sutrikimai: depresija;
6. Neuroziniai stresiniai sutrikimai: obsesinis – kompulsinis sutrikimas, potrauminio streso sutrikimas, adaptacinis sutrikimas;
7. Psichoziniai sutrikimai (šizofrenija, šizoafektiniai sutrikimai);
8. Emocijų ir elgesio sutrikimai dėl charakterio akcentuotumų;
9. Elgesio ir emocijų sutrikimai vartojant narkotikus;
10. Įvairiausiai raidos sutrikimai: vaikystės autizmas; atipiškas autizmas; Aspergerio sindromas; kiti vaikystės dezintegraciniai sutrikimai.

Pasak Ališausko (2002) svarbu, kur ir kada kokią klasifikaciją vartoti. Medikams svarbiausios „Tarptautinė ligų klasifikacija“ (TLK-10), „Tarptautinė sutrikimų, negalių ir invalidumų klasifikacija“, „Diagnostinis ir statistinis psichikos sutrikimų vadovas“ (DSM-IV). Bagdonas (cit. Ališauskas, 2002) pažymi, kad Pasaulinei sveikatos organizacijai (PSO) kilo idėja suklasifikuoti ne tik ligas, bet ir jų padarinius („Tarptautinė funkcijų, veiklų ir dalyvumo klasifikacija – PSO, 1999). Dėl ligos (patologinio proceso audiniuose) atsiranda kūno funkcijų ir struktūrų nuokrypių (ydos, sutrikimai), veiklų sutrikimų, įvairių bazinių gebėjimų sunkumų (negalės) ir žmogaus socialinio funkcionavimo ribotumų (neįgalumas).

1.3. Emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai

Mokiniai, turintys nedidelių sutrikimų, gali turėti socialinės sąveikos problemų ir nesugebėti dirbti kartu su kitais, jie sutrinka, kai laikas nesustrukturizuotas. Kiti mokiniai linkę provokuoti bendraklasius, konfliktuoti ir įžūliai elgtis; didžiąją dalį pamokos jie būna nukrypę nuo užduoties, o į pastabą agresyviai atkerta. Tokių mokinių savivertė menka, jiems sunku priimti bet kokią pagyrimą ir priimti atsakomybę už savo elgesį. Didesnių sutrikimų turintys vaikai beveik visiškai nepajėgia dirbti grupėje, dažnai jų elgesys yra smurtinis, ir mokytojui tenka fiziškai įsikišti (East, Evans, 2008). Cowley (2008) teigia, kad mokiniai, turintys tokių sutrikimų, būna per daug konfliktiški ir nesugeba valdyti savo pykčio arba jie gali būti intravertiški ir emociškai labai pažeidžiami. Evans, Harden, Thomas (2004) teigimu mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, negeba baigti pradėto darbo, negali susikaupti, praranda mokymosi motyvaciją, negeba bendrauti su bendraamžiais ir suaugusiais. Mokinio, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų, socialiniai įgūdžiai yra neišlavę.

Daniels ir Stafford (2000) pateikia emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių vaikų bruožus ir elgsenas:

- hiperaktyvumas, nepastovus bei trumpas dėmesio išlaikymas ir impulsyvumas;
- į kitus ir save nukreipta agresija;
- atsiskyrimas arba socialinės sąveikos atsisakymas;
- perdėtos baimės ar nerimas;
- nebrandumas, pasireiškiantis netikėtų verkimu kasdieninėje situacijoje, dažnai pykčio priepuoliais ir prastais gebėjimais valdyti situaciją;
- mokymosi sunkumai, kurių pasekmė – reikšmingos mokymosi spragos.

Įvairių tyrimų duomenimis, emocijų sutrikimų paplitimas svyruoja nuo 2% iki 24% (dažniausiai literatūroje nurodomas paplitimas 5 – 10%), skirtingas šių sutrikimų reiškimasis ir paplitimas įvairiose amžiaus grupėse. Mergaitėms emocijų sutrikimai dažnesni nei berniukams. Apimant visas elgesio sutrikimų grupei priskiriamas diagnostines kategorijas, elgesio sutrikimų paplitimas sudaro 3 – 5%. Berniukų ir mergaičių santykis 4 : 1 (Raugalė ir kt., 2005).

Raugalė ir kt. (2005) pateikia ypatumus, kuriais grįsta elgesio sutrikimų diagnozė, yra tokie: per didelis polinkis į peštynes ir triukšmavimą, žiaurus elgesys su gyvūnais ar žmonėmis, ryškus nuosavybės gadinimas, padeginėjimas, vagiliavimas, pasikartojantis melavimas, apgaudinėjimas,

pamokų praleidinėjimas ir bėgimai iš namų, neįprastai dažni ir stipriai pasireiškiantys pykčio priepuoliai, įžūlus ir provokuojantis elgesys, nuolatinis ir ryškus neklusnumas. Vaikams, turintiems elgesio sutrikimų, būdingas pyktis, dirglumas, irzlumas, šiurkštumas, nemandagumas, autoritetų neigimas, maža tolerancija frustracijai, pykčio priepuoliai, atsakomybės stoka, nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo, užuojautos, gėdos stoka. Dėl savo problemų ar kylančių sunkumų tokie vaikai yra linkę kaltinti kitus, o ne save, nepasimoko iš savo patyrimo ar padarytų klaidų. East, Evans (2008) teigimu, netinkamo elgesio padariniai gali būti įvairūs – nuo labai nedidelių iki ekstremalių, sudėtingų situacijų. Padarinių patiria ir mokytojai, ir vaikai.

Tyrimų duomenimis Žukauskienė (2001), Rogge (2005), East ir Evans (2008), išskiria dažniausias netinkamo elgesio atliekamas funkcijas: patraukti aplinkinių dėmesį, išvengti užduočių, sutrukdyti mokytojui (ir kitiems mokiniams), parodyti jėgą, siekti valdžios.

Mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, labai dažnai patiria sunkumų bendraudami su bendraamžiais. Bryan (cit. Galkienė, 2005) teigia, jog tyrimai rodo, kad šie mokiniai neturi daug draugų, yra bendraamžių atstumtųjų grupėje. Tokią šių vaikų situaciją lemia socialinių įgūdžių stoka, nemokėjimas susidraugauti, palaikyti draugiškus santykius, užmegzti pokalbį, išvengti konfliktinių situacijų. Daugelis šių vaikų tiesiog nežino, kaip reikia elgtis vienoje ar kitoje socialinėje situacijoje, nes nėra to išmokę natūraliu būdu savo šeimoje, mokykloje ar kitoje kasdienėje aplinkoje. Tokie mokiniai labai dažnai netinkamai interpretuoja kitų žmonių užuominas, nesupranta aplinkinių nuotaikų, jausmų. Dar viena šių vaikų problema – negebėjimas valdyti savo jausmus ir emocijas bei prisitaikyti socialinėje situacijoje arba jas kontroliuoti. Neretai šie vaikai ir turėdami tam tikrų socialinio elgesio žinių nemoka arba nedrįsta jomis pasinaudoti, bijodami bendraamžių atstūmimo. Hallahan, Kauffman (2003) teigimu, vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, paprastai sunkiai susiranda draugų. Ryškiausia jų problema – nesugebėjimas užmegzti artimų ir pasitenkinimą teikiančių emocinių santykių su kitais žmonėmis. Bendraamžiai paprastai jais nesidomi, be to, tokie vaikai retai kelia simpatijas ir suaugusiajam. Kai kurie emocijų ir elgesio sutrikimų turintys vaikai yra atsirboję nuo kitų vaikų. Cowley (2008) teigimu, kai mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, nuolat mato agresyviai ir nebrandžiai besielgiančius suaugusiuosius – gali praeiti daug laiko, kol jie supras, jog bendrauti galima ir kitaip. Pasak Galkienės (2005), dažniausiai emocijų ir elgesio sutrikimus lydi ir mokymosi sunkumai: mokymosi negalės arba akademinis atsilikimas. To priežastis gali būti pažintinės veiklos sutrikimai arba akademinis atsilikimas dėl mokymosi motyvacijos stokos, nesisteminio mokyklos lankymo, negebėjimo planuoti laiką ir organizuoti veiklą.

1.4. Emocijų ir elgesio sutrikimų atsiradimo priežastys

Anot Hallahan ir Kauffman (2003), vieną konkrečią emocijų ir elgesio sutrikimų priežastį retai pavyksta nustatyti. Daugeliu atvejų išaiškinami tik priežastiniai veiksniai, kurie prisideda prie vaiko sutrikimo atsiradimo arba sudaro prielaidas jam atsirasti. Emocijų ir elgesio sutrikimų priežastys aiškinamos keturiais pagrindiniais veiksniais:

- 1) biologiniais sutrikimais bei ligomis;
- 2) pataloginiais santykiais šeimoje;
- 3) netinkamu patyrimu mokykloje;
- 4) neigiama kultūrine įtaka.

Biologiniai sutrikimai bei ligos. Lytis. Anot Evans ir kt. (2004) dažniausiai emocijų ir elgesio sutrikimai pasireiškia berniukams. Hallahan ir Kauffman (2003) mini kitus veiksnius: genetika, temperamentas, netinkama mityba, smegenų traumos ir piktnaudžiavimas psichoaktyviomis medžiagomis.

Patologiniai santykiai šeimoje. Įvairių autorių teigimu Cowley (2008), Evans ir kt. (2004), emocijų ir elgesio sutrikimui didelę įtaką daro šeima, socialinė aplinka. Raugalė ir kt. (2005) teigia, kad ir emocijų ir elgesio sutrikimų paplitimas didesnis tarp žemesnio socialinio ekonominio sluoksnio gyventojų. Įvairių tyrimų duomenimis šie sutrikimai koreliuoja su šeimos gaunamomis pajamomis. Kuo mažiau pajamų, tuo daugiau emocijų ir elgesio sutrikimų apraiškų. Makavičienė (2008) pripažįsta, kad tarp tėvų alkoholizmo ir fizinės bei psichinės vaiko sveikatos bei elgesio egzistuoja tiesioginė priklausomybė. Kaffėmanas (2000) pabrėžia, kad emocijų ir elgesio sutrikimai gali būti tiesioginė nedarnos šeimoje, vieno ar abiejų tėvų netekimo ar vaiko atskyrimo nuo jų pasekmė. Gumuliauskienė, Butvilas, Butvilienė, (2008) teigia, kad vaikų elgesį neigiamai veikia tėvų emigracija ir vaikų palikimas kitų, dažniausiai svetimų žmonių globai.

Netinkamas patyrimas mokykloje. Nejautrumas vaiko individualybei, neadekvatūs lūkesčiai, nenuosekli ar netinkama disciplina, nesąmoningas netinkamo elgesio pastiprinimas ir netinkami elgesio modeliai (Hallahan, Kauffman, 2003).

Neigiama kultūrinė įtaka. Žiniasklaidos poveikis, bendruomenės ir bendraamžių grupių vertybės bei standartai (Hallahan, Kauffman, 2003).

1.5. Emocijų ir elgesio sutrikimų diagnostika

Problemų pobūdį ir jų priežastis nustatyti būna sunku, tačiau daugelį emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių, išsiskiriančių agresyvumu arba atsiribojimu, pastebėti yra lengva (Hallahan, Kauffman, 2003). Raugalė ir kt. (2005), Žukauskienė (2006) teigia, kad emocijų ir elgesio sutrikimas nustatomas, jei anksčiau aprašyto elgesio trukmė yra ilgesnė nei 6 mėnesiai. Raugalė ir kt. (2005) pabrėžia, kad reikia atsižvelgti į vaiko amžių, nes vaiko psichosocialinės raidos laikotarpiai turi ir kiekybinių, ir kokybinių skirtumų bei ypatumų. Tai, kas yra norma vienu amžiaus tarpsniu, yra patologija kitu raidos periodu. Ališauskas (2002) teigia, kad pagrindinis informacijos apie vaiko elgesį šaltinis yra kryptingas vaiko stebėjimas. Elgesio ypatumai bei adaptyvus elgesys interpretuojami pagal elgesio vertinimo skales (Burkso skalė, Stotto metodika, Vinelando adaptyvaus elgesio skalė, iš dalies „Ankstyvojo ugdymo vadovas“ ir kt.). Anot Radzevičienės, (2003) vaikams emocijų ir elgesio sutrikimai būdingi ir įprastoje, ir stresinėje situacijoje.

Kaffemanienė (cit. Juodraitis, 2003) įvardija būtiniausią informaciją, kurią reikia surinkti apie asmenis, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų:

- 1) demografiniai duomenys ir duomenys apie šeimą;
- 2) medicininiai duomenys (pagrindinė diagnozė, lydintis sindromai ir kt.);
- 3) psichologiniai vaiko ypatumai;
- 4) požiūris į mokymąsi, pažangumas, bendravimo ypatumai;
- 5) duomenys apie elgesį (mokykloje, viešose vietose, namuose), žalingus įpročius, nusižengimus.

1.6. Ugdymo organizavimas mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų

Nuolatinės švietimo reformos siekia teisingiausio ugdymo modelio. Vertinama humaniška mokykla, siekianti padėti kiekvienam mokiniui, suteikianti galimybę mokytis pagal sugebėjimus (Antonovienė ir kt., 2000). Galkienė (2005) teigia, jog sudarant ugdymo programas mokiniams, turintiems elgesio bei emocijų sutrikimų, atsižvelgiama į kiekvieno mokinio individualius poreikius. Mokytojai ir specialistai kiekvienu konkrečiu atveju numato įgūdžių, kurių mokiniui trūksta, elgesio

korekcijos bei žinių spragų įveikimo veiklą. Jei kelių mokinių poreikiai sutampa, tie patys tiksliai gali būti formuluojami mokinių grupei. Anot Daniels, Stafford (2000), ugdymo programose turėtų būti iškeltas tikslas lavinti jų pažinimo gebėjimus ir socialinius įgūdžius, sudaryti jiems sąlygas geriau pažinti save bei ugdytis savigarbą ir savitvardą.

Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai sudaro apie 9 % visos šalies moksleivių, ir net 85 % specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų mokosi bendrojo lavinimo klasėse. Tokia tendencija yra tikras iššūkis mokytojų kompetencijai tinkamai ugdyti įvairių gebėjimų mokinius, tarp jų ir turinčiuosius specialiųjų ugdymosi poreikių. Akivaizdu, kad bendrojo lavinimo mokyklos pradinių klasių mokytojai, ypač dėstantys tik kai kuriuos dalykus, stokoja teorinių žinių ir praktinių įgūdžių ugdyti bendrojo ugdymo klasėse specialiųjų ugdymosi poreikius turinčius vaikus (Labinienė ir kt. 2003). Anot Ališausko (2003), bendrojo ugdymo įstaigų pedagogams reikėtų siekti aukštesnės kompetencijos atpažįstant ir tenkinant moksleivių specialiuosius poreikius, nes baimę ir atstūmimą dažniausiai lemia informacijos apie specialiųjų ugdymo(-si) poreikių turinčius vaikus stoka. Pasak Ališausko, Jomantaitės (2008) duomenys apie pedagogų kompetencijų tobulinimą ir jų kvalifikacijos kėlimą – prieštaringi, tačiau dominuoja informacija, jog mokyklų administracija nepakankamai dėmesio skiria pedagogų specialiajai pedagoginei kompetencijai kelti ir pedagogams skatinti už darbą su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais. Labinienė ir kt. (2003) teigia, jog gebėjimas tinkamai ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus labai priklauso nuo mokytojo požiūrio į šiuos vaikus, profesinio pasirengimo ir išmanymo, meistriškumo, pedagoginio darbo patirties. Šie veiksniai lemia mokytojo kompetenciją. Taigi kvalifikacijos tobulinimo, mokytojų rengimo studijų programose minėtiems aspektams turi būti skirta pakankamai dėmesio. Programos turėtų formuoti tinkamą požiūrį į specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, pateikti teorinių žinių apie vaiko raidą, mokslumo skirtumus, ugdymo metodus, ugdyti ir tobulinti mokytojų praktinius įgūdžius, sudaryti sąlygas taikyti įgytas žinias, įtvirtinti įgūdžius. Anot Nasvytienės ir Balčynaitės (2009), kokybiškas mokytojo darbas siejamas su emociniu įsitraukimu, stipriu įsipareigojimu, atsakomybės jausmu. Ališauskienė, Miltenienė (2004) išskiria keletą mokytojų charakteristikos bruožų: pozityvumas, konkretumas, šiltumas, empatija – gebėjimas bendrauti su kitais jaučiant ir suprantant jų lūkesčius ir požiūrius. East, Evans (2008) teigia, jog norint veiksmingai padėti šiems mokiniams, pedagogams ypač svarbu juos pažinti ir užmegzti su jais šiltus santykius.

Mokytojo savitvarda. Galkienės (2005) teigimu, nepageidaujamo mokinių elgesio kontrolė klasėje reikalauja ne tik pedagoginio išmanymo, bet ir emocinio mokytojo stabilumo. Grubūs

mokinių išpuoliai provokuoja emociingas mokytojų reakcijas: norą barti, moralizuoti, žadėti labai liūdnas pasekmes. Akivaizdus mokytojo suerzinimas duoda pagrindo mokiniams, siekiantiems destruktijos klasėje, dar labiau įkaitinti situaciją ir jaustis padėties šeimininkais. Pasak Cowley (2008), kai kuriems mokiniams labai patinka tokia mokytojų būseną. Anot Galkienės (2005), Cowley (2008), labai svarbu mokytojui išlikti ramiam, nuosekliam, nekelti tono, tačiau ramiai ir labai tvirtai konstatuoti nepageidaujamą konkretaus mokinio elgesį ir reikalauti ramybės.

Socializacijos centrai. Sutherlandas ir kt. (cit. Nasvytienė ir kt., 2009) atskleidė, kad mokytojų ir mokinių, turinčių elgesio ir emocijų problemų, ugdymą lydi neigiami jausmai, teigiamo dėmesio stoka. Tokie mokytojai mano, kad emocijų ir elgesio sutrikimų turintys vaikai neturėtų mokytis įprastoje mokykloje. Pasak Atkins, Bartuska (2010) 1960 metais JAV atidaryta pirmoji mokykla, skirta mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų. Yra manoma, kad mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, patartina mokyti specialiose mokyklose, kadangi ugdomi bendrojo lavinimo mokyklose gali padaryti įtaką mokiniams neturintiems emocijų ir elgesio sutrikimų. Jull (2008) prieštarauja ir teigia, kad mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, geriau ugdyti bendrojo lavinimo mokykloje nei specialiose mokyklose. Lietuvoje yra taip pat tokių ugdymo įstaigų, jų pavadinimai kito įvairiai „Nepilnamečių auklėjimo kolonija“, „Specialioji mokykla“, „Specialūs vaikų auklėjimo ir globos namai“. Nuo 2007 metų ugdymo įstaigos pavadinimas „Specialūs auklėjimo ir globos namai“ pakeistas į „Vaikų socializacijos centrą“. Vaikų socializacijos centras – apskrities viršininko ar apskrities viršininko kartu su Lietuvos Respublikos juridiniais ar fiziniais asmenimis įsteigta bendrojo lavinimo mokykla, vykdanči vaiko vidutinę priežiūrą, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo ir (ar) pirminio profesinio mokymo programas, taip pat vaiko laikinąją globą (rūpybą). Šiuo metu Lietuvoje veikia 7 vaikų socializacijos centrai. (Lietuvos Respublikos įstatymas, 2007).

1.7. Elgesio valdymo strategijos

Evans ir kt. (2004) teigimu nuo 1975 – 1999 m. buvo atlikta įvairių tyrimų, kurie įrodė, jog strategijų taikymas mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, yra veiksmingas, keičia jų elgesį į teigiama kryptim. Pabrėžiama, jog visada reikia stebėti ir, jei reikia, keisti strategijas pagal mokinių daromą pažangą. Anot Evans ir kt. (2004), strategijas reikia taikyti, kai mokiniai negeba sukaupti dėmesio, trukdo mokytis bendraamžiams, kai turi bendravimo sunkumų. Cowley (2008)

teigia, kad mokytojas turi pateikti apgalvotą tinkamo elgesio modelį, tiems mokiniams, kurie pasigenda tokio modelio už mokyklos ribų. East, Evans (2008) akcentuoja, jog svarbu įsigilinti, kas lemia tokias situacijas ir taikyti tokias strategijas, kurios padėtų pašalinti problemos priežastis. Pasak Walkerio (cit. Hallahan, Kauffman, 2003), mokytojai, dirbantys su emocijų ir elgesio sutrikimų turinčiais moksleiviais, turi taikyti veiksmingas kontrolės strategijas. Tinkamiausios yra tos, kurios skatina moksleivius kuo labiau save kontroliuoti. Be to, mokytojai turi efektyviai mokyti akademinių bei socialinių įgūdžių, galinčių padėti moksleiviams gyventi, mokytis ir dirbti su kitais žmonėmis.

Pasak Evans ir kt. (2004), Cowley (2008), East, Evans (2008), būtina pastebėti, kada mokiniai elgiasi tinkamai ir labai svarbu pagirti – paskatinti tokį jų elgesį. Cowley (2008) teigia, jog būtina bendrauti pozityviai. Tikėtis pačių geriausių rezultatų, užuot laukus blogiausių. Anot Harland, (2005) psichologai nustatė, kad žmonės dažniausiai išlaiko tam tikrą elgesį tuomet, kai už tai būna įvertinti. Hurrelmann, Unverzagt (2001) pabrėžia, jog reikia ieškoti mokinių gabumų, kurių jie, be abejo, turi ir kiek įmanoma juos palaikyti.

East, Evans (2008) pataria naudotis PEP modeliu (P – prielaidos: situacija, sąlygos, lemiančios tam tikrą elgesį. E – elgesys: vaiko veiksmai tam tikroje situacijoje. P – padariniai: kokių veiksmų imasi mokytojas), siekiama atkreipti dėmesį į netinkamo elgesio prielaidas, stengiantis išvengti jų sukeliančių priežasčių ir, veiksmingai valdant klasę, įveikti nepageidaujamą elgesį. Hallahan, Kauffman (2003) pateikia vieną iš strategijų – *sutarties sudarymą*. Raštu tarp suaugusiojo(-ųjų) ir moksleivio sutartyje išvardijami konkretūs numatomi arba priklausantys nuo konkretaus moksleivio elgesio pastiprinimo būdai ir pasekmės. Sutartyje apibrėžiama: pageidaujamas elgesys; sąlygos, kuriomis šis elgesys turi pasireikšti; pageidaujamo elgesio kriterijai; pastiprinimas už elgesį; netinkamo elgesio pasekmės. Galkienė (2005) teigimu, ši strategija, įgalina mokinį pažvelgti į problemą tarsi iš šalies, planuoti sprendimo būdus, priimti atsakomybę už tikslų įgyvendinimą.

Asmeninio tikslo grupė. Kerr ir Nelson (cit. Galkienė, 2005) siūlo keletą strategijų, siekiant reguliuoti mokinių elgesį. Šios strategijos esmė – kryptinga diskusija, per kurią analizuojama kiekvieno mokinio elgsena kaip jo asmeninis tikslas. Per įvadinę diskusiją yra akcentuojamas kiekvieno mokinio elgsenos bruožas, kurį reiktų tobulinti. Jis užrašomas. Mokiniai gali turėti skirtingo lygmens tikslus. Kiekvienas tikslas suskaidomas konkrečiais, įveikiamais žingsniais. Sudaroma „Asmeninio tikslo grupė“, kurioje yra visos klasės mokiniai arba mokinių grupė, kurių elgesį norima koreguoti.

Pastangų įvertinimo priemonių rūšys. Pasak Cowley (2008), paprastai vyrauja įvertinimas pagyrimais, pažymėjimais ir bendravimas tiek namų, tiek mokyklos lygmeniu. Taškų kaupimo sistema, pažymėjimai, lipdukai, teigiamos pastabos raštu, prizai ir dovanos, skambutis namo, laiškas namo, kelionės, muzika, loterijos, saldainiai ir kitos vaišės. Gray (cit. Žaluda, 2008) siūlo už surinktus taškus išpildyti mokinio norą. Cowley (2008) pažymi, kad įvertinimas turi būti trokšamas. Beprasmiška taikyti pastangų įvertinimo priemones, kurių mokiniai nenori. Tam, kad įvertinimas įgytų prasmę, mokiniai turi tai vertinti: jie turi norėti gauti tokį įvertinimą.

Skatinimas. Mokinių elgesį galima keisti parodant ir skatinant alternatyvius socialiai priimtino elgesio būdus: skatinti juos verbalizuoti (išreikšti žodžiais) savo ir kitų asmenų išgyvenamus jausmus, mokyti konstruktyviai spręsti konfliktą (Juodraitis, 2003). Anot Lekavičienės, Vasiliauskaitės, Antinienės (2008), Myers (2004) teigiamas paskatinimas yra toks, kai reakcija sustiprinama teigiamais dirgikliais po jos (pvz.: pinigai, geri pažymiai, malonus balsas, pagyrimo žodis, galimybė užsiimti mėgstama veikla).

Sąveikos strategija „Staigmena“. Kerr ir Nelson (cit. Galkienė, 2005) pateikia strategiją, kai pageidaujamas asmens elgesys yra grupės skatinamas. Šiuo atveju elgsenos skatinimo instrumentas yra malonios staigmenos. Atsižvelgiant į skatinamą asmens ir grupės santykį skiriami keli šios strategijos tipai: 1) priklausomybė, 2) savarankiškumas. *Priklausomybės* strategija skatina glaudesnę individo ir visos grupės ryšį. Už vieno asmens padarytą pažangą atlygį gauna visa klasė. Vadinasi, grupė prisiima atsakomybę už individo pažangą ir imasi iniciatyvos kontroliuoti jo elgesį. Ši strategija tinka tik tuo atveju, kai visos grupės elgesys yra geresnis už individo elgesį ir visiškai netinka, kai visos grupės elgesys nėra pageidautinas. *Savarankiškumas* – tai tokia elgesio koregavimo strategija, kai skatinama individo savikontrolė. Šiuo atveju elgesio kontrolė ir atsakomybė yra patikima pačiam individui, atlygis už padarytą pažangą atitenka tik jam.

Elgesio taisyklės. Pollard (2002) nuomone, nuoseklus taisyklių laikymasis yra mokymosi pamatas. Anot Žukauskienės (2001), Galkienės (2005), siekiant, kad mokyklos taisyklės būtų veiksmingos, jos privalo būti išreikštos labai konkrečiais, aiškiais žodžiais, kad būtų mokiniams gerai suvokiamos. Cowley (2008) teigia, kad taisyklės reiktų formuluoti teigiamais, o ne neigiamais sakiniais. Pasak Juodraičio (2003), vietoj paliepimų turi atsirasti bendrai su mokiniais apsvaistytos taisyklės. Gray (2010) pabrėžia, kad mokiniai turi visuomet iš anksto žinoti nustatytas taisykles. East ir Evans (2008) akcentuoja, jog būtina paaiškinti mokiniams, koks elgesys yra nepriimtinas.

Bausmės. Pasak Abromaitienės (cit. Geležinienė, 2009) apžvelgus istorinius elgesio kontrolės aspektus Lietuvoje ir pasaulyje, „fizinės bausmės Lietuvoje, kaip ir pasaulyje, ilgai buvo

laikomos pagrindine elgesio kontrolės priemone mokyklose“. Mokytojai pasiimdavo autoritarinio lyderio vaidmenį, dominavo tvirtas režimas ir griežta vidinė tvarka mokykloje, mokinių elgesys vertinamas pažymiais, elgesio standartų neatitinkantys ar sutikimų turintys mokiniai eliminuojami iš bendrojo lavinimo mokyklų ir patalpinami į atskiras mokyklas. Nasvytienės (2005) teigimu psichologai nepataria rinktis fizinių vaiko drausminimo priemonių, nes jos pažemina vaiką, skatina norą atkeršyti, netiesiogiai suteikia teisę mušti silpnesnius ar mažesnius už save. Be to, fizinė bausmė tik labai trumpam sustabdo netinkamą elgesį, tačiau nesuformuoja jokio pozityvaus įsitikinimo, kad taip elgtis nederu. Lekavičienė ir kt. (2008) teigia, kad baudžiamas asmuo sulaukia dėmesio. Taigi bausmė gali tapti paskatinimu ir skatinti netinkamo elgesio pasikartojimus, ypač, jei baudžiamas žmogus neturi kitų galimybių sulaukti dėmesio. Bandura ir Walters (cit. Lekavičienė ir kt. 2008) tyrimai parodė, kad berniukai, kuriuos griežtai baudė už agresyvių elgesį, tapo dar agresyvesni. Cowley (2008) teigia, jog kartais bausmės neišvengiamos – kai netinkamas elgesys tiesiog reikalauja neatidėliotinų poveikių priemonių. Labai svarbu aiškiai įvardinti mokiniams savo lūkesčius – paaiškinti, kaip būtent jų netinkamas elgesys nulemia tam tikrą bausmę, kuri bus taikoma, kol toks elgesys tęsis. Taip mokiniams suteikiama galimybė apsispręsti laikytis jų ar ne.

Mokymosi aplinka. Kaip minėta, mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, pasižymi dėmesio koncentracijos ir intrapersonalinių įgūdžių stoka, todėl aplinka ir aplinkiniai šiuo atveju turi didelės reikšmės elgesio ir mokymosi kokybei. Mokinių sėdėjimo vieta – vienas iš aplinkos aspektų, lemiančių mokinio mokymosi sėkmę. Šalies mokyklose įprasta, kad mokiniai sodinami eilėmis vienas už kito, veidu į lentą, o mokytojas pasirenka vietą prieš klasę, prie mokytojo stalo arba vaikšto klasėje nuo vieno suolo prie kito. Mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, susidaro palankios sąlygos slėptis už kitų nugarų ir užsiimti kita veikla, kuri neturi nieko bendra su darbu klasėje. Drovūs mokiniai niekada nerizikuoja savo noru dalyvauti bendroje klasės veikloje. Geriausia susodinti mokinius grupelėmis. Tada elgesio sutrikimų turinčio mokinio kontrolė tampa ne tik mokytojo, bet ir kiekvieno grupės nario įsipareigojimu (Galkienė, 2005). Cowley (2008) teigia, kad mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, reikia sodinti kuo arčiau mokytojo stalo, Tomėnienė ir kt. (2007) pataria arčiau informacijos šaltinio. Galkienė (2005) akcentuoja, jog klasės aplinka turi būti tinkamai sutvarkyta, nes tai mokiniams padeda įveikti vidinį chaosą ir išsiblaškymą.

Mokykloje kiekvienas mokytojas turėtų žinoti, ką jis darys, jei vaikas netinkamai pasielgs klasėje ar mokyklos kieme. Visi mokyklos darbuotojai turi būti pasirengę imtis panašių veiksmų, pastebėję vaiką netinkamai elgiantis. Mokykloje turi būti parengtas išsamus tvarkos ir drausmės palaikymo planas ar taisyklės, kad mokytojas žinotų, ką jam daryti, jei vaikas nepaklūsta jo

pirmiems reikalavimams. Mokyklos direktorius ir jo pavaduotojas turi nuolat bendradarbiauti su mokytojais, kad būtų aiški mokyklos strategija ir taktika, t.y. žinoti, koks mokinio elgesys laikytinas priimtiniu ir koks – ne, kokių veiksmų privalo imtis mokytojas vienu ar kitu atveju. Toks mokytojų parengimas, aiškus mokytojo pareigų apibrėžimas ir administracijos parama mokytojui yra labai svarbūs veiksniai, formuojant bendrą mokyklos klimata. Jei tokio aiškumo nėra, neįmanoma pasiekti, kad vaikai mokykloje elgtųsi tinkamai (Žukauskienė, 2001).

Cowley (2008), teigia, kad veiksmingai savo darbą atliekanti administracijos komanda turėtų atidžiai įsiklausyti į mokytojų pastabas. Jie turėtų kurti mokyklos elgesio politiką bendradarbiaudami su visais mokyklos darbuotojais, įskaitant ir ne pedagoginį darbą dirbančius asmenis. Gera mokyklos elgesio politika turėtų būti nuolat keičiama. Ją reikia tobulinti ne tik siekiant pagerinti, bet ir todėl, kad darbuotojai ir vaikai taip pat nuolat keičiasi. Nuoseklumas yra labai svarbus veiksnys, nes mokiniai turi žinoti, ko tikėtis iš kiekvieno mokytojo už blogą elgesį. Turėtų būti nustatytos aiškos taisyklės ir aiškus bausmių, taikomų jas pažeidus, modelis. Nuoseklumas yra sunkiai pasiekiamas, nes mokytojai yra individai, kurie vykdo mokyklos politiką vadovaudamiesi savais skirtingais principais. Tačiau jei mokyklos politika yra reali ir priimtina bendru sutarimu su visais darbuotojais, didesnė tikimybė, kad ji bus vykdoma nuosekliai.

Pollard (2002) teigimu mokyklos ypatumai ir joje vykstantys procesai daro įtaką mokinių elgesiui, ir, kad reikšmingai pagerinti elgesį galima vykdant institucinius pokyčius. Mokyklos taip pat yra teisiškai įpareigtos formuluoti ir vykdyti strategiją tinkamam elgesiui ir drausmei skatinti ir palaikyti. Rekomenduojama, kad elgesio strategijos kūrimą mokyklos suvoktų kaip galimybę visiems, su kuriais tai susiję, – vadovybei, pedagogų personalui, pagalbiniam personalui, mokiniams, tėvams ir platesnei bendruomenei – apsvarstyti strategijos komponentus: praktiką, organizaciją ir etosą.

1.8. Bendradarbiavimas su tėvais

Ugdymo įstaigų ir šeimos bendradarbiavimo svarbą akcentuoja naujausi Lietuvos švietimo dokumentai ir metodiniai leidiniai (Žaluda, 2008). Specialiojo ugdymo sistemos pokyčiai bei juos reglamentuojantys teisiniai aktai ir dokumentai reikalauja naujų darbo būdų ne tik su vaikais, bet ir su šeimomis. Specialistų pareiga – padėti tėvams pasijusti kompetentingiems (įgalintiems) ugdyti savo vaiką (Ališauskienė, Miltenienė, 2004). Padėti tapti mokyklos bendruomenės nare

(Antonovienė ir kt., 2000). Ališauskas (2002) teigia, jog pedagogai turi tėvus padrašinti ir palaikyti. Anot Labinienės ir kt. (2003), vaiko, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvų bendradarbiavimas su mokykla, ko gero, yra svarbiausia užtikrinti pagalbą vaikui. Vaisingas tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas yra ypač reikšmingas pokyčių katalizatorius.

2. skyrius. ELGESIO VALDYMO STRATEGIJOS EMOCIJŲ IR ELGESIO SUTRIKIMŲ TURINČIŲ MOKINIŲ UGDYME

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant atsakyti į užsibrėžtą darbo tikslą, išspręsti iškeltus uždavinius, naudojami šie tyrimo metodai:

- anketinė apklausa,
- kiekybinė duomenų analizė.

Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo sudaryta anketa pedagogams. Anketa sudaro du blokai. Pirmasis klausimų blokas skirtas išsiaiškinti respondentų demografinius duomenis (lytis, amžius, išsilavinimas, pedagoginio darbo patirtis ir pan.). Antrame bloke – klausimai atitinkantys tyrimo tikslus, uždavinius (mokiniams pasireiškiantys emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai; sudaromas tam tikros sąlygos mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimus; taikomas elgesio valdymo strategijos ir pan.). Tyrimo duomenys apdoroti ir grafiškai apipavidalinti kompiuterine Microsoft Office Excel 2007 programa.

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimui atsitiktine tvarka buvo pasirinkti pedagogai, dirbantys Šiaulių miesto Rasos, Rėkyvos, Salduvės, Zoknių pagrindinėse mokyklose. Iš viso anketinė apklausa buvo apklausta 100 pedagogų (23 – Rėkyvos, 24 – Salduvės, 28 – Rasos, 25 – Zoknių). Pedagogams buvo pateiktos anoniminės anketos (žr. į 1 priedą). Tyrimu norima išsiaiškinti, kokios elgesio valdymo strategijos taikomos emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdyme. Tyrime dalyvavo 92 moterys ir 8 vyrai (žr. priedas nr. 2, 2 pav.). Absoliuti respondentų dauguma yra įgiję aukštąjį išsilavinimą (95%), bakalauro kvalifikacinį laipsnį (59%), magistro kvalifikacinį laipsnį (36%). Mažuma respondentų (5%) įgiję aukštesnįjį išsilavinimą (žr. priedas nr. 2, 3 pav.). Daugiau nei pusė apklaustų pedagogų (56%) dirba su 5 – 10 klasių mokiniais. Mažesnę dalį (34%) ugdo 1 – 4 klasių mokinius, likusioji pedagogų dalis (10%) 1 – 10 klasių mokinius (žr. priedas nr. 2, 4 pav.). Didžioji

dauguma mokytojų (61%) turi 16 – 30 metų pedagoginio darbo patirtį. Trumpiausią pedagoginę patirtį 1 – 5 metus turi labai maža respondentų dalis (4%) (žr. priedas nr. 2, 5 pav.).

Tyrimas vyko 4 etapais:

- **pirmojo etapo tikslas** – išanalizuoti mokslinę ir metodinę literatūrą.
- **antrojo etapo tikslas** – sudaryti anketas pedagogų apklausai.
- **trečiojo etapo tikslas** – atlikti anketinę apklausą.
- **ketvirtojo etapo tikslas** – susisteminti ir išanalizuoti tyrimo duomenis.

2.3. Tyrimo duomenų analizė

Tyrimu siekiama išsiaiškinti mokytojų nuomonę apie tai, kokie emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai dažniausiai pasireiškia mokiniams, kokios mokymosi sąlygos sudaromos šiems mokiniams klasėje. Nustatyti dažniausiai naudojamas elgesio valdymo strategijas. Išsiaiškinti kokius rezultatus duoda elgesio valdymo strategijos. Iš kokių šeimų dažniausiai būna mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų.

Galkienės (2005) teigimu emocijų ir elgesio sutrikimai – dažnas reiškinys bendrojo lavinimo mokyklose. Beveik kiekvienas mokytojas galėtų pasakyti turįs klasėje mokinių, kurių elgesį sunku kontroliuoti. Norėjome išsiaiškinti, ar respondentų ugdomose klasėse mokosi mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Tyrimas atskleidė tendenciją, jog visų respondentų (100%) (žr. priedas nr. 3, 1 pav.) ugdomose klasėse mokosi vaikai su šiais sutrikimais. Gauti rezultatai patvirtina autorės nuomonę, taip pat pagal šias tendencijas galime numanyti, kad kitose bendrojo lavinimo mokyklose yra panaši situacija.

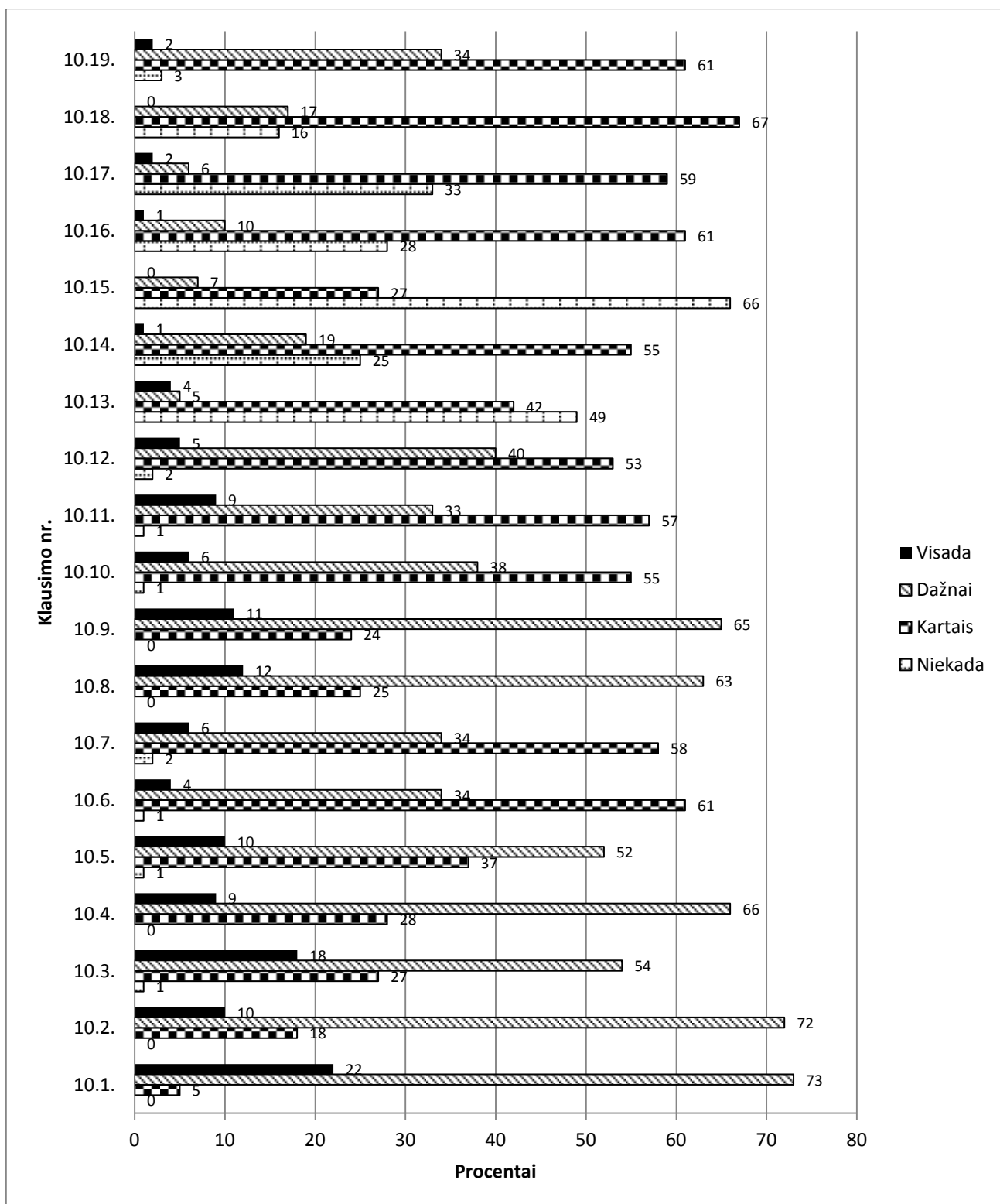
Dažniausiai bendrojo lavinimo mokyklos klasėje ugdosi 1 – 3 mokiniai (62%), turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Pasitaiko, kad tokių mokinių klasėje ugdosi daugiau nei 5 (12%) (žr. priedas nr. 3, 2 pav.). Tai rodo, jog nemažai mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, ugdomi, bendrojo lavinimo klasėse. Galime numanyti, jog pedagogams sunku dirbti, kai klasėse mokosi ne vienas mokinis, turintis emocijų ir elgesio sutrikimų.

Bandėme išsiaiškinti, kokios lyties atstovams dažniau pasireiškia nagrinėjami sutrikimai. Evans ir kt. (2004) teigimu, jog dažniausiai emocijų ir elgesio sutrikimai pasireiškia berniukams.

Tyrimo duomenys patvirtino autorių teiginį, didžioji dauguma respondentų teigia, jog dažniausiai šiuos sutrikimus turi vyriškos lyties mokiniai (78%), moteriškos lyties mokinės tik 3%, kiti pedagogai mano, kad šiuos sutrikimus turi vienodai abiejų lyčių atstovai (12%) (žr. priedas nr. 3, 3 pav.).

Tyrimu bandėme išsiaiškinti, kaip per dešimt metų pakito mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, skaičius. Kadangi dauguma apklaustųjų pedagogų turi daugiametę pedagoginio darbo patirtį, gali objektyviai įvertinti šį reiškinį. Absoliuti dauguma respondentų (95%) teigia, kad šių mokinių skaičius per 10 metų padidėjo. Keletas (4%) mokytojų teigia, jog skaičius išliko toks pats, nei vienas pedagogas nepažymėjo, jog šių mokinių skaičius sumažėjo (žr. priedas nr. 3, 4 pav.).

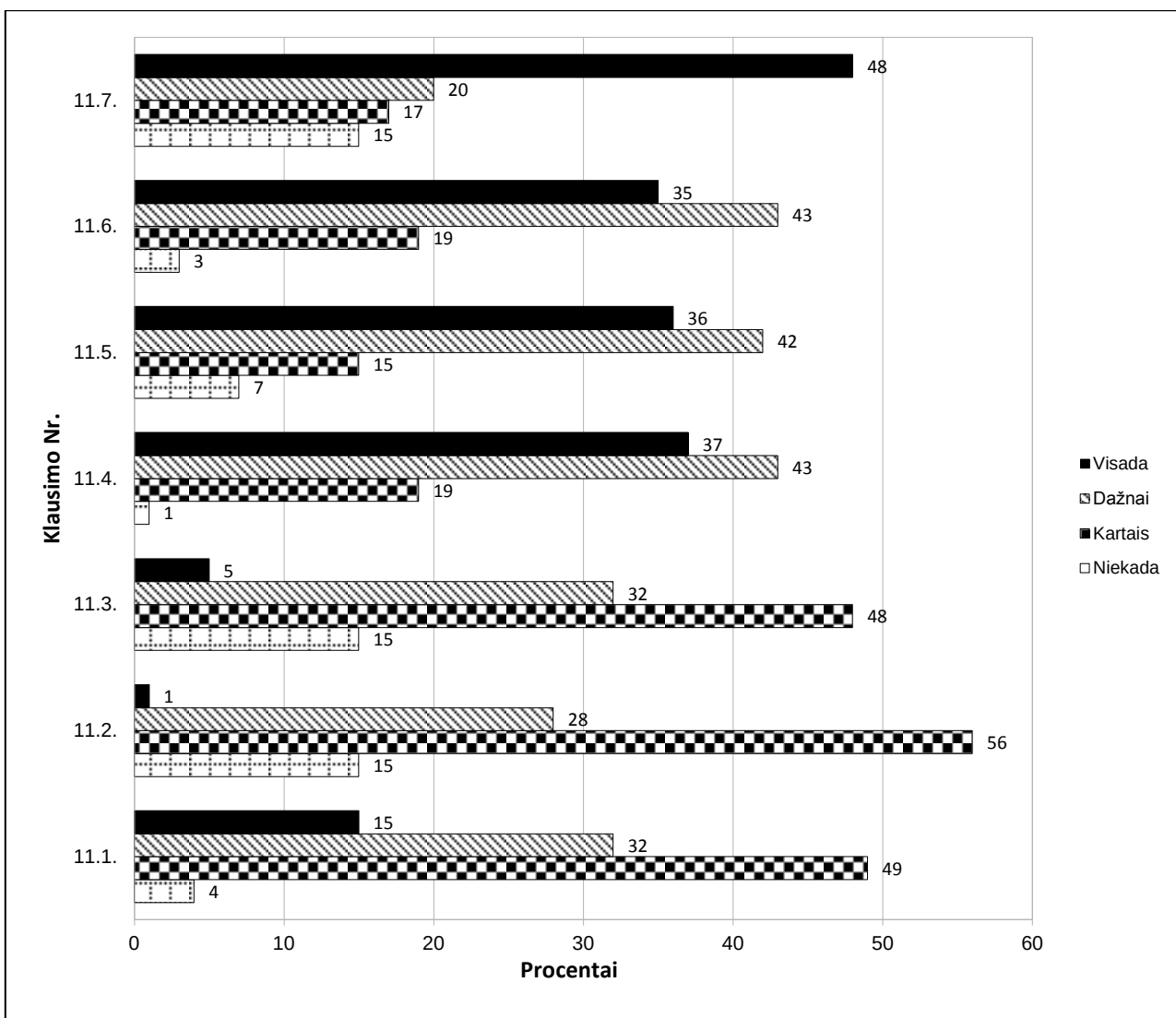
Įvairiuose įstatymuose, klasifikacijose išskiriami įvairūs emocijų ir elgesio požymiai. Taip pat emocijų ir elgesio sutrikimai yra suskirstyti į grupes (aktyvumo ir dėmesio, elgesio, emocijų). Anketoje pateikėme grupių požymius (10.1. – 10.4. požymiai būdingi turintiems aktyvumo ir dėmesio (savireguliacijos) sutrikimų; 10.5 – 10.15. požymiai būdingi elgesio sutrikimui; 10.16. – 10.19. požymiai priskiriami emocijų sutrikimui). Bandėme išsiaiškinti, kokie dažniausiai bendrojo lavinimo mokyklose pasireiškia emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai. Pirmiausia aptarsime kiekvienos grupės požymių pasireiškimo tendencijas. Pedagogai išskiria, jog mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, dažniausiai pasireiškia šie aktyvumo ir dėmesio (savireguliacijos) sutrikimų požymiai: nesugeba pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį (22%), negeba baigti pradėto darbo (10%), taip pat pasireiškia padidintas aktyvumas/ hiperaktyvumas (18%). Pedagogai teigia, jog kartais (27%) mokiniai būna impulsyvūs. Kitos grupės – elgesio sutrikimų, požymiai mokiniams pasireiškia rečiau, nei anksčiau minėtos grupės. Tyrimo duomenys atskleidė, jog dažniausiai mokiniai nesugeba užsibrėžti ir siekti tikslo. Mokiniams pasireiškia atsakomybės stoka. Respondentai teigia, jog dažnai mokiniai būna pikti, irzlūs, šiurkštūs. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog didžioji dauguma mokinių niekada (66%) nenaudoja ginklo (peilio) ar kito daikto, kuriuo galima rimtai sužaloti. Emocijų sutrikimų grupės požymiai, mokiniams pasireiškia rečiausiai iš visų trijų grupių. Vaikai dažnai (34%) praranda susidomėjimą ankstesnėmis veiklomis, bei mokymusi. Kartais (67%) moksleiviai jaučiasi nepilnaverčiai, net atsiskiria nuo visos klasės (žr. 1 pav.). Atlikus tyrimą išryškėja tendencija, jog mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, dažniausiai pasireiškia aktyvumo ir dėmesio (savireguliacijos) sutrikimo požymiai. Mokiniai negeba baigti pradėto darbo, neišlaiko pakankamai ilgai dėmesio, mokiniams pasireiškia padidintas aktyvumas/ hiperaktyvumas. Galime numanyti, jog šie pasireiškiantys požymiai lemia mokymosi kokybę ne tik mokinio, turinčio sutrikimą, bet ir bendraklasių, kadangi aplinkinius blaško pasireiškiantys sutrikimo požymiai.

10.1. Nesugebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį. 10.2. Nesugebėjimas baigti pradėtą darbą. 10.3. Padidinto aktyvumo ar hiperaktyvumo (bėgiojimas, judėjimas, triukšmavimas, kai reikia ramiai sėdėti, įkyrus elgesys) apraiškos. 10.4. Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės ir pan.). 10.5. Dažnas pyktis, dirglumas, irzlumas, šiurkštumas. 10.6. Autoritetų neigimas. 10.7. Pykčio priepuoliai. 10.8. Atsakomybės stoka. 10.9. Nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo. 10.10. Užuojautos, gėdos stoka. 10.11. Melavimas, siekiant naudoti, ar vengiant užduoties. 10.12. Konfliktų, muštynių iniciavimas, priekabiavimas, ar grasinimai. 10.13. Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas nakvoti be tėvų leidimo. 10.14. Pamokų praleidinėjimas ar pabėgimas iš mokyklos. 10.15. Ginklo (peilio) ar kito daikto, kuriuo galima rimtai sužaloti, naudojimas. 10.16. Atsiskyrimas nuo visos klasės. 10.17. Liūdnumas, dažnas verkimas. 10.18. Nepilnavertiškumo jausmas. 10.19. Susidomėjimo ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi praradimas.

1 pav. Emocijų ir elgesio požymiai, %

Aplinka ir aplinkiniai mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, turi didelės reikšmės elgesio ir mokymosi kokybei (Galkienė, 2005). Bandėme išsiaiškinti, kokias sąlygas pedagogai sudaro analizuojamos grupės mokiniams. Pasak Munn, Lloyd, Cullen, Ruškaus, Mažeikio (cit. Geležinienė ir kt., 2008) pasitaiko, jog mokinys vertinamas ne pagal žinias ir darbo indelį, o pagal elgesį. Tyrimas atskleidė, jog mokytojai yra priešingos nuostatos. Pedagogai teigia, kad mokinių elgesys neturi įtakos žinių įvertinimui (48%). Pasak Evans ir kt. (2004) mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, sunku bendrauti su bendraamžiais, tad būtina skatinti bendravimą. Tai atsispindi ir tyrime, pedagogai skatina bendraamžius bendrauti su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų (35%), tai išryškina problemą, jog mokiniams, turintiems šių sutrikimų, tikrai sunku bendrauti su bendraamžiais. Respondentai taip pat teigia, jog niekada nepertraukia mokinio, kai jis atlieka užduotis (36%). Kartais (56%) mokinį sodina kartu su pavyzdingo elgesio mokiniu. Taip mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, suteikiamas pavyzdys, kaip reikia tinkamai elgtis. Pedagogai kartais vaikus, turinčius šiuos sutrikimus, sodina kuo arčiau savo stalo, pasinaudojus šia sąlyga, galima labiau kontroliuoti mokinio elgesį, stebėti ar užsiima reikiama veikla. Tyrimo tendencijos atskleidžia, jog mokytojai stengiasi sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytiniais, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų. Skatina jų bendravimą su aplinkiniais, laikosi geranoriškos, paremiančios nuostatos mokinių atžvilgiu (žr. 2 pav.).

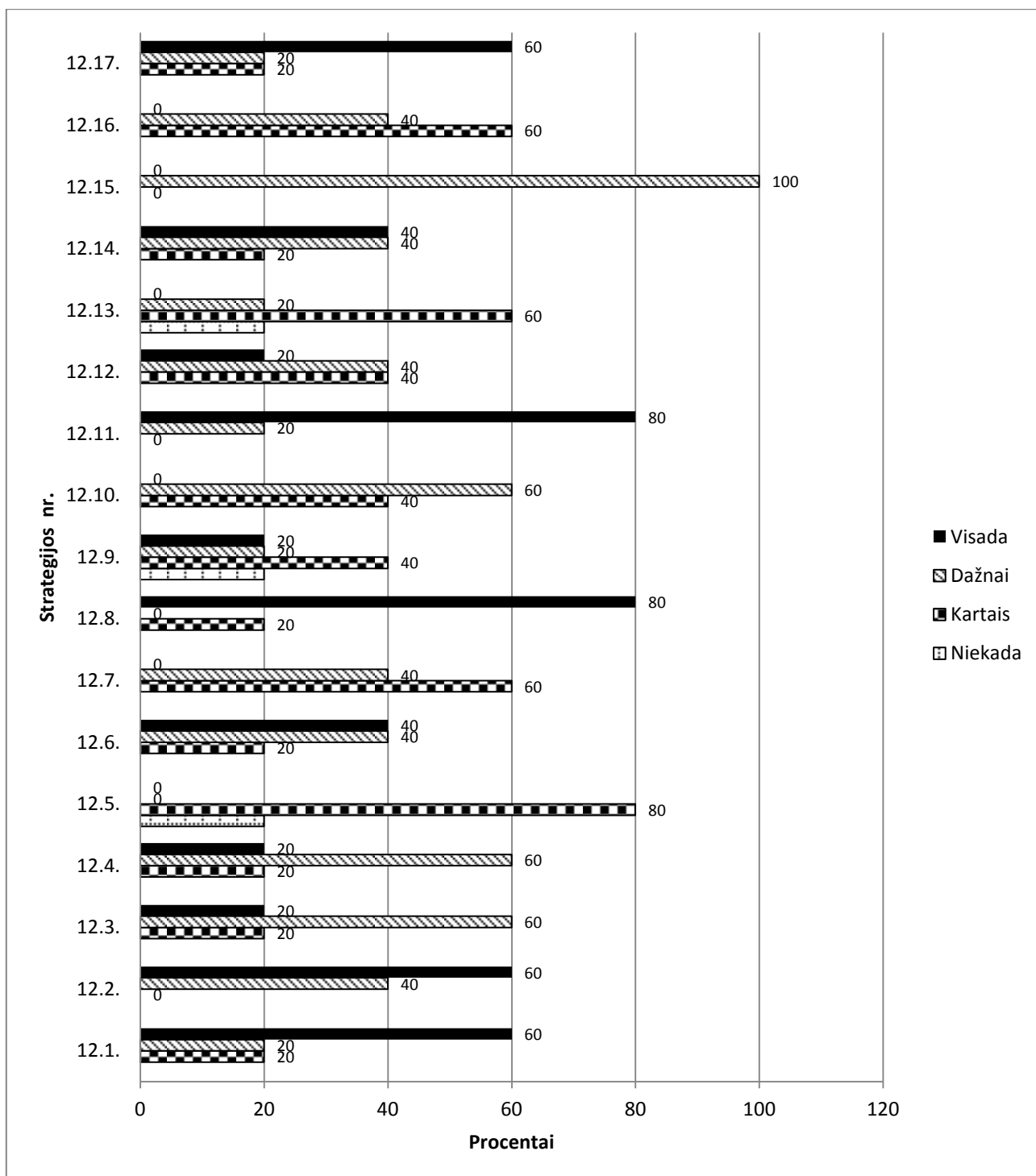

11.1. Mokinį sodinate kuo arčiau mokytojo stalo. 11.2. Mokinį sodinate kartu su pavyzdingo elgesio mokiniu. 11.3. Sudarote sąlygas mokinio energijos iškvovai. 11.4. Laikotės geranoriškos, paremiančios nuostatos jo atžvilgiu. 11.5. Nepertraukiate tuo metu, kai jis atlieka užduotis. 11.6. Skatinate bendraamžius su juo bendrauti ir bendradarbiauti. 11.7. Mokinio elgesys neturi įtakos žinių įvertinimui.

2 pav. Sąlygos sudaromos mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, %

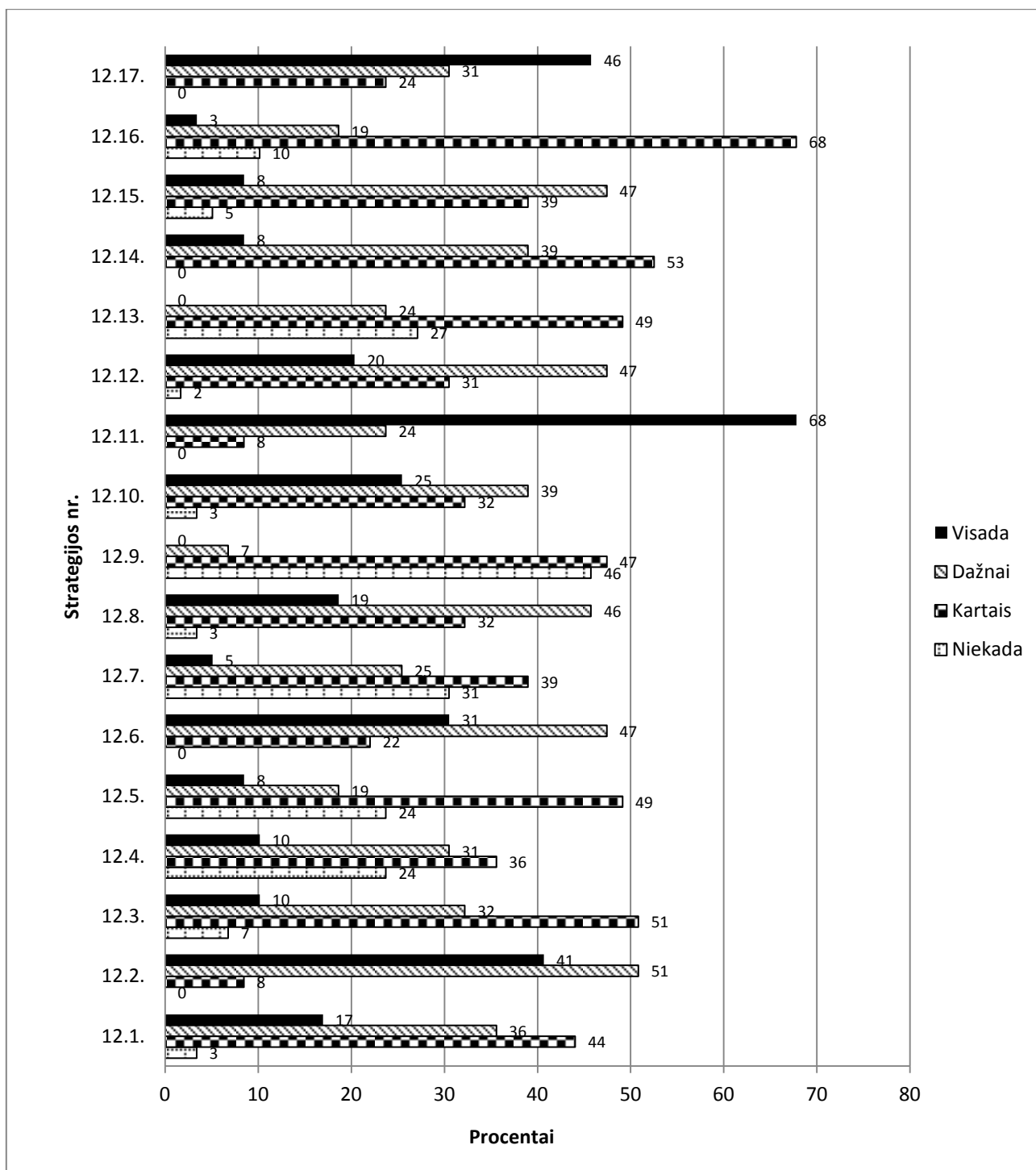
Mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, nepakanka sudaryti tik tam tikras sąlygas, reikia taikyti ir elgesio valdymo strategijas. Įvairūs autoriai (Hallahan, Kauffman, 2003; Galkienė, 2005; East, Evans, 2008; Lekavičienė ir kt., 2008; Myers, 2004; Cowley, 2008) pateikia įvairias strategijas, taip pat kada ir kaip jas reikia taikyti. Bandėme išsiaiškinti elgesio valdymo strategijų taikomumą pagal įvairius aspektus (išsilavinimą, ugdomas mokinių klases, pedagoginio darbo patirtį). Norėjome išsiaiškinti, ar skiriasi, jei skiriasi, tai kaip taikomos strategijos pagal šiuos aspektus. Kadangi aukštesnįjį išsilavinimą turinčių pedagogų buvo mažuma (5%), būtų neobjektyvu analizuoti ir lyginti jų taikomas strategijas (žr. 3 pav.) su aukštąjį išsilavinimą įgijusių (95%) respondentų duomenimis. Tad analizavome bakalauro ir magistro kvalifikacinius laipsnius turinčių

respondentų taikomas elgesio valdymo strategijas. Atlikus tyrimą išryškėjo tendencijos, jog pedagogai įgiję bakalauro kvalifikacinį laipsnį visada mokinį pagiria, kai jis tinkamai elgiasi (68%). Beveik pusė respondentų visuomet nuobaudas taiko nedelsiant po netinkamo elgesio pasireiškimo (46%). Dažnai respondentai naudoja socialinį pastiprinimą, paspaudžia ranką, pagiria žodžiu (51%), kuria elgesio taisykles kartu su mokiniais (47%). Išryškėjo tai, kad beveik pusė mokytojų dažnai (47%) taiko elgesio valdymo strategiją „Paskatinimas I“ (už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė), kiti respondentai šios strategijos netaiko niekada (46%). Pedagogai mokinius kartais (68%) dėl netinkamo elgesio papeikia raštu (drausmės pažymos ir pan.) (žr. 4 pav.). Daugiau nei pusė respondentų įgijusių magistro kvalifikacinį laipsnį, visada (53%) taiko strategiją „Paskatinimas III“ pagiria mokinį, kai jis tinkamai elgiasi. Trečdalis mokytojų visada (31%) taiko nuobaudas iškart po netinkamo elgesio, taip pat naudoja socialinį pastiprinimą (31%). Mokytojai dažnai (53%) vaikams akcentuoja, jog už gerą elgesį, bus pagirtas ir paskatintas, o blogą nubaustas. Pusė respondentų elgesio taisykles kuria kartu mokiniais, pastiprinimą suteikia tik padariusiam pažangą. Tyrimas parodė, jog dažnai (47%) pedagogai naudoja „Socialinį pastiprinimą“ (pagyrimas žodžiu, rankos paspaudimas ir pan.), „Nuobauda I“ (papeikia mokinį žodžiu) ir „Nuobauda II“ (papeikia ir nurodo, kaip reikia tinkamai elgtis). Mokytojai kartais (56%) netinkamai besielgiančius mokinius papeikia raštu. Kartais (53%) už vieno mokinio padarytą pažangą paskatinimą gauna visa klasė. Magistro kvalifikacinį laipsnį įgiję pedagogai kartais (50%) sudaro sutartis tarp mokinio ir pedagogo. Niekada nesiaiškina netinkamo elgesio priežasčių prie visos klasės (53%). Palyginus duomenis išryškėjo tendencija, jog tiek bakalauro, tiek magistro kvalifikacinius laipsnius turintys pedagogai dažniausiai naudoja panašias strategijas. Pedagogai, turintys ir magistro, ir bakalauro kvalifikacinius laipsnius, dažniausiai taiko elgesio valdymo strategiją „Paskatinimas III“ (pagiria mokinį, kai jis tinkamai elgiasi). Mokytojai stengiasi nuobaudas taikyti iškart po netinkamo elgesio pasireiškimo. Kuria kartu su mokiniais elgesio taisykles. Ryškiausias skirtumas tarp respondentų nenaudojamų strategijų. Beveik pusė (46%) bakalauro kvalifikacinį laipsnį turinčių pedagogų niekada nesuteikia paskatinimo visai klasei, už vieno mokinio padarytą pažangą. Respondentai, turintys magistro kvalifikacinį laipsnį, niekada nesiaiškina netinkamo elgesio priežasčių prie visos klasės (53%) (žr. 5 pav.). Apibendrinus duomenis galime teigti, jog išsilavinimas neturi didelės įtakos pasirenkant ir taikant elgesio valdymo strategijas mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, ugdyme.

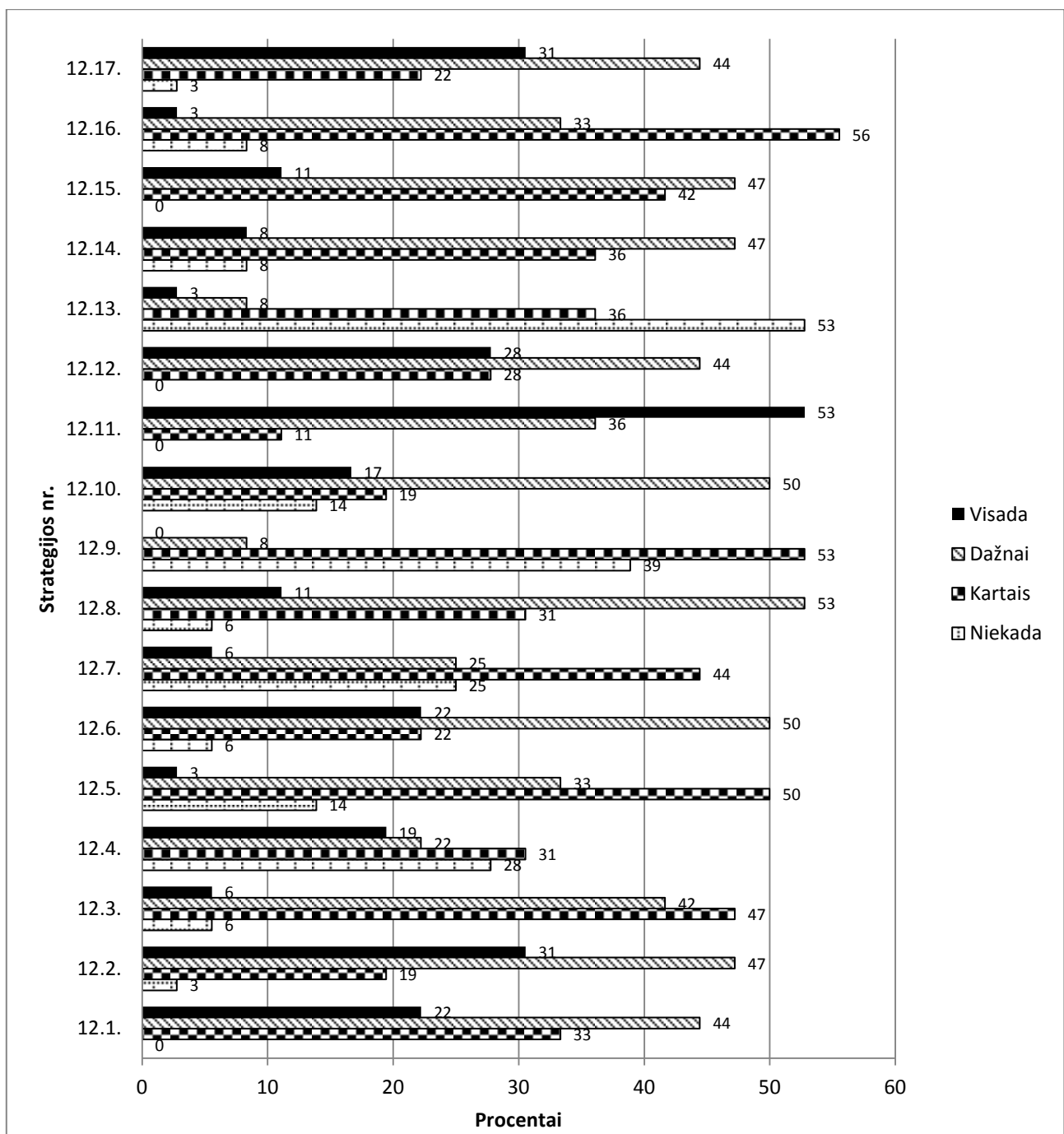
12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojamas mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

3 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal išsilavinimą (aukštesnysis), %

12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

4 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal išsilavinimą (bakalauro kvalifikacinis laipsnis), %.

12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

5 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal išsilavinimą (magistro kvalifikacinis laipsnis), %.

Bandėme išsiaiškinti elgesio valdymo strategijų taikymą pagal respondentų ugdomas mokinių klases. Buvo dvi grupės (1 – 4 kl. ir 5 – 10 kl.). Išanalizavus duomenis paaiškėjo, jog abiejų klasių grupių pedagogai dažniausiai naudoja tą pačią strategiją, mokinius pagiria, kai jie tinkamai elgiasi 1 – 4 kl. (56%), 5 – 10 kl. (64%). Pedagogai nuobaudas taiko nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo (1 – 4kl. – 50%), (žr. priedas nr. 3, 5 pav.), (5 – 10kl – 38). Pedagogai ugdantys 1 – 4 kl. mokinius tiek ugdantys 5 – 10 kl. moksleivius, dažnai naudoja „socialinį pastiprinimą“, mokinius pagiria žodžiu, galvos linktelėjimu, rankos paspaudimu. Tiek pradinių, tiek pagrindinių klasių mokytojai kartais mokinius papeikia raštu (drausmės pažymomis ir pan.). Išryškėjo tendencija, jog abiejų grupių respondentai niekada nesuteikia paskatinimo visai klasei, už vieno mokinio padarytą pažangą (1 – 4 kl. – 44%, 5 – 10 kl. – 45%). Pedagogai, dirbantys su 5 – 10 kl. mokiniams, niekuomet (48%) nesiaiškina netinkamo elgesio priežasčių prie kitų asmenų, šie mokytojai visada (38%) aiškinasi netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai (žr. priedas nr. 3, 6 pav.). Tyrimas atskleidė, jog respondentai ugdantys 1 – 4 kl. mokinius kartais (62%) aiškinasi netinkamo elgesio priežastis prie kitų asmenų. Tyrimo duomenys atskleidžia, jog pedagogai, ugdantys pradinių ir aukštesniųjų klasių mokinius, taiko beveik vienodas elgesio valdymo strategijas. Galime teigti, jog ugdomos mokinių klasės neturi didelės įtakos pasirenkant ir taikant elgesio valdymo strategijas mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, ugdyme.

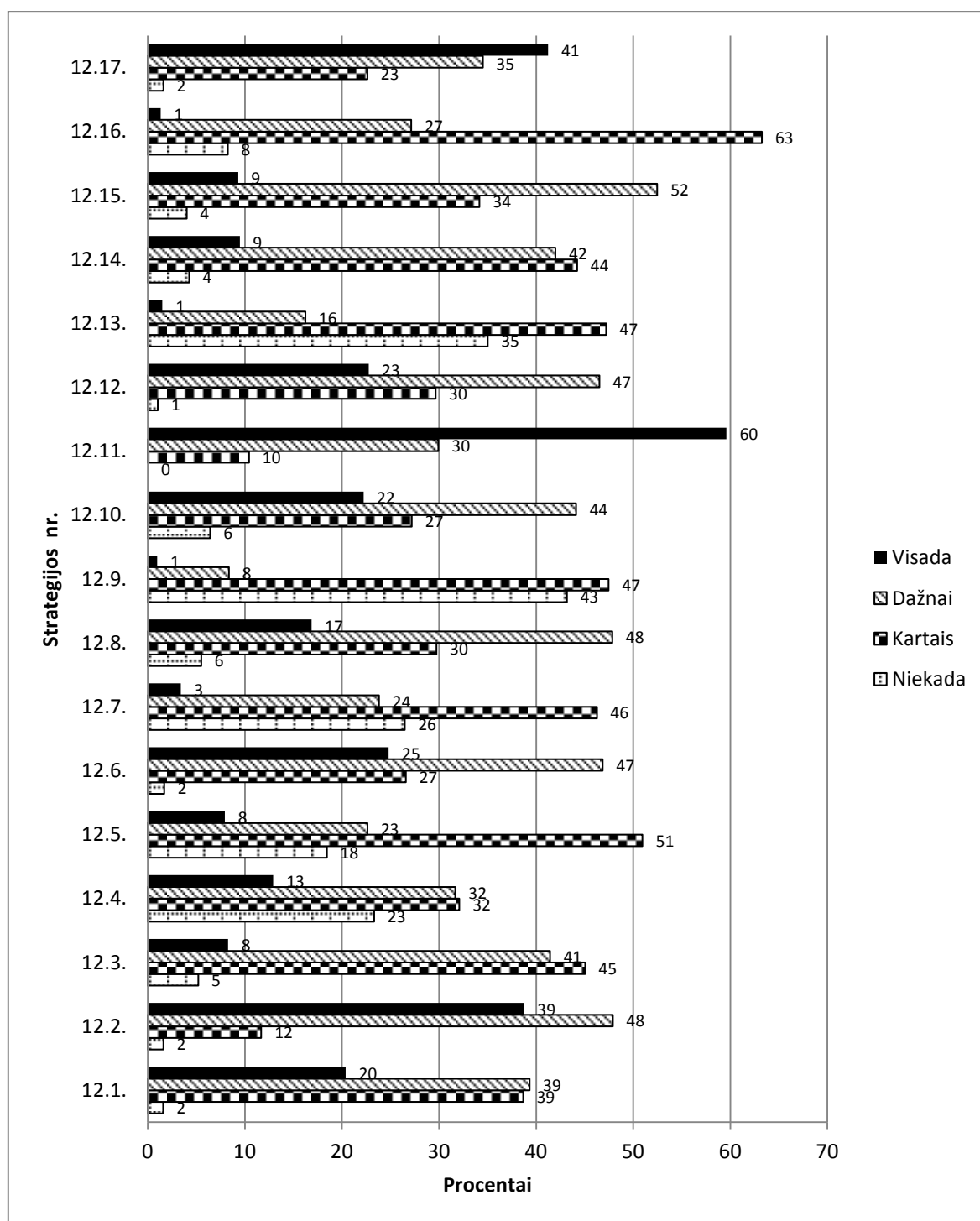
Trečiasis aspektas pagal kurį bandėme išsiaiškinti elgesio valdymo strategijų taikymą – respondentų pedagoginio darbo patirtis. Suskirstėme pedagoginio darbo patirtį į grupes, 1 – 5 m.; 6 – 15 m.; 16 – 30 m. ir > 31 m. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog respondentų, turinčių mažiausią (1 – 5 m.) ir didžiausią (> 31 m.) pedagoginio darbo patirtį (žr. priedas nr. 2, 4 pav.), yra mažuma, manome, jog būtų neobjektyvu analizuoti jų taikomas elgesio valdymo strategijas (žr. priedas 3, 7, 8 pav.). Atlikus tyrimą išryškėja, jog respondentai, turintys 6 – 15 m. ir 16 – 30 m. pedagoginio darbo patirtį taiko tokias pat elgesio valdymo strategijas. Respondentai visada pagiria mokinius, kai jie tinkamai elgiasi (6 – 15m. – 48%, 16 – 30 m. – 69%), dažnai naudoja socialinį pastiprinimą. Nuobaudas iškart taiko po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo. Tyrimas atskleidė, jog pedagogai dažnai naudoja strategiją „Paskatinimas III“ papeikia mokinius ir kartu paskatina, kaip reikia tinkamai elgtis (6 – 15m. – 56%, 16 – 30 m. – 52%). Paaiškėjo, jog nemaža dalis netaiko strategijos „Paskatinimas I“, kai už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė (6 – 15m. – 48%, 16 – 30 m. – 38%). Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog daugiau nei pusė respondentų, turinčių 16 – 30 m. pedagoginio darbo patirtį, dažnai akcentuoja mokiniams, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas (57%). Mažiau nei pusė mokytojų (48%) dažnai

netinkamo elgesio priežastis aiškinasi su mokiniu asmeniškai, ne prie kitų asmenų. Nuobaudas taiko asmeniškai „prie keturių akių“. Daugiau nei pusė respondentų (59%) kartais raštu sudaro sutartį tarp mokytojo, mokinio ir tėvų (žr. priedas 3, 10 pav.). Mokytojai, turintys 6 – 15 m. pedagoginio darbo patirtį, kartais vaikams siūlo tam tikrą veiklą už atitinkamą elgesį (48%). Taip pat kartais (48%) taiko strategiją „Asmeninio tikslo grupė“ (kryptingos diskusijos metu analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys, akcentuojamas mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti, jis užrašomas po tam tikro laiko vėl susitinkama ir aptariama ar pasiekta tikslų) (žr. priedas 3, 9 pav.). Keletas pedagogų pasidalino savo patirtimi ir pateikė jų taikomas strategijas. „*Komandinis darbas su tėvais, mokiniu, specialiuoju ir socialiniu pedagogais*“ [23]¹. Šios strategijos atskleidžia, jog pedagogai linkę bendradarbiauti, taip pat tėvus informavimą apie vaikų elgesį.

Apžvelgus ir palyginus taikomas elgesio valdymo strategijas pagal analizuotus aspektus, išryškėja šios tendencijos, jog dažniausiai pedagogai taiko elgesio valdymo strategiją „Paskatinimas III“ (pagiria mokinį, kai jis elgiasi tinkamai). Kaip jau anksčiau minėta psichologai nustatė, kad žmonės dažniausiai išlaiko tam tikrą elgesį tuomet, kai už tai būna įvertinti (Harland, 2005). Respondentų dažnai taikoma „Netinkamo elgesio priežasčių paiešką I“ (netinkamo elgesio priežastis aiškinasi asmeniškai, ne prie kitų asmenų). Dauguma mokytojų, dažnai taiko elgesio valdymo strategiją „Nuobauda IV“ (nuobaudas taiko iškart po netinkamo elgesio pasireiškimo). Mokinių, turinčių, emocijų ir elgesio sutrikimų ugdyme, pedagogai taiko „Socialinį pastiprinimą“ (pagiria žodžiu, paspaudžia ranką ir pan.). Pasirodo, jog dažnai mokytojai kartu su mokiniiais kuria elgesio taisykles, taip mokiniai geriau įsigilina į jas, suvokia jų prasmę. Galima daryti prielaidą, kad pedagogai renkasi pozityvias elgesio valdymo strategiją ugdant mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimus. Daugiausiai respondentų nenaudoja strategijos, „Paskatinimas I“ (už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė). Galkienės (2005) teigimu, ši strategija skatina glaudesnę individo ir visos grupės ryšį. Norint tai pasiekti, pedagogams vertėtų dažniau naudoti šią elgesio valdymo strategiją (žr. 6 pav.).

Pasak Evans ir kt. (2004) buvo atlikta įvairių tyrimų, kurie įrodė, jog strategijų taikymas mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, yra veiksmingas, keičia jų elgesį teigiama kryptimi. Bandėme išsiaiškinti, kokius rezultatus duoda respondentų naudojamos elgesio valdymo strategijos. Atlikus tyrimą išryškėjo, jog po taikomų elgesio valdymo strategijų mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, elgiasi tinkamiau, geriau sutaria su aplinkiniais. Šie požymiai yra favoritai visose pedagogų ugdomose klasėse (žr. 7 pav.).

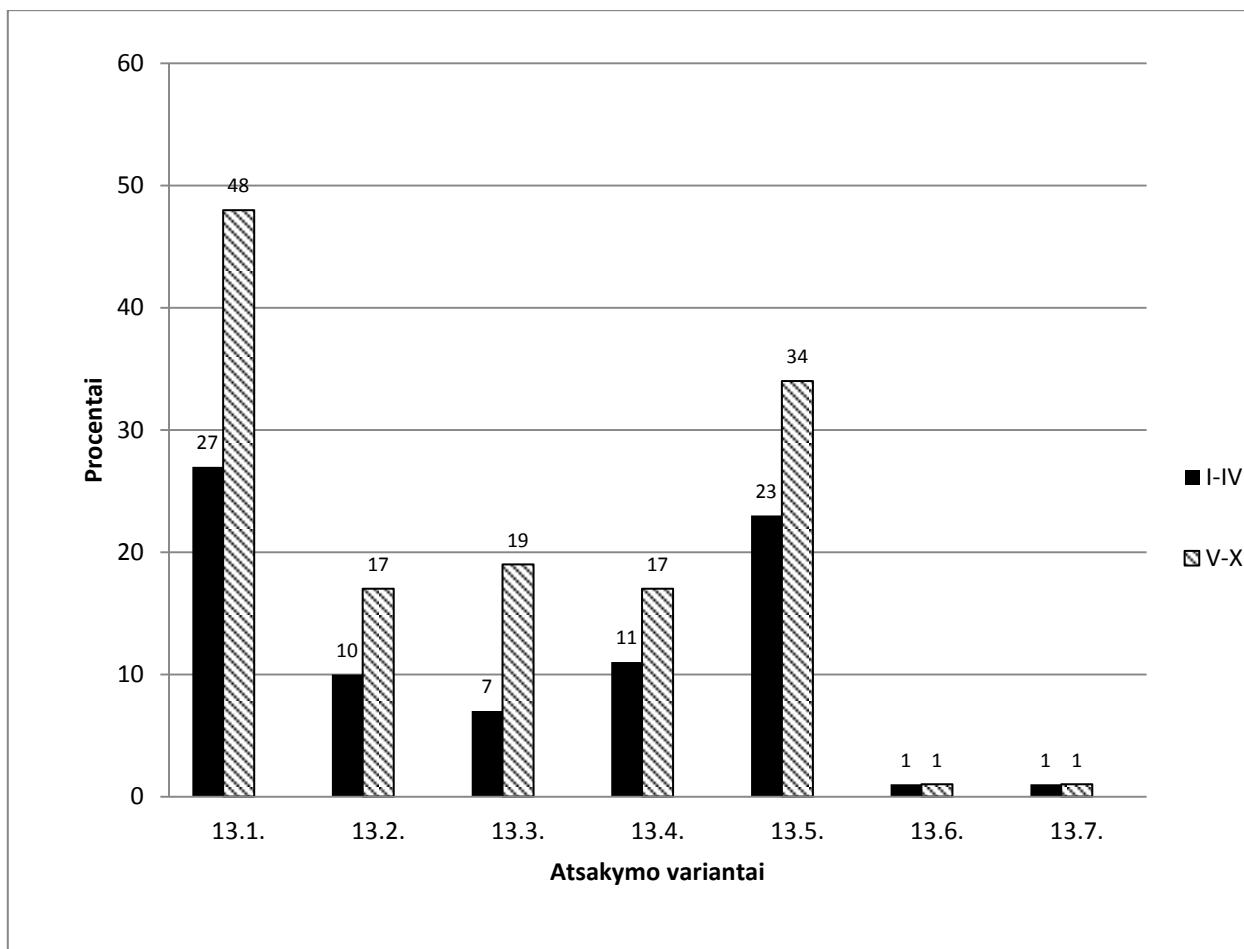
¹ Respondento kodas (žr. Priedas nr. 1). Respondento kalba tiesioginė, netaisyta.

12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

6 pav. Pedagogų taikomos elgesio valdymo strategijos mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, ugdyme %

Pedagogė, ugdanti 5 – 10 klasių mokinius teigia, jog „*Mokiniui didėja pasitikėjimas savimi*“ [47]. Žinoma, negalime teigti, kad patvirtina Evans ir kt. (2004) tyrimų išvadas, bet atliktas tyrimas atskleidžia, kad elgesio valdymo strategijos turi teigiamą poveikį mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimą.

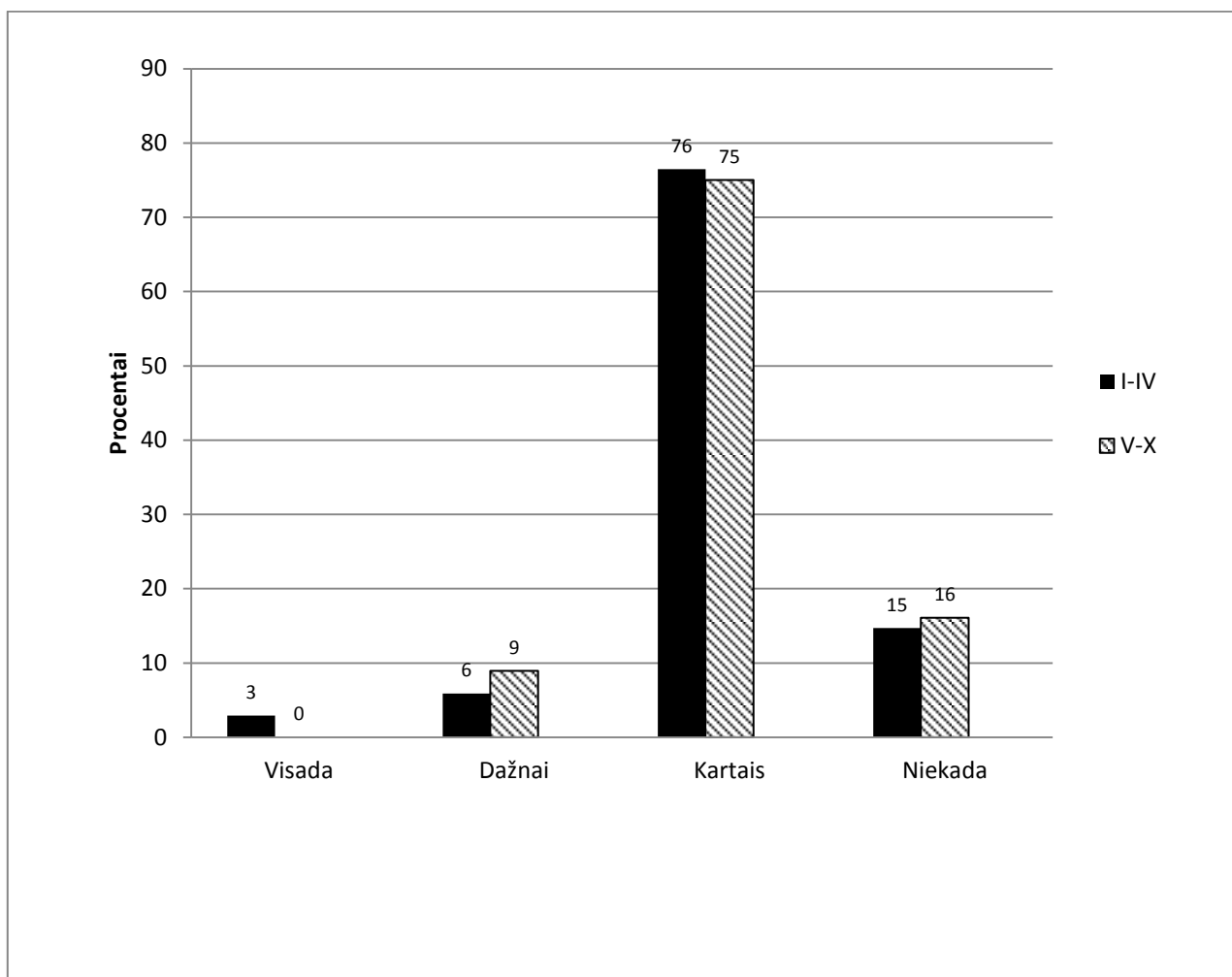

13.1. Mokinys elgiasi tinkamiau. 13.2. Sustiprėja mokymosi motyvacija. 13.3. Noriau lanko pamokas. 13.4. Mokinys tampa optimistiškesnis.
13.5. Geriau sutaria su aplinkiniais. 13.6. Neduoda jokių rezultatų. 13.7. Neturėjo nuomonės.

7 pav. Gaunami rezultatai taikant elgesio valdymo strategijas (pagal klases), %.

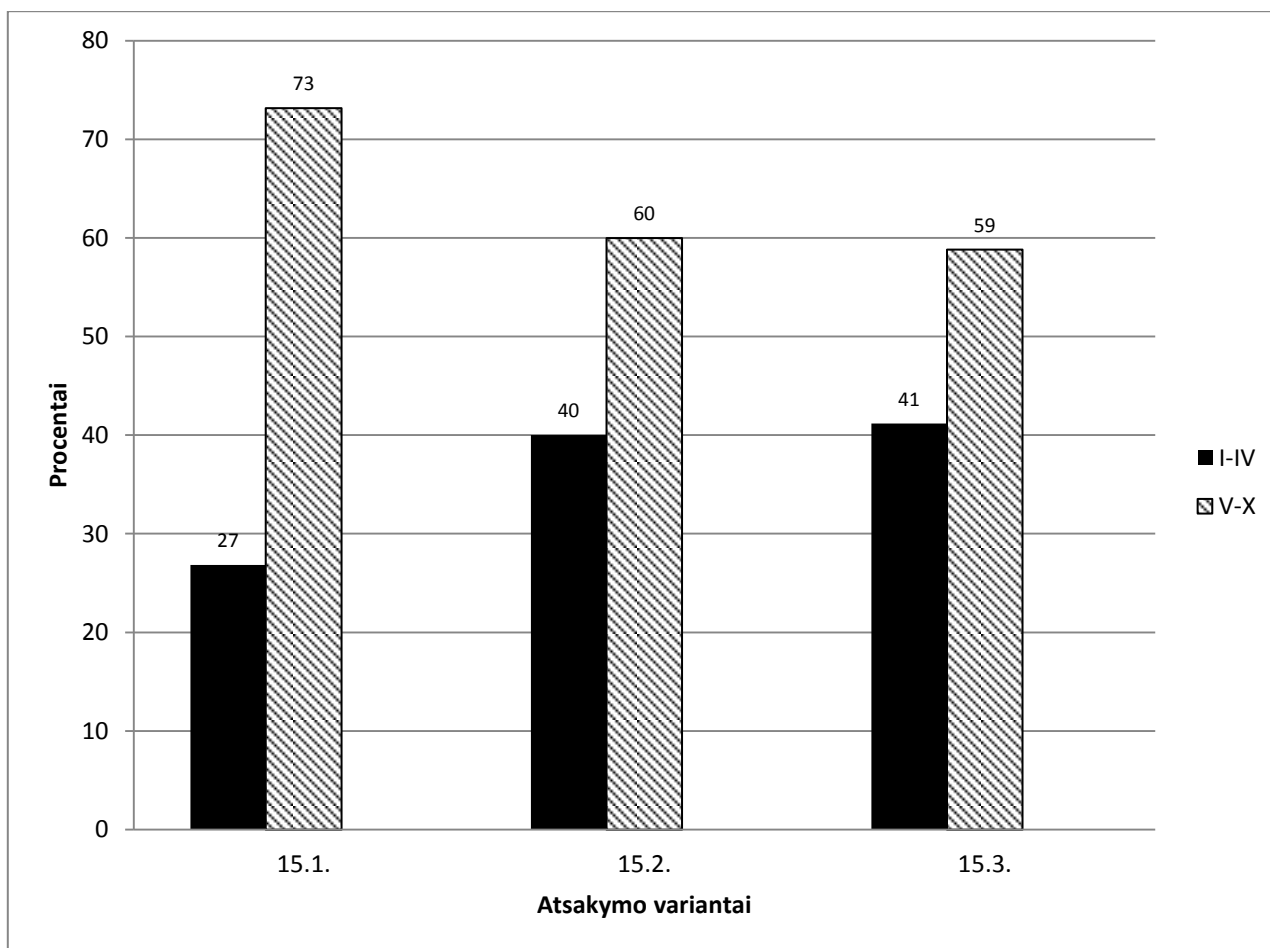
Nepageidaujamo mokinių elgesio kontrolė klasėje reikalauja ne tik pedagoginio išmanymo, bet ir emocinio mokytojo stabilumo (Galkienė, 2005). Bandėme išsiaiškinti, kaip mokytojams geba neprarasti savitvardos, kai mokiniai elgiasi netinkamai. Tyrimas atskleidė, jog didžioji dauguma visas klases ugdantys pedagogai kartais praranda savitvardą. Dažniau praranda savitvardą pedagogai, ugdantys 5 – 10 klasių mokinius. Pasirodo, tyrime dalyvavusių pedagogų tarpe yra, tokių pradinių klasių mokytojų, kurie visada praranda savitvardą (3%), taip pat yra dalis ugdytojų, kurie

niekada nepraranda emocinio stabilumo, kai mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, elgiasi netinkamai (žr. 8 pav.).

8 pav. Pedagogai praranda savitvardą (pagal klases), %

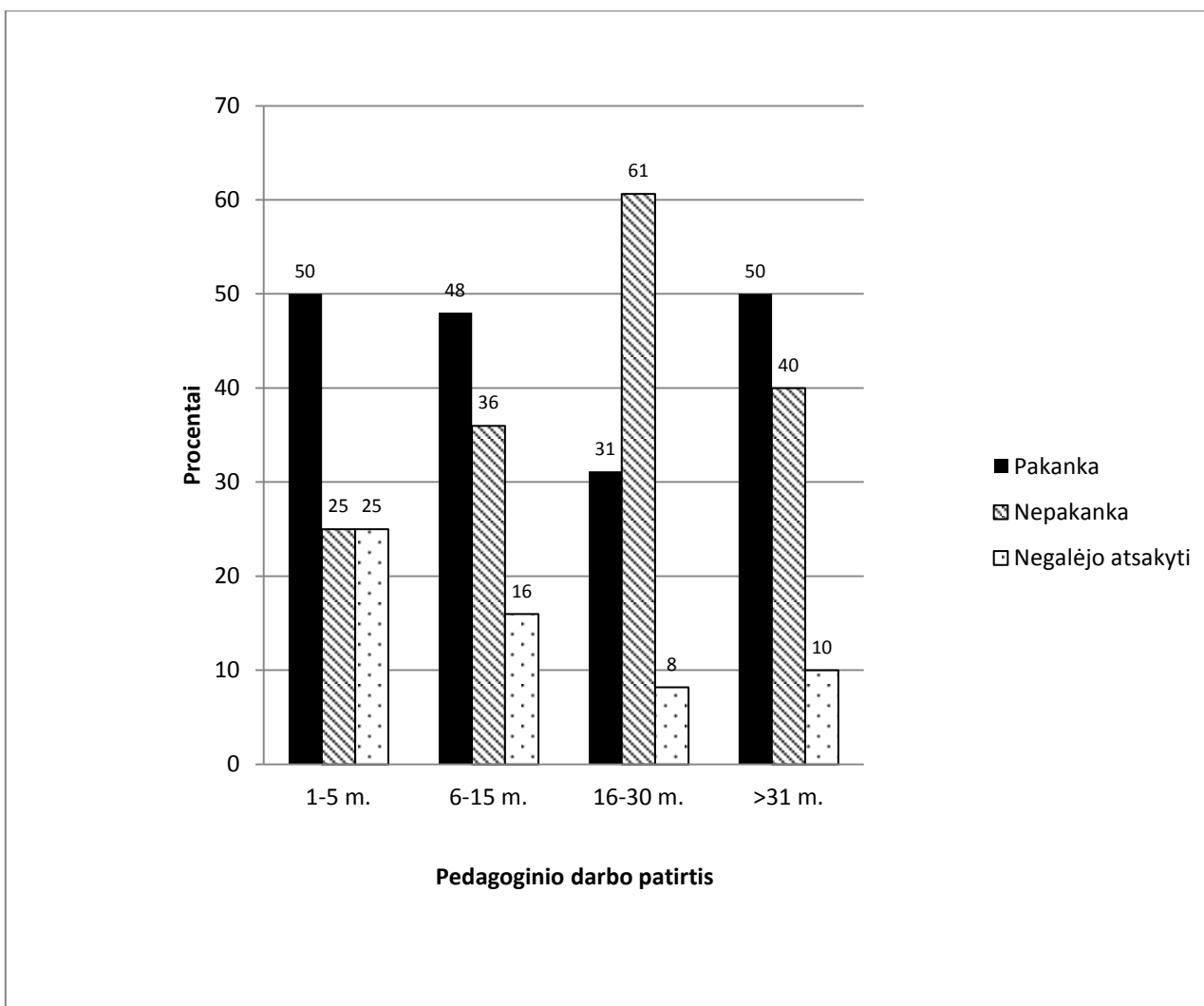
Galkienė (2005) akcentuoja, kai klasėje atsiranda chaosas, labai svarbu mokytojui jaustis tvirtam, nekelti balso tono, išlikti ramiam. Norėjome išsiaiškinti, kaip elgiasi pedagogai, praradę savitvardą. Atlikus tyrimą išryškėjo tendencijos, jog pedagogai ugdantys 1 – 4 klasių mokinius, dažniausiai praranda nuotaiką (41%), pedagogai, ugdantys 5 – 10 klasių mokinius, dažniausiai kalbėdami su mokiniais pakelia balso toną (73%) (žr. 9 pav.). Pedagogės, teigia, jog praradusios savitvardą dažniausiai „Nutilstu palaukiu truputi“ [1]. „Apmąstau“ [34]. „Nemiegu“ [15]. Šios tendencijos rodo, jog mokinių elgesys mokytojus tikrai veikia ir net tik darbo vietoje, bet ir už mokyklos ribų.

15.1. Kalbėdamas su mokiniais pakelia balso toną. 15.2. Tampa griežtesnis 15.3. Praranda nuotaiką.

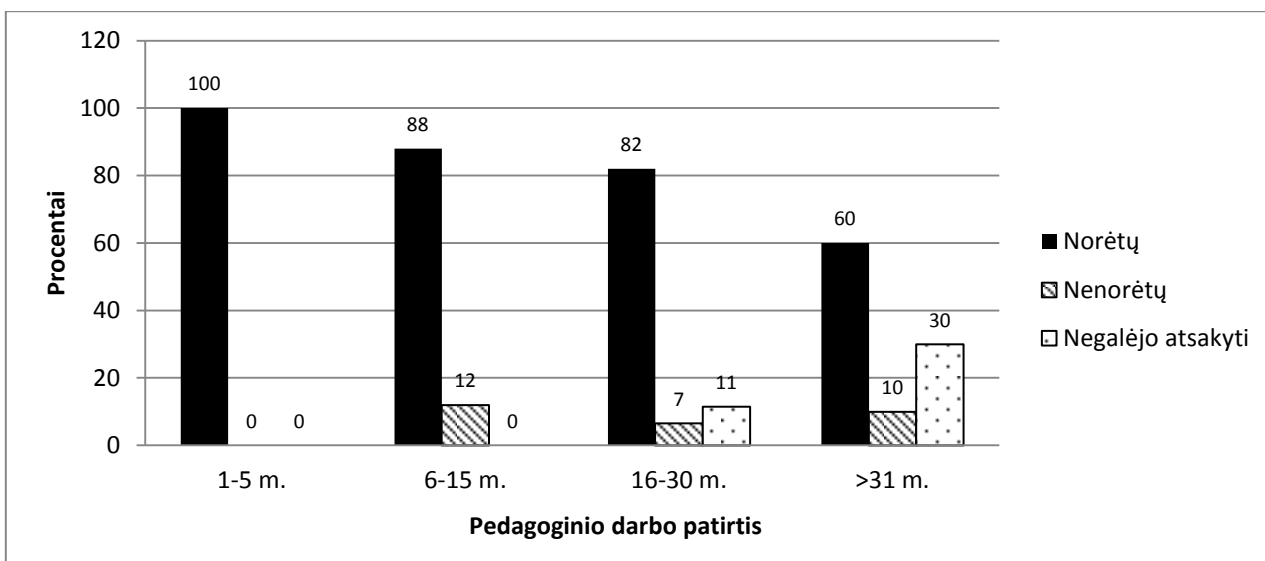
9 pav. Pedagogų elgesys praradus savitvardą (pagal klases), %

Lietuvoje buvo atlikti tyrimai ir paaiškėjo, jog dauguma pedagogų stokoja praktinių įgūdžių, reikalingų ugdyti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus (Labinienė ir kt., 2003). Bandėme išsiaiškinti, ar pedagogams, dirbantiems bendrojo lavinimo mokyklose, pakanka žinių apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Paaiškėjo, jog respondentams, turintiems 16 – 30 m. pedagoginio darbo patirtį, tokių žinių nepakanka (61%), kiti pedagogai į šį klausimą negali atsakyti (8%). Mokytojai, turintys 6 – 15 m. patirtį teigia, kad žinių pakanka (48%), trečdaliui (36%) jų nepakanka (žr. 10 pav.). Tyrimo tendencija išryškėja, jog respondentams trūksta žinių dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Šis faktorius rodo, kad mokytojams būtina suteikti žinių, kaip dirbti su šiais mokiniais. Pedagogai gali jaustis nepilnaverčiais ugdytojais, dėl žinių trūkumo, kadangi esant tokiai situacijai, mokytojas negali tinkamai ugdyti mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų.

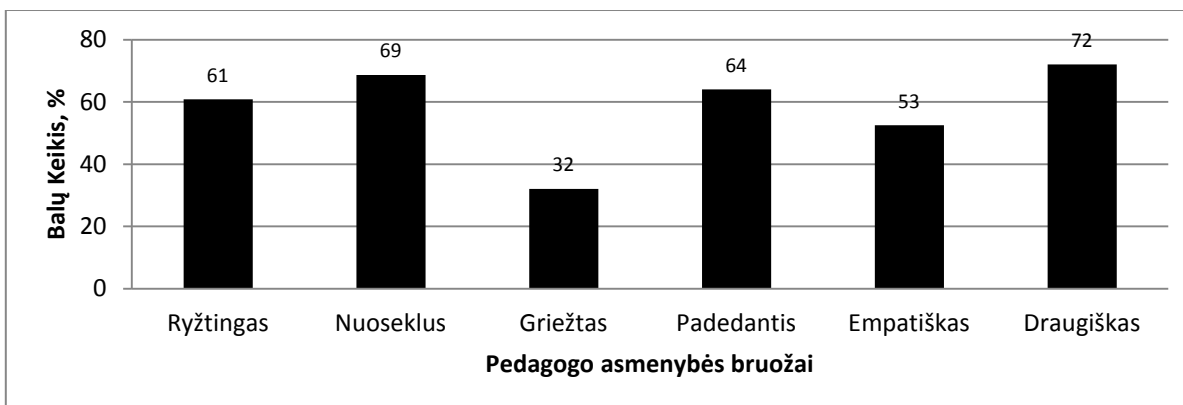
10 pav. Žinių pakankamumas apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų (pagal pedagoginio darbo patirtį), %.

Bandėme išsiaiškinti, respondentų norą įgyti žinių apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Didžioji dauguma sutiktų ir norėtų plėsti savo akiratį šiuo klausimu. Nors anksčiau dalis respondentų teigė, jog pakanka žinių, šie duomenys atskleidžia, kad pedagogai nori ir yra pasirengę priimti daugiau žinių apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Akivaizdu, jog kuo daugiau žinių turės pedagogas, ugdantis mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, apie darbą su šiais vaikais, tuo darbas bus produktyvesnis ir našesnis. Mokytojai, turintys daugiau nei 31 metų pedagoginio darbo patirtį, negali apsispręsti, ar norėtų įgyti daugiau tokių žinių (30%) (žr. 11 pav.). Barkauskaitės (2001) atliktu tyrimu, buvo nustatyta, jog pedagogų požiūris į kvalifikacijos kėlimą yra pozityvus. Mūsų ir Barkauskaitės tyrimų tendencijos sutapo, jog mokytojai noriai sutiktų plėsti savo žinių diapazoną.

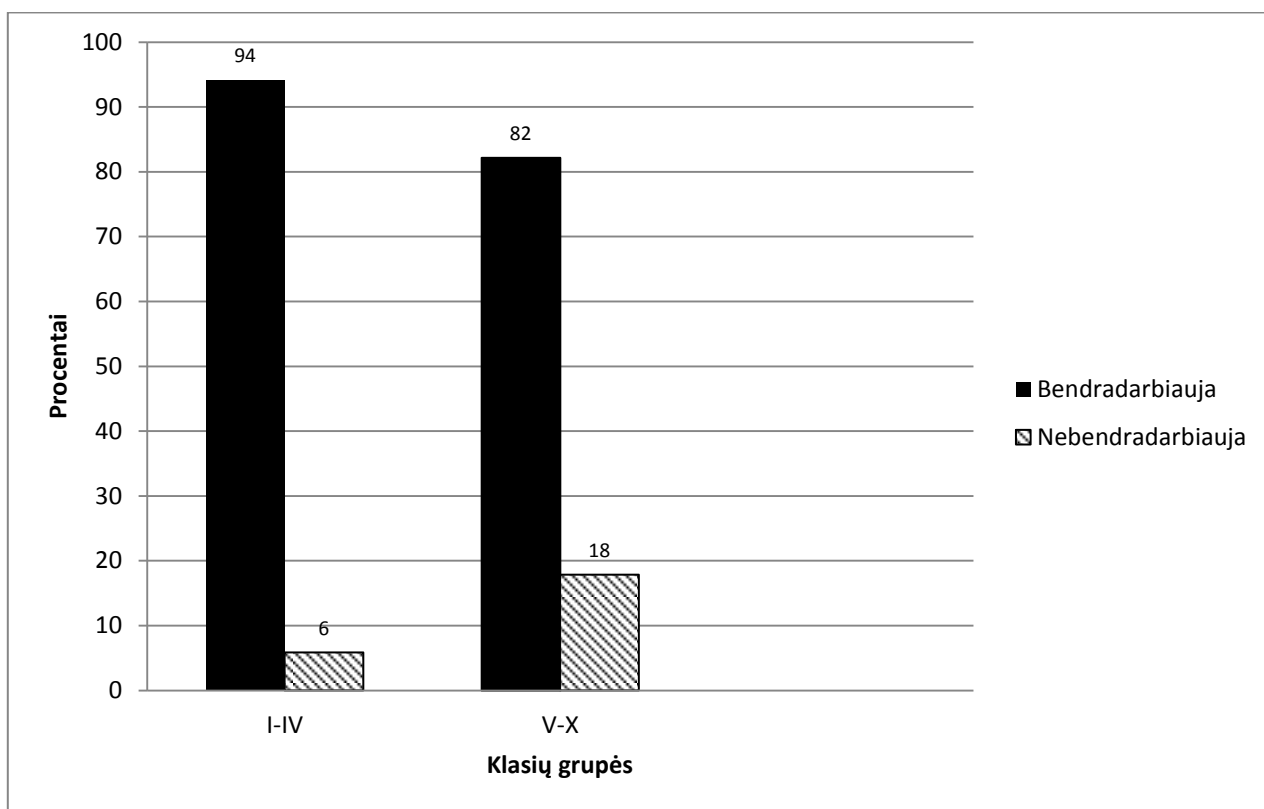
11 pav. Respondentų noras įgyti daugiau žinių, apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų, %

Norint, kad ugdymas būtų produktyvus, pedagogui nepakanka tik tam tikro žinių kiekio, mokytojai turi turėti tam tikrų asmenybės bruožų, kurie yra būtini dirbant su mokiniais. Ališauskienė, Miltenienė (2004) išskiria keletą mokytojų charakteristikos bruožų: pozityvumas, konkretumas, šiltumas, empatija. Norėjome išsiaiškinti mūsų respondentų nuomonę, kokių asmenybės bruožų turėtų būti pedagogas, dirbantis su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Respondentų nuomone, svarbiausia, kad ugdytojas būtų draugiškas (72%), nuoseklus (69%), padedantis (64%). Respondentų nuomone, mokytojo griežtumas yra vienas iš nereikšmingiausių asmenybės bruožų (32%) (žr. 12 pav.). Tyrimo tendencijos atskleidžia, jog pedagogas ugdantis vaikus, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, turėtų būti pozityvus mokinių atžvilgiu, kad mokiniai galėtų pasitikėti ugdytoju.

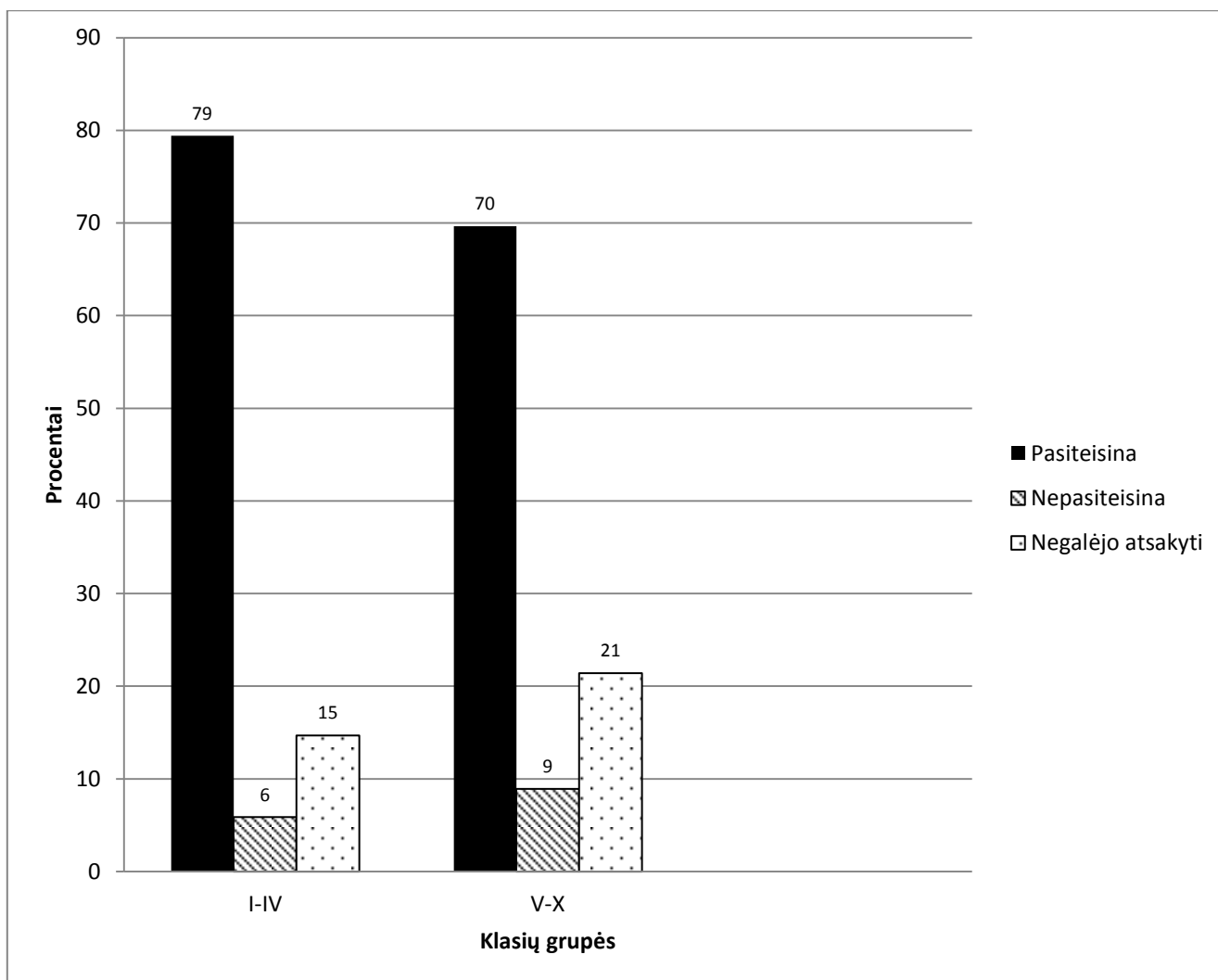
12 pav. Pedagogo dirbančio su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų, asmenybės bruožai turėtų būti, %.

Elgesio ir emocijų sutrikimų, turinčio vaiko tėvų bendradarbiavimas su mokykla, ko gero, yra svarbiausia užtikrinti pagalbą vaikui (Labinienė ir kt., 2003). Norėjome išsiaiškinti, ar respondentai bendradarbiauja su mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais. Tyrimas atskleidė, jog pradinį klasių mokytojai beveik visi bendradarbiauja su mokinių tėvais (94%), 5-10 klasių pedagogų didžioji dauguma taip pat bendradarbiauja (82%) (žr. 13 pav.). Tyrimo tendencijos sutampa su Miltenienės (2005) gautais tyrimo rezultatais, jog aktyvesnė bendradarbiavimo veikla pirmoje ugdymo pakopoje (pradinio ugdymo). Galime manyti, jog bendradarbiaujant suteikiama vaikui visokeriopa pagalba ne tik mokykloje, bet namie ir kitose aplinkose.

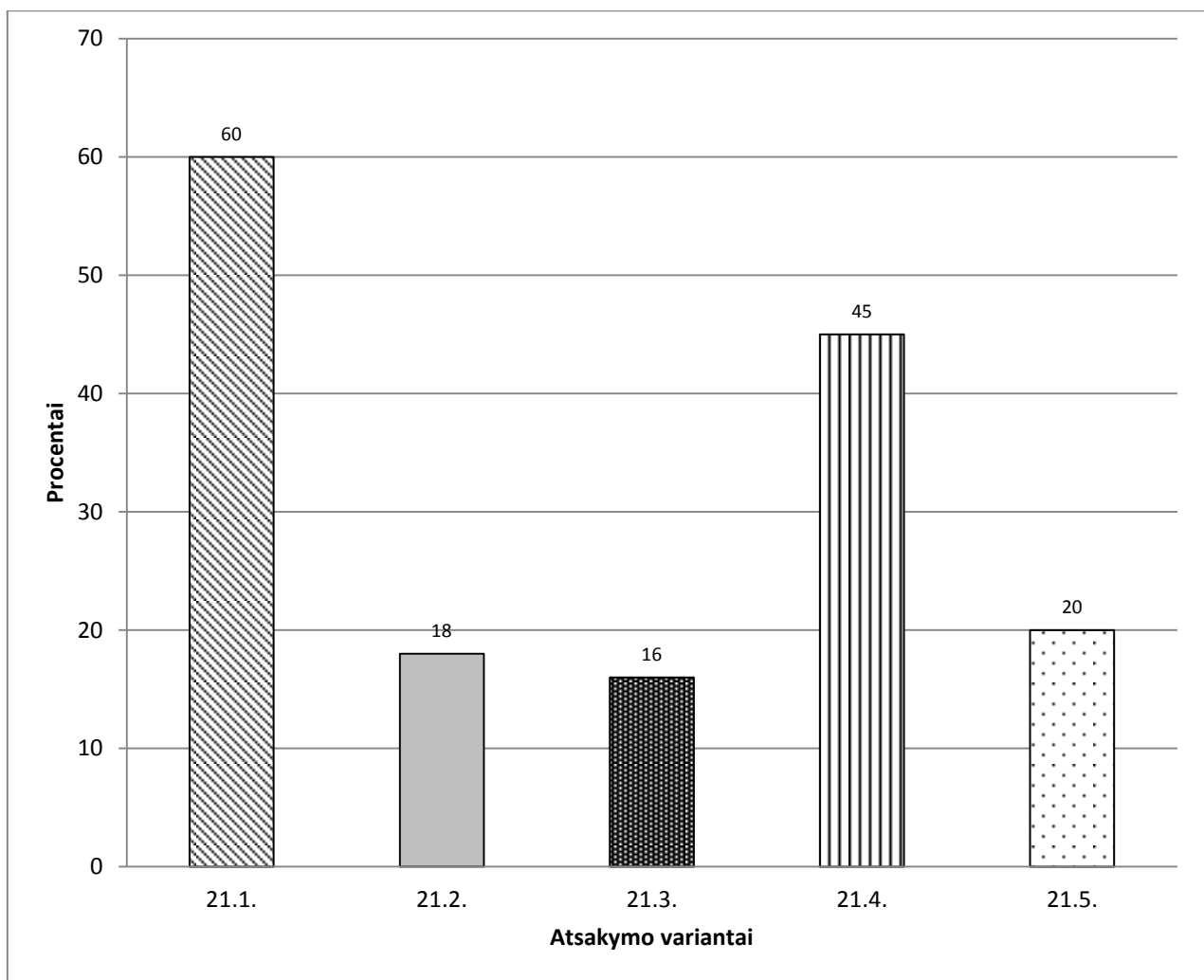
13 pav. Bendradarbiavimas su mokinio, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais, %.

Labinienės ir kt. (2003) teigimu, vaisingas tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas yra ypač reikšmingas pokyčių katalizatorius. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog didžiajai daugumai pedagogų pasiteisina bendradarbiavimas su mokinio, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų tėvais. Dalis 5 – 10 klasių mokinius ugdančių pedagogų negalėjo atsakyti, ar šis bendradarbiavimas pasiteisina. Mažuma respondentų teigia, kad bendradarbiavimas nepasiteisina (žr. 14 pav.).

14 pav. Pedagogų bendradarbiavimas su mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais (pagal ugdomas klases), %.

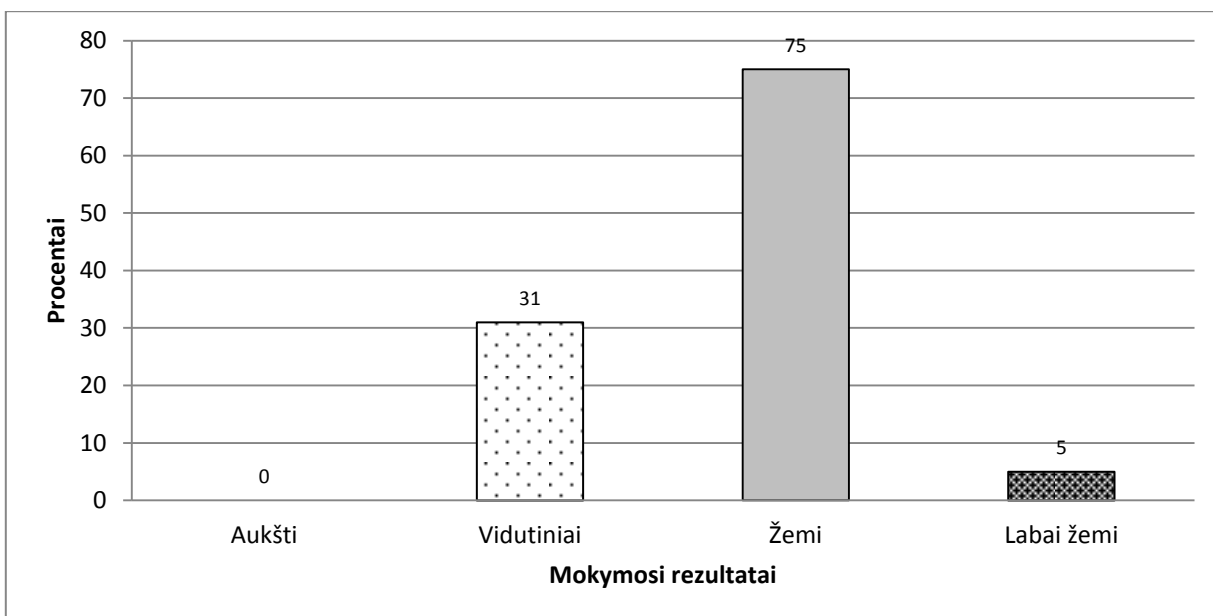
Anot Evans ir kt. (2004), Cowley (2008), emocijų ir elgesio sutrikimui didelę įtaką daro šeima, socialinė aplinka. Bandėme išsiaiškinti, kokiose šeimose dažniausiai auga mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Tyrimo duomenys atskleidė, kad daugiausiai mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, yra iš asocialių šeimų (60%). Pasirodo, jog šių vaikų yra ne tik iš asocialių šeimų, bet ir materialiai pasiturinčių (žr. 15 pav.). Gumuliauskienė ir kt. (2008) teigia, jog vaikus neigiamai veikia ir tėvų emigracija. Tyrimas atskleidė, jog beveik pusės mokinių, kuriems pasireiškia emocijų ir elgesio sutrikimai, tėvai yra emigravę (45%). Nepasikeitus padėčiai ateityje, galime spėti, jog šis skaičius gali didėti. Keletas iš apklaustųjų respondentų pažymėjo, jog šių mokinių dažniausiai būna „Tėvai išsituokę“ [72]. Taip pat būna iš „įvairių“ [1], [3], [28], [30], [69] šeimų.

21.1. Socialiai apleistos. 21.2. Materialiai pasiturinčios. 21.3. Materialiai nepasiturinčios. 21.4. Tėvai emigravę. 21.5. Negalėjo atsakyti.

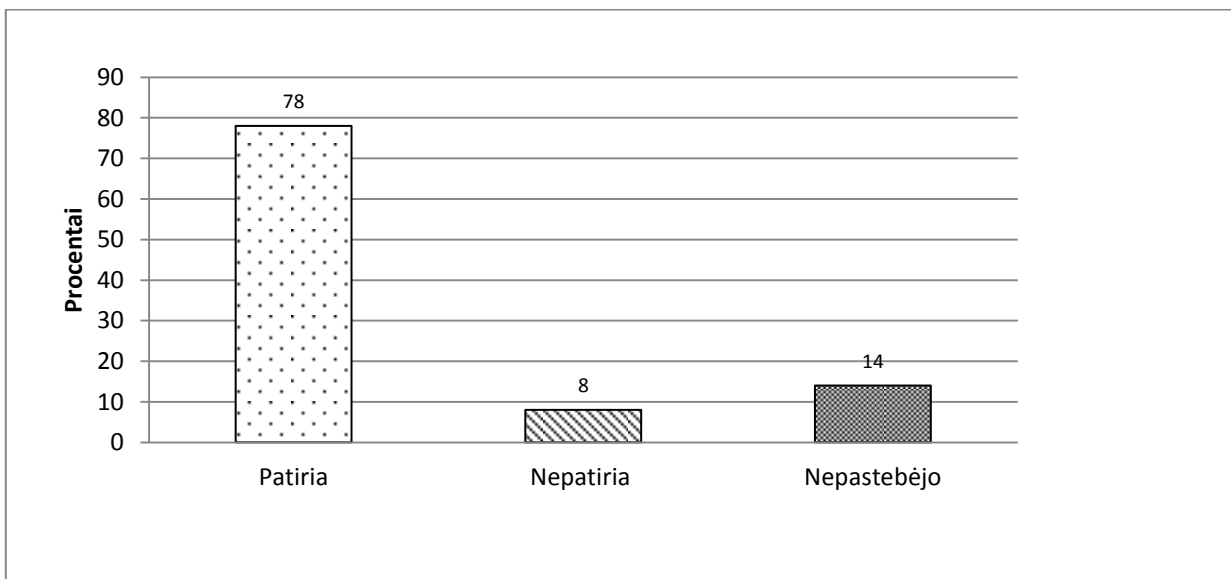
15 pav. Mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, šeimos padėtis, %.

Hallahan, Kauffman (2003) teigimu, emocijų ir elgesio sutrikimų turintys vaikai paprastai blogai mokosi ir turi kitų nepageidaujamų mokymosi problemų. Norėjome išsiaiškinti, kokie dažniausiai mokymosi rezultatai yra mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų. Tyrimo rezultatai rodo, jog mokinių mokymosi rezultatai dažniausiai būna žemi (68%), rečiau (28%) vidutiniai mokymosi rezultatai (žr. 16 pav.). Tyrimo rezultatai patvirtina autorių teiginį, mokiniams tikrai kyla sunkumų. Galime numanyti, jog šie sutrikimai, dėl kurių dažniausiai vaikai negali išlaikyti pakankamai ilgai dėmesio, pabaigti pradėtas užduotis ir t.t., visa tai lemia mokymosi kokybę ir rezultatus.

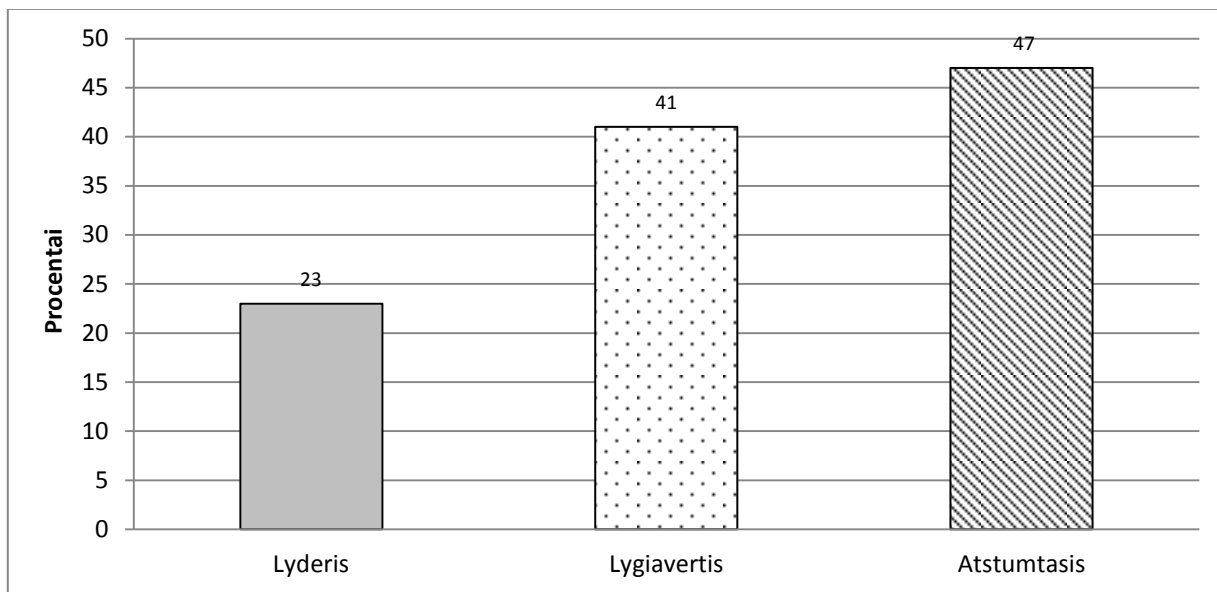
16 pav. Mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, mokymosi rezultatai, %

Evans ir kt. (2004) akcentuoja, kad šie vaikai negeba bendrauti su aplinkiniais. Galkienės (2005) teigimu, mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, labai dažnai patiria sunkumų bendraudami su bendraamžiais. Norėjome išsiaiškinti, ar tikrai mokiniai patiria šių sunkumų. Tyrimas parodė, jog dauguma (78%) mokinių patiria sunkumų bendraudami ir vos (8%) jų nepatiria (žr. 17 pav.). Tyrimo duomenys sutampa su autorių teiginiais ir patvirtina, jog mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimus, stokoja interpersonalinių įgūdžių.

17 pav. Mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, patiria sunkumų bendraudami su bendraamžiais, %

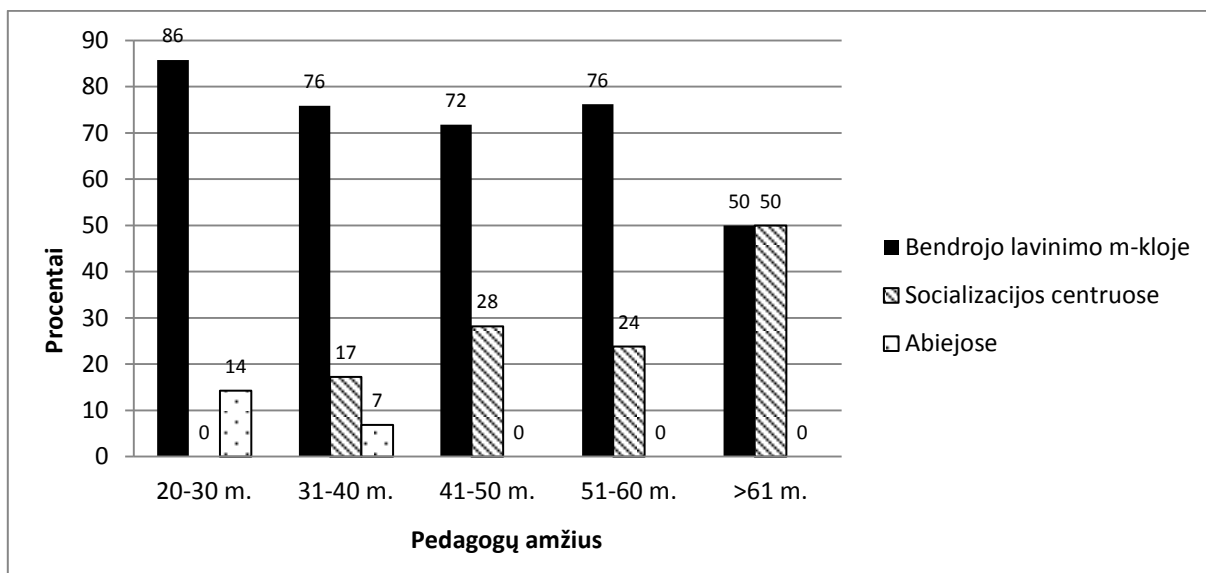
Anot Bryan (cit. Galkienė, 2005), tyrimai rodo, kad šie mokiniai neturi daug draugų, yra bendraamžių atstumtųjų grupėje. Bandėme išsiaiškinti, kokie mokiniai yra bendraamžių tarpe. Tyrimo duomenys parodė, jog beveik pusė vaikų yra atstumtųjų tarpe (42%), dalis respondentų teigia, jog mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, yra lyderiai (21%), kiti teigia, jog jie yra lygiaverčiai tarp bendraamžių (37%) (žr. 18 pav.). Pedagogų teigimu, nemaža dalis mokinių bendraamžių tarpe yra lygiaverčiai. Galime numanyti, jog mokytojai stengiasi sudaryti tokias sąlygas, kad vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, nebūtų atstumti, bet deja, ne visiems tai pavyksta. Taip pat galime daryti prielaidą, jog tokią situaciją galėtų lemti ir individualiosios mokinių savybės, gebėjimas susidraugauti, bendrauti.

18 pav. Mokinys, turintis emocijų ir elgesio sutrikimų, bendraamžių tarpe yra, %

Sutherlandas ir kt. (cit. Nasvytienė, Balčynaitė, 2009) atskleidė, kad mokytojų ir vaikų, turinčių elgesio ir emocijų problemų, ugdymą lydi neigiami jausmai, teigiamo dėmesio stoka. Tokie mokytojai mano, kad emocijų ir elgesio sutrikimų turintys vaikai neturėtų mokytis įprastoje mokykloje. Tyrimu bandėme išsiaiškinti mokytojų požiūrį, kokioje ugdymo įstaigoje turėtų ugdytis mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Išryškėjo tokios tendencijos, jog dalis vyresnio amžiaus pedagogai mano, jog mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, turėtų ugdytis socializacijos centruose. Trečdalis pedagogų (41 – 50 m.) taip pat mano, kad šie mokiniai turi

ugdytis socializacijos centruose. Didžioji dauguma mokytojų mano, jog šie vaikai turi būti mokomi bendrojo lavinimo mokyklose. Jaunesnio amžiaus pedagogai teigia, kad gali šie mokiniai ugdytis abiejose ugdymosi įstaigose, tai priklauso nuo mokinių emocijų ir elgesio sutrikimų sunkumo (žr. 19 pav.). Šie rezultatai, atskleidžia, jog mokytojai yra tolerantiškos asmenybės, priimančios kiekvieno mokinio individualumą.

19 pav. Pedagogų nuomonė kur turėtų ugdytis mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų (pagal amžių), %.

Apibendrinčius tyrimo duomenis, paaiškėjo, jog kiekvieno respondento ugdomoje klasėje (-ėse) mokosi mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. Dažniausiai šie sutrikimai pasireiškia vyriškos lyties mokiniams. Respondentai teigia, kad mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, skaičius per dešimtmetį padidėjo. Pedagogai pastebi, jog mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimą, dažniausiai pasireiškia emocijų ir elgesio sutrikimo požymiai, priskiriami savireguliacijos sutrikimams, kitaip tariant aktyvumo ir dėmesio. Mokiniai negeba išlaikyti pakankamai ilgai dėmesio, pabaigti iki galo pradėtą darbą, padidėjęs hiperaktyvumas. Mokytojai stengiasi ugdytiniams sudaryti kuo geresnes sąlygas, nepertraukia mokinio, kai jam pateikta užduotis. Pedagogai laikosi nuostatos, pagal kurią vaikų elgesys neturi įtakos žinių vertinimui. Tyrimo dalyviai taiko pozityvias elgesio valdymo strategijas. Visuomet pagiria mokinius, kai jie tinkamai elgiasi. Netinkamo elgesio priežastis aiškinasi asmeniškai, be pašalinių. Kuria elgesio taisyklės kartu su mokiniais. Naudoja socialinius pastiprinimus, paspaudžia ranką, linkteli. Tyrimas atskleidė, jog

strategijos daro teigiamą poveikį, ugdytiniai elgiasi tinkamiau, geriau sutaria su aplinkiniais. Dalis pedagogų atkleidė, kad jiems trūksta žinių, dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų. Vienareikšmiškai respondentai norėtų kelti kvalifikaciją šiuo klausimu. Didžioji dauguma mokytojų bendradarbiauja su mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais. Pedagogai teigia, kad šis bendradarbiavimas pasiteisina. Atlikus tyrimą, išryškėjo tendencijos, kad mokiniai, turintys šių sutrikimų, dažniausiai būna iš socialiai apleistų šeimų, taip pat nemaža dalis šių mokinių tėvai yra emigravę ir palikę vaikus kitų asmenų globai. Dažniausiai šių vaikų mokymosi rezultatai būna žemi. Mokiniai taip pat patiria sunkumų bendraudami su bendraamžiais. Beveik pusė respondentų teigia, kad mokiniai bendraamžių tarpe yra atstumtieji. Didžioji dauguma pedagogų, ugdančių mokinius, turinčius emocijų ir elgesio sutrikimų, bendrojo lavinimo mokyklose, teigia, kad šie vaikai turi būti ugdomi bendrojo lavinimo mokyklose. Tačiau yra dalis mokytojų, teigiančių, jog emocijų ir elgesio sutrikimų turintys mokiniai turi mokytis socializacijos centruose.

Išvados

1. Mokiniams, turintiems emocijų ir elgesio sutrikimų, dažniausiai pasireiškia dėmesio ir aktyvumo (savireguliacijos) sutrikimo požymiai. Mokiniai nesugeba pakankamai ilgai išlaikyti dėmesio, negeba baigti pradėto darbo, padidėjęs mokinių hiperaktyvumas.
2. Du trečdaliai tyrime dalyvavusių mokytojų pripažįsta, kad jiems trūksta žinių dirbant su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų, ir didžioji dauguma norėtų kelti kvalifikaciją šiuo klausimu. Noras gilinti žinias šiuo klausimu tiesiogiai susijęs su pedagogų amžiumi: kuo vyresni pedagogai, tuo mažiau nori gilinti savo žinias.
3. Tyrime dalyvavusių bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai dažniausiai naudoja pozityvias elgesio valdymo strategijas („Socialinį pastiprinimą“ visada pagiria, kai mokinys elgiasi tinkamai; „Netinkamo elgesio priežasčių paieška I“ aiškinasi netinkamo elgesio priežastis asmeniškai „prie keturių akių“; „Elgesio taisyklių kūrimas“ kuria elgesio taisykles kartu su mokiniais). Retai naudoja: „Paskatinimas I“ už vieno mokinio tinkamą elgesį, paskatinimą gauna visi klasės mokiniai; „Asmeninio tikslo grupė“ kryptinga diskusija, kurioje analizuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų keisti; „Netinkamo elgesio priežasčių paieška II“ netinkamo elgesio priežastis aiškinasi prie kitų asmenų.

Literatūra

1. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ališauskas, A. (2003). Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių pažinimas ir įvertinimas. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 221 – 259). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskas, A., Jomantaitė, R. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 71 – 78.
4. Ališauskienė, S., Gudonis, V., Mikulėnaitė, L., Petrulytė, J., Radzevičienė, L. (2003). *Ankstyvasis ugdymas: dabartis ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Ališauskienė, S., Miltenienė, L. (2004). *Bendradarbiavimas tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
6. Antonovienė, V., Tomėnienė, L., Liudaitė, L., Vedeckienė, A., Kairienė, A., Miltenienė, L., Mockutė, L., Kvedarienė, I., Kvičiuvienė, A., Antonovaitė, I., Paškauskienė, D. (2000). *Informacinis leidinys tėvams ir vaikams apie mokykloje teikiamą specialiąją paklabą*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
7. Atkins, T., Bartuska, J. (2010) Considerations for the Placement of Youth With EBD in Alternative Education Programs. *Beyond Behavior*, 19 (2), 14 – 20.
8. Barkauskaitė, M. (2001). Mokytojų kvalifikacijos kilimas – nuolatinio mokymosi pagrindas. *Pedagogika*, 52, 63 – 67.
9. Bendorienė, A. ir kt. [et al.] (Sud.) (2005). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera.
10. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?* Vilnius: Tyto alba.
11. East, V., Evans, L. (2008). *Vienu žvilgsniu. Praktinis vaiko specialiųjų poreikių tenkinimo vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
12. Daniels, E. R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas: specialiųjų poreikių vaikų integravimas*. Vilnius: Gimtasis žodis.

13. Evans, J., Harden, A., Thomas, J. (2004). What are effective to support pupils with emotional and behavioural difficulties (EBD) in mainstream primary schools? Findings from a systematic review of research. *Journal of research in special education needs*, 4 (1), 2 – 16.
14. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
15. Geležinienė, R. (2009). *Įrodymais grįstos mokytojo veiklos konstravimas ugdant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčius mokinius*. (Nepublikuota daktaro disertacija, Šiaulių universitetas, 2009).
16. Geležinienė, R., Ruškus, J., Balčiūnas, S. (2008). Mokytojų veiklos ir patirčių analizė sprendžiant emocijų ir elgesio sutrikimų turinčio mokinio problemas. *Specialusis ugdymas*, 1 (18), 34-45.
17. Gray, J. (2010). *Vaikai kilę iš dangaus*. Vilnius: Alma littera.
18. Gumuliauskienė, A., Butvilas, T., Butvilienė, J. (2008). Tėvų emigraciją patyrusių vaikų globos ir socialinės gerovės užtikrinimas: ekspertų požiūris. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (20), 145-150.
19. Hallahan, D. P., Kauffman, J. M. (2003). *Ypatingieji mokiniai. Specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
20. Harland, S. (2005). *Hiperaktyvus ar labai gabus?* Vilnius: Presvika.
21. Herm, S. (2004). *Sunkūs vaikai*. Kaunas: Alma littera.
22. Hurrelmann, K., Unverzagt, G. (2001). *Kaip išugdyti stiprius vaikus*. Vilnius: Alma littera.
23. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
24. Jull, S. K. (2008). Emotional and behavioural difficulties (EBD): the special educational need justifying exclusion. *Journal of research in special education needs*, 8 (1), 13 – 18.
25. Juodraitis, A. (2003). Vaikai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų. J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 274 – 294). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

26. Kaffemanas, R. (2000). Globos namų ir specialiųjų mokyklų auklėtinių elgesio problemos. *Specialusis ugdymas*, 3, 70-76.
27. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
28. Labinienė, R., Aidukienė, T., Christensen, F. (2003). *Mokytojų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus bendrojo ugdymo klasės gairės*. Vilnius: Presvika.
29. Lekavičienė, R., Vasiliauskaitė, Z., Antinienė, D. (2008). *Psichologija šiandien*. Kaunas: Technologija.
30. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas 2002 m. liepos 12 d. Nr.1329/368/98 . [Vilnius]: ŠMM [žiūrėta 2011-02-06]. Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/02_132936898.htm>.
31. Lietuvos Respublikos įstatymas 2003-07-17. Nr. IX-1630 [Vilnius]: LRS žiūrėta 2011-02-08]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=214236&p_query=>.
32. Lietuvos Respublikos įstatymas 2007-07-28. Nr. X-1238 [Vilnius]: ŠMM [žiūrėta 2011-02-08]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=Vaiko%20ir%20minimalios%20ir%20vidutin%C4%97s%20prie%C5%BEi%C5%ABros%20%C4%AFstatymas&p_tr2=2>.
33. Makavičienė, L. (2008). Apleisti vaikai pradinėse klasėse. *Žvirblių takas*, 1, 42 – 46.
34. Matulienė, G. (2002). *Psichologija studentui*. Kaunas: Technologija.
35. Miltenienė, L., (2005). Bendradarbiavimo realybė tenkinant vaiko specialiuosius ugdymosi poreikius bendrojo lavinimo mokykloje. *Specialusis ugdymas*, 2 (13), 34 – 44.
36. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
37. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Kontekstas, psichologinis įvertinimas ir pagalba. Vilnius: VPU leidykla.
38. Nasvytienė, D., Balčynaitė, I. (2009). Mokytojų, ugdančių elgesio ir emocijų problemų turinčius vaikus, patyrimo analizė. *Pedagogika*, 96, 22 – 27.

39. Pollard, A. (2002). *Refleksyvusis mokymas. Veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika*. Vilnius: Garnelis.
40. Radzevičienė, L. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių psichosocialinė raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
41. Raugalė, A. ir kt. (2005). *Vaikų ligos. 4 tomas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
42. Rogge, J. U. (2004). *Vaikams reikia ribų*. Vilnius: Alma littera.
43. Samsonienė, L. (2006). *Specialiųjų poreikių vaikai ir jų socialinė integracija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
44. Specialiųjų poreikių mokiniai, integruoti į bendrojo ugdymo klases. Statistikos departamentas [žiūrėta 2011-03-18]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/save selections.asp?MainTable=M3110306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=9028&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
45. rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.
46. Stulpinas, T. (2004). *Bendrojo ir specialiojo ugdymo principai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
47. Targamadžė, V. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius: VPU leidykla.
48. Theriault, C. (2009). *Vaikų konfliktai. Kaip ugdyti savarankiškumą*. Vilnius: Baltos lankos.
49. Tomėnienė, L., Jurienė, R., Kairienė, A., Strockienė, I., Paškausniekė, D., Antonovienė, V., Vedeckienė, A., Jankuvienė, L., Žuraitienė, L. (2007). *Rekomendacijos bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams, dirbantiems su specialiųjų ugdymo (si) poreikių turinčiais mokiniais*. Šiauliai: Liucijus.
50. Utz., K. (2001). *Tu priklausai mums!* Vilnius: Presvika.
51. Vaitkevičienė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
52. Žaluda, S. (2008). Pozityviojo auklėjimo link. *Žvirblių takas*, 3, 27 – 30.
53. Žukauskienė, R. (2001). *Kodėl vaikai neklauso? Mokymo priemonė tėvams ir mokytojams*. Vilnius: G. Kuskio firma.
54. Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidyklos centr

Agne Eidintaite

BEHAVIOUR MANAGEMENT STRATEGIES IN EDUCATION OF STUDENTS WITH EMOTIONAL AND BEHAVIOURAL DISORDERS

Summary

In the bachelor paper “Behaviour Management Strategies in Education of Students with Emotional and Behavioural Disorders” are analyzed behavior management strategies which is used for students with emotional and behavior disorders. Objective of the research is to find out which strategies are used for students with emotional and behavior disorders.

The research included 100 teachers working in the Siauliai region. Research took place at: Rasos, Rekyvos, Zokniu, Salduves basic schools.

The research, which was made by questioner method, was aimed to find out: what are the emotional and behavior disorder signs; behavior management strategies used in the education of student with emotional and behavior disorders; result from behavior management strategies; pedagogical knowledge working with students with emotional and behavior disorders.

The result of literature research: authors are giving different reasons for emotional and behavior disorder appearance. Biological disorders: relationship with family; inadequate experience in school; negative cultural influence. The most common reason mentioned in the literature is relationship with family (this implies that most parents are asocial, divorced, immigrated to another country and have left their children to relative or sometimes strangers care).

The research have showed that student with emotional and behavioral disorders mostly gets attention and activity (self-regulation) intestinal symptoms. Students unable to maintain attention for long enough, unable to complete the work they have started, student hyperactivity increased. Two-thirds of the teachers admit that they are lack in knowledge regarding work with pupils with emotional and behavioral disorders and the vast majority would like to get more information on this subject. Research has shown that teachers are mostly using positive behavior management strategies (always praises, then student behaves appropriately. Uses social encouragements, hand shake, nods. Seeks the cause of the bad behavior in personal “under four eyes”. Teacher and student creating behavior rules together).

Keywords: emotional and behavior disorders, behavior management strategies.

PRIEDAI

Anketa

Gerbiamas Pedagoge,

Šią apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto ketvirto kurso studentė Agnė Eidintaitė. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokios elgesio valdymo strategijos taikomos emocijų ir elgesio sutrikimų turinčių mokinių ugdymo procese. Jūsų nuomonė labai svarbi, todėl nepraleiskite nei vieno klausimo. Anketos duomenys bus panaudoti tik bakalauro baigiamajame darbe. Jūsų anonimiškumas garantuojamas. Pažymėkite atsakymus prie klausimų kvadratėliuose ir lentelėse prie Jums tinkamiausio varianto „X“.

1. Jūsų amžius:

1.1. 20-30 m. • 1.2. 31-40 m. • 1.3. 41-50 m. • 1.4. 51- 60 m. • 1.5. 61 ir daugiau •

2. Jūsų lytis:

2.1. Moteris • 2.2. Vyras •

3. Jūsų išsilavinimas:

3.1. Aukštesnysis • 3.2. Aukštasis (bakalauro kvalifikacinis laipsnis) •
3.3. Aukštasis (magistro kvalifikacinis laipsnis) • 3.4. Kita (įrašykite).....

4. Su kokių klasių mokiniais Jūs dirbate?

4.1. I-IV kl. • 4.2. V-X kl. •

5. Kiek metų dirbate pedagogu?

5.1. 1-5 • 5.2. 6-15 • 5.3. 16-30 • 5.4. 31 ir daugiau •

6. Ar Jūsų mokomoje klasėje (-ėse) yra mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų?

6.1. Taip • 6.2. Ne • 6.3. Negaliu atsakyti •

7. Kiek Jūsų klasėje (-ėse) yra mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų?

7.1. 1-3 mok. • 7.2. 4-5 mok. • 7.3. Daugiau nei 5 mok. •

8. Kokios lyties mokinių turi daugiau emocijų ir elgesio sutrikimų?

8.1. Moteriškos • 8.2. Vyrishkos • 8.3. Tiek pat • 8.4. Negaliu atsakyti •

9. Kaip Jūs manote, ar pakito mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, skaičius per 10 metų?

9.1. Padaugėjo • 9.2. Liko toks pats • 9.3. Sumažėjo •

10. Ar šiems mokiniams pasireiškia dažniau tokie emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai?

Eil. Nr.	Emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai	Niekada	Kartais	Dažnai	Visada
10.1.	Nesugebėjimas pakankamai ilgai išlaikyti dėmesį.				
10.2.	Nesugebėjimas baigti pradėtą darbą.				
10.3.	Padidinto aktyvumo ar hiperaktyvumo (bėgiojimas, judėjimas, triukšmavimas, kai reikia ramiai sėdėti, įkyrus elgesys) apraiškos.				
10.4.	Impulsyvumas (nesugebėjimas sulaukti savo eilės ir pan.).				

10.5.	Dažnas pyktis, dirglumas, irzlumas, šiurkštumas.				
10.6.	Autoritetų neigimas.				
10.7.	Pykčio priepuoliai.				
10.8.	Atsakomybės stoka.				
10.9.	Nesugebėjimas užsibrėžti ir siekti tikslo.				
10.10.	Užuojautos, gėdos stoka.				
10.11.	Melavimas, siekiant naudos, ar vengiant užduoties.				
10.12.	Konfliktų, peštynių, muštynių, iniciavimas, priekabiavimas, ar grasinimai.				
10.13.	Bėgimas iš namų ir/ar negrįžimas nakvoti be tėvų leidimo.				
10.14.	Pamokų praleidinėjimas ar pabėgimas iš mokyklos.				
10.15.	Ginklo (peilio) ar kito daikto, kuriuo galima rimtai sužaloti, naudojimas.				
10.16.	Atsiskyrimas nuo visos klasės.				
10.17.	Liūdnumas, dažnas verkimas.				
10.18.	Nepilnavertiškumo jausmas.				
10.19.	Susidomėjimo ankstesnėmis veiklomis bei mokymusi praradimas.				
10.20.	Kiti Jūsų pastebėti emocijų ir elgesio sutrikimų požymiai (įrašykite)				

11. Sąlygos, sudaromos mokiniui, turinčiam emocijų ir elgesio sutrikimų.

Eil. Nr.	Sąlygos	Niekada	Kartais	Dažnai	Visada
11.1.	Mokinį sodinate kuo arčiau mokytojo stalo.				
11.2.	Mokinį sodinate kartu su pavyzdingo elgesio mokiniu.				
11.3.	Sudarote sąlygas mokinio energijos iškrovai.				
11.4.	Laikotės geranoriškos, paremiančios nuostatos jo atžvilgiu.				
11.5.	Nepertraukiate tuo metu, kai jis atlieka užduotį.				
11.6.	Skatinate bendraamžius su juo bendrauti ir bendradarbiauti.				
11.7.	Mokinio elgesys neturi įtakos žinių įvertinimui.				
11.8.	Kitos Jūsų sudaromos sąlygos (įrašykite)				

12. Kokias taikote elgesio valdymo strategijas, nukreiptas mokinių elgesio korekcijai.

Eil. Nr.	Strategijos	Niekada	Kartais	Dažnai	Visada
12.1.	Modeliavimas. Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis.				
12.2.	Socialinis pastiprinimas. Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas.				
12.3.	Veiklos pastiprinimas. Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.).				
12.4.	Pastiprinimas žetonais. Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan.				
12.5.	Sutarties sudarymas. Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai.				
12.6.	Elgesio taisyklių kūrimas. Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais.				
12.7.	Asmeninio tikslo grupė. Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reiktų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria ar pasiekė numatytų tikslų.				
12.8.	Informavimas. Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas.				
12.9.	Paskatinimas I. Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė.				
12.10.	Paskatinimas II. Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą.				
12.11.	Paskatinimas III. Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai.				
12.12.	Netinkamo elgesio priežasčių paieška I. Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“.				
12.13.	Netinkamo elgesio priežasčių paieška II. Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių.				
12.14.	Nuobaudos I. Papeikimas žodžiu.				
12.15.	Nuobaudos II. Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis.				
12.16.	Nuobaudos III. Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.).				
12.17.	Nuobaudos IV. Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.				
12.18.	Kitos Jūsų naudojamos elgesio valdymo strategijos (įrašykite)				

13. Kokius rezultatus duoda Jūsų naudojamos elgesio valdymo strategijos?

- 13.1. Mokinys elgiasi tinkamiau • 13.2. Sustiprėja mokymosi motyvacija •
- 13.3. Noriau lanko pamokas • 13.4. Mokinys tampa optimistiškesnis •
- 13.5. Geriau sutaria su aplinkiniais • 13.6. Neduoda jokių rezultatų •
- 13.7. Neturiu nuomonės • 13.8. Kita (įrašykite)

14. Prarandate savitvardą, kai mokinys (-iai) elgiasi netinkamai?

- 14.1. Visada • 14.2. Dažnai • 14.3. Kartais • 14.4. Niekada •

15. Praradę savitvardą Jūs:

- 15.1. Kalbėdami su mokiniais pakeliate balso toną • 15.2. Tampate griežtesnis •
- 15.3. Prarandate nuotaiką • 15.4. Kita (įrašykite)

16. Ar Jums pakanka žinių apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų?

- 16.1. Pakanka • 16.2. Nepakanka • 16.3. Negaliu atsakyti •

17. Ar norėtumėte įgyti daugiau žinių apie darbą su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų?

- 17.1. Taip • 17.2. Ne • 17.3. Negaliu atsakyti •

18. Kokių asmenybės bruožų, jūsų nuomone, turėtų turėti pedagogas, dirbantis su mokiniais, turinčiais emocijų ir elgesio sutrikimų? (sunumeruokite pagal svarbumą. 1- labai svarbu, 6 – mažiau svarbu).

- 18.1. Ryžtingas • 18.2. Nuoseklus • 18.3. Griežtas •
- 18.4. Padedantis • 18.5. Empatiškas • 18.6. Draugiškas •

19. Ar bendradarbiaujate su mokinio, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais (globėjais)?

- 19.1 Taip • 19.2. Ne •

20. Kaip manote, ar pasiteisina bendradarbiavimas su mokinio, turinčio emocijų ir elgesio sutrikimų, tėvais (globėjais)?

- 20.1. Taip • 20.2. Ne • 20.3. Negaliu atsakyti •

21. Iš kokių šeimų dažniausiai būna mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų?

- 21.1. Socialiai apleistų • 21.2. Materialiai pasiturinčių •
- 21.3. Materialiai nepasiturinčių • 21.4. Tėvai išvykę užsienin •
- 21.5. Negaliu atsakyti • 21.6. Kita (įrašykite)

22. Kokie dažniausiai mokymosi rezultatai yra mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų?

- 22.1. Aukšti • 22.2. Vidutiniai • 22.3. Žemi • 22.4. Labai žemi •

23. Ar mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų, patiria sunkumų bendraujant su bendraamžiais?

- 23.1. Taip • 23.2. Ne • 23.3. Nepastebėjau •

24. Mokinys, turintis emocijų ir elgesio sutrikimų, bendraamžių tarpe yra:

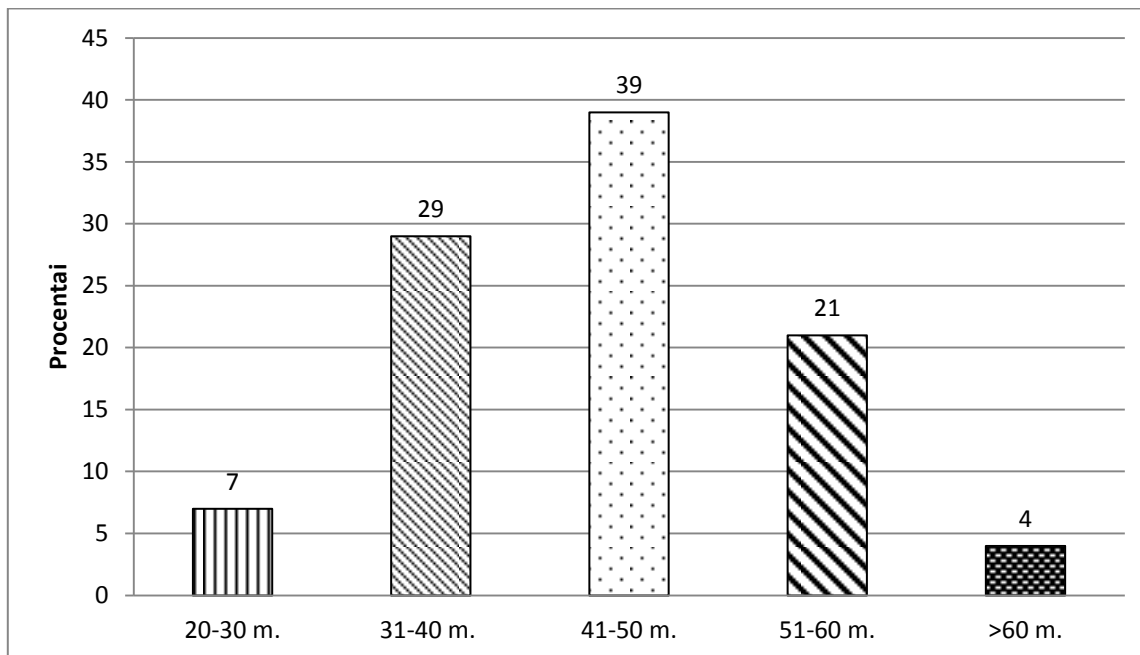
- 24.1. Lyderis • 24.2. Lygiavertis • 24.3. Atstumtasis •

25. Kaip Jūs manote, kokiose mokyklose turėtų mokytis mokiniai, turintys emocijų ir elgesio sutrikimų?

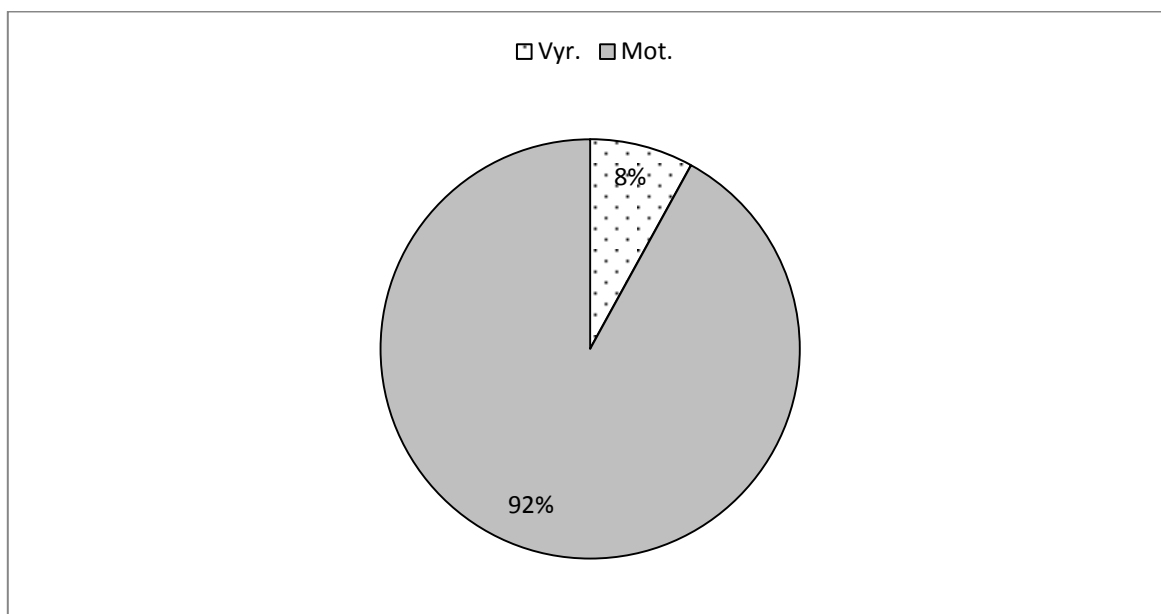
- 25.1. Bendrojo lavinimo •
- 25.2. Socializacijos centruose („Griežto režimo ugdymo“ įstaigoje) •

Dėkoju už Jūsų atsakymus.

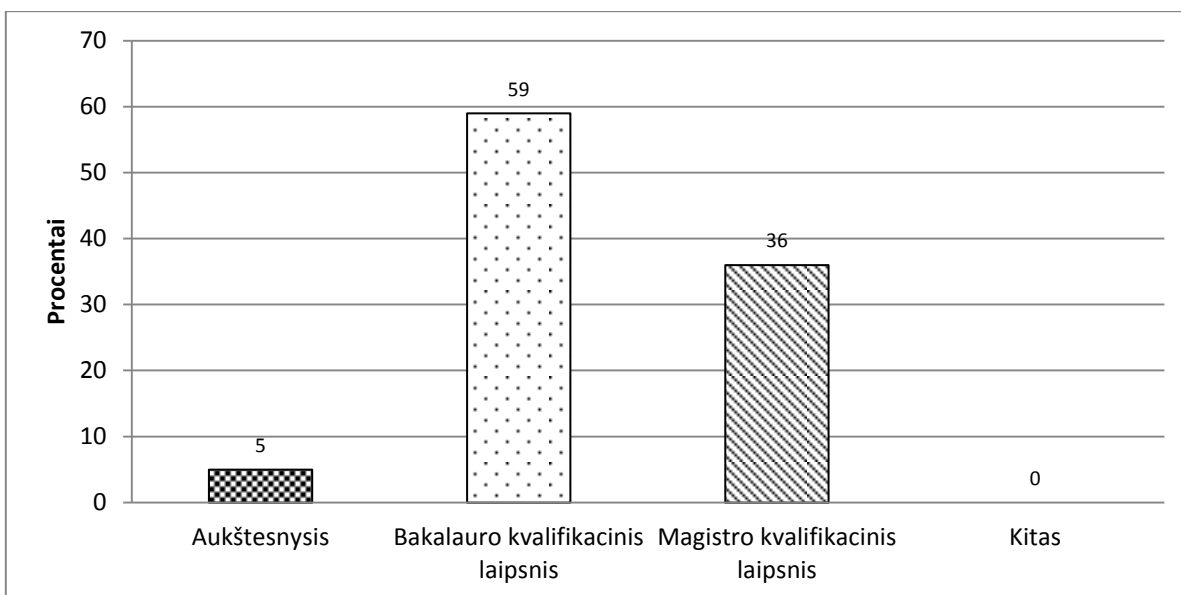
Respondentų demografiniai (amžius, lytis, išsilavinimas, pedagoginio darbo patirtis, ugdomos klasės) duomenys pateikti paveiksluose

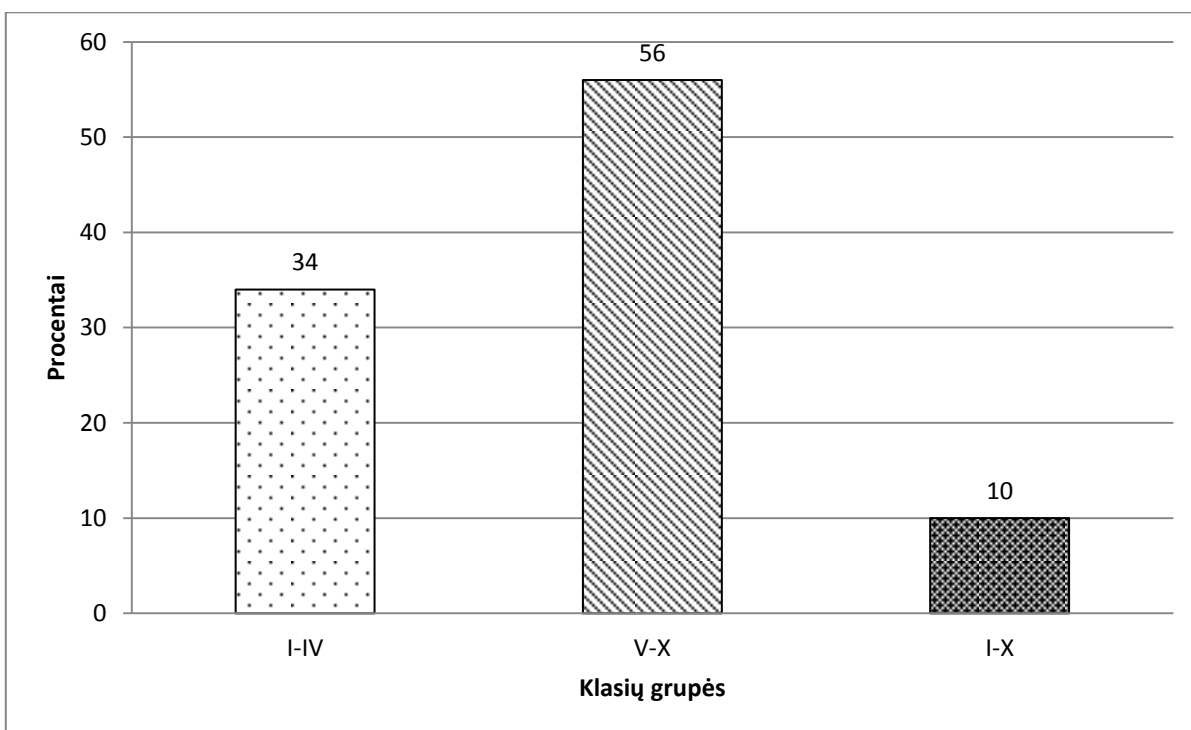
1 pav. Pedagogų amžius, %.

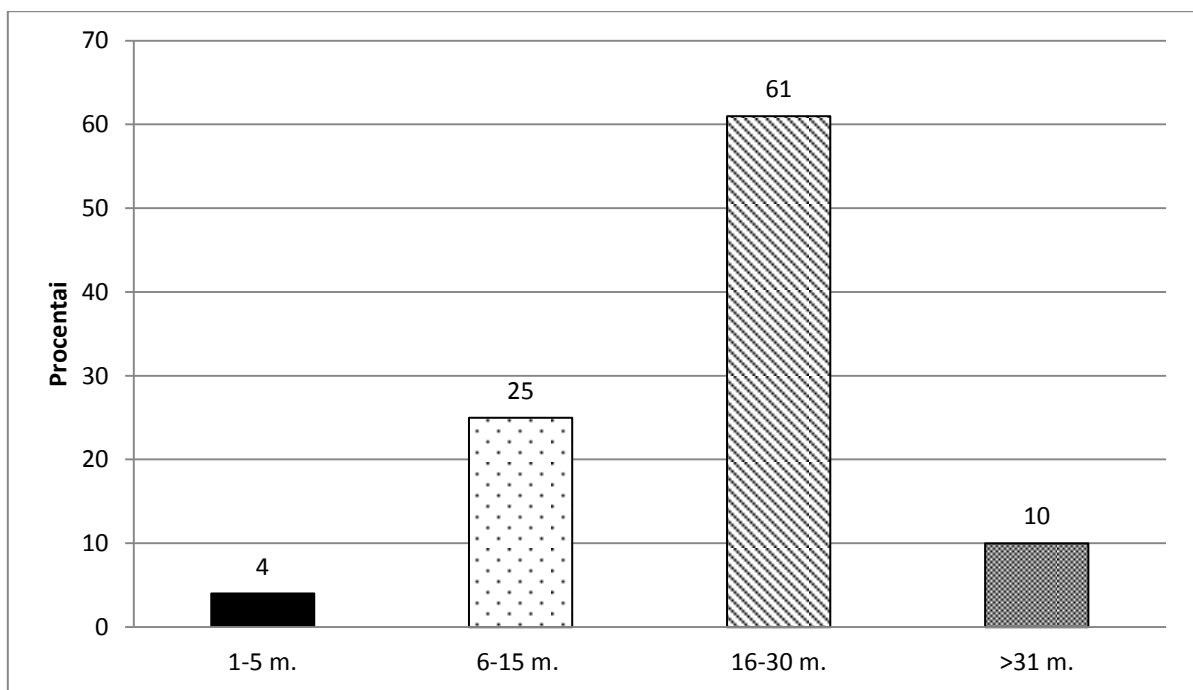
2 pav. Pedagogų lytis, %.

3 pav. Pedagogų išsilavinimas, %.

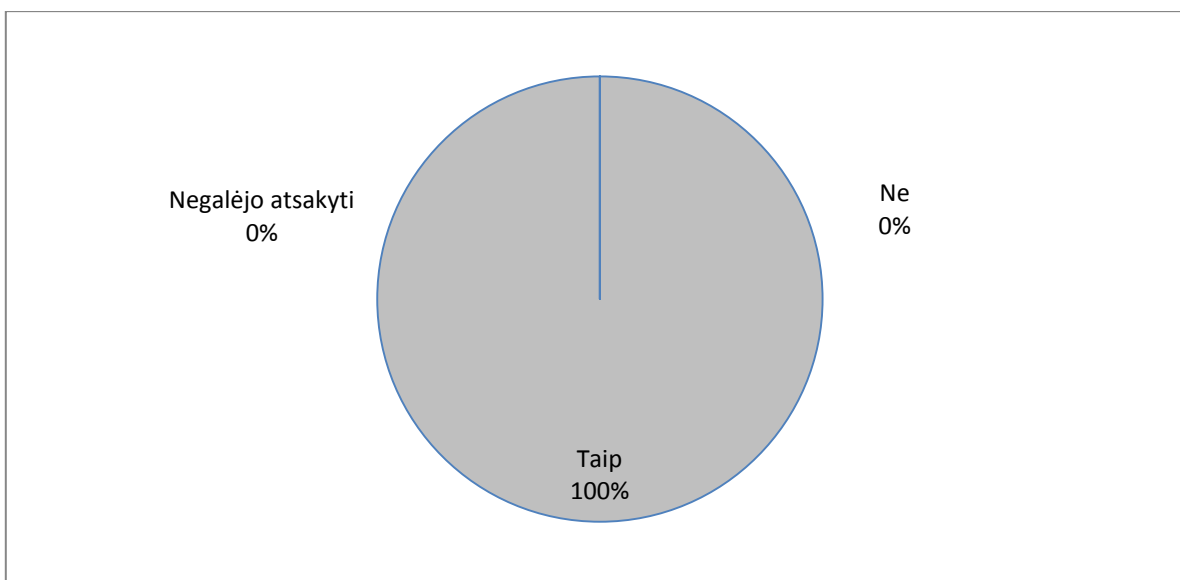

4 pav. Pedagogų ugdomos mokinių klasės, %.

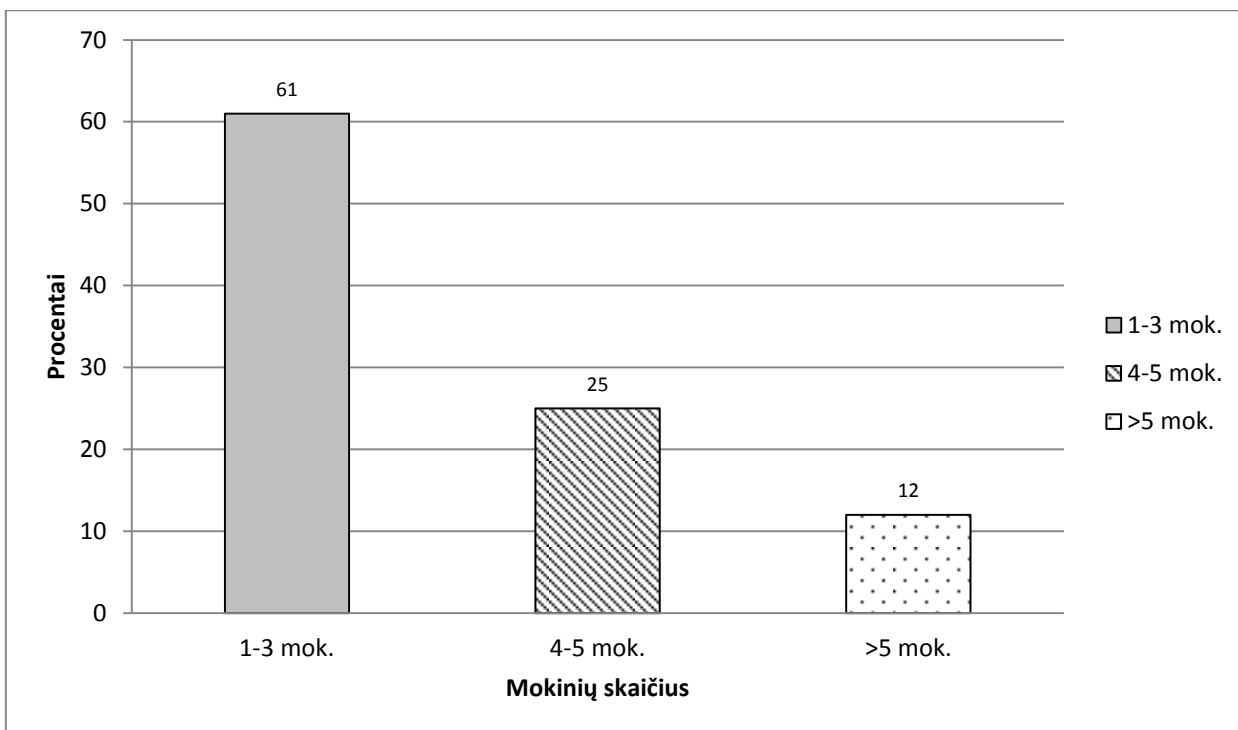

5 pav. Respondentų pedagoginio darbo patirtis, %.

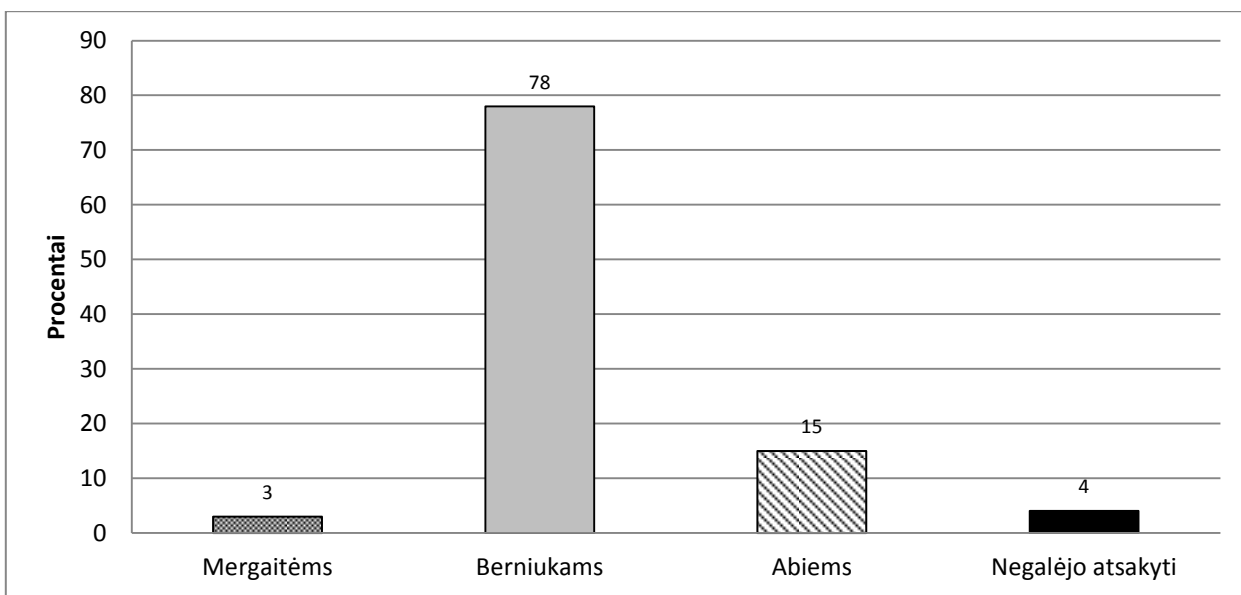
Tyrimo duomenys iliustruoti paveiksluose

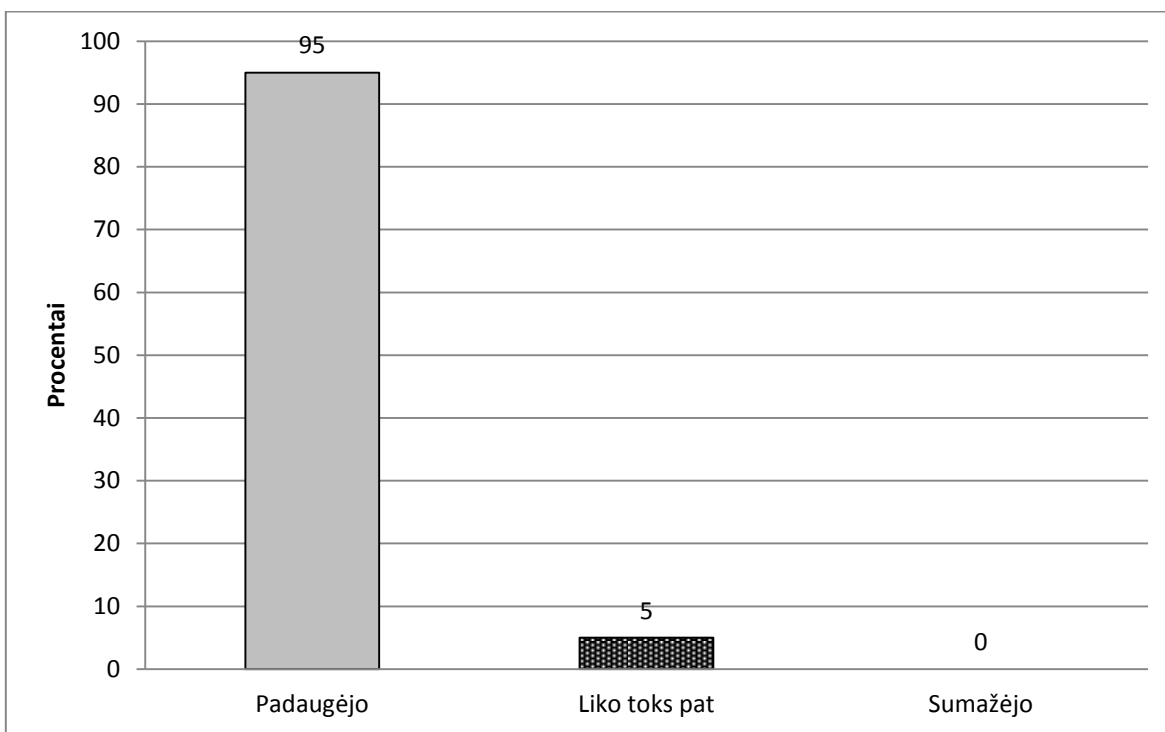
1 pav. Respondentų ugdomose klasėje (-ėse) yra mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, %.

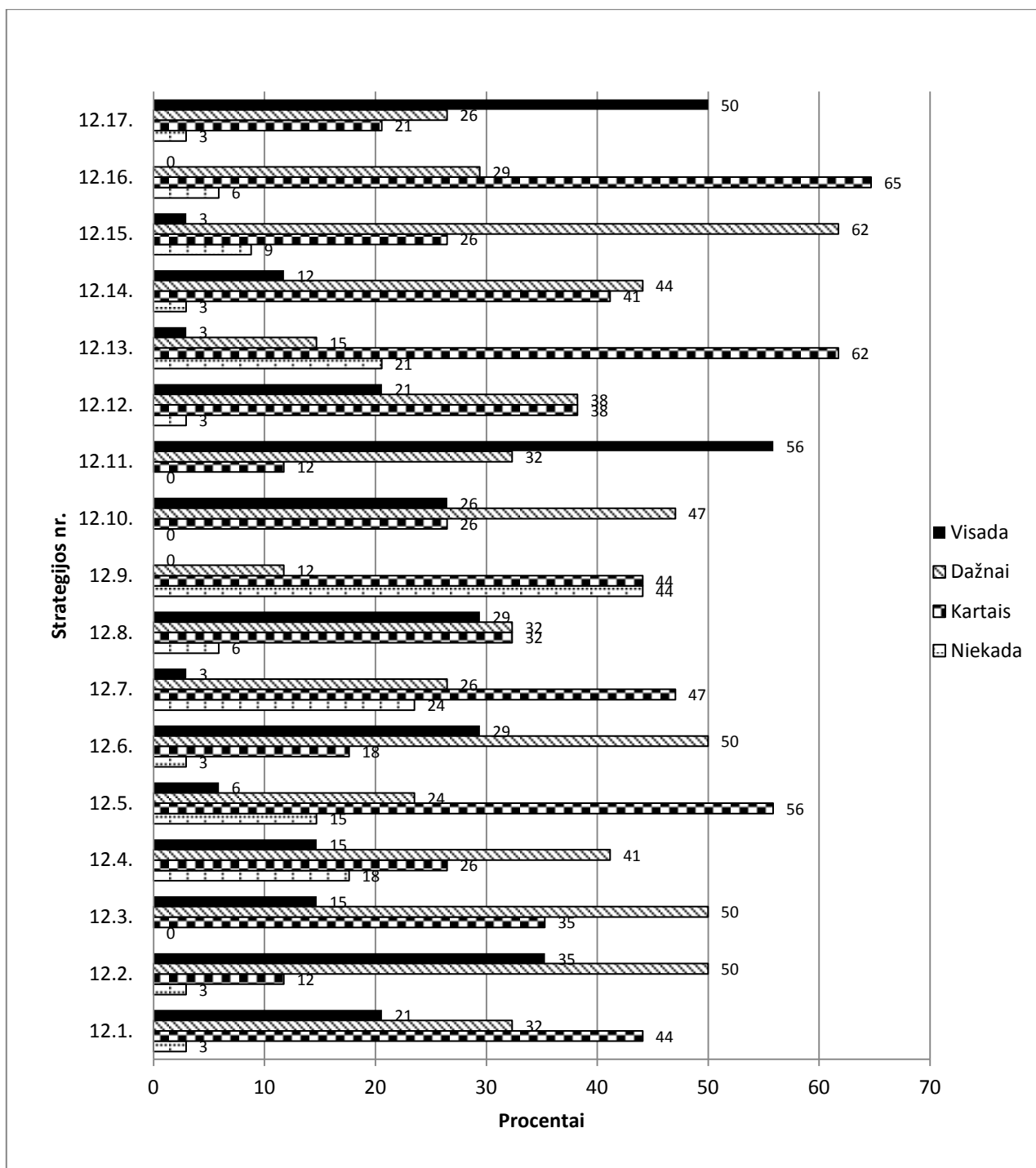
2 pav. Mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, skaičius ugdomoje klasėje, %.

3 pav. Emocijų ir elgesio sutrikimai dažniausiai pasireiškia, %.

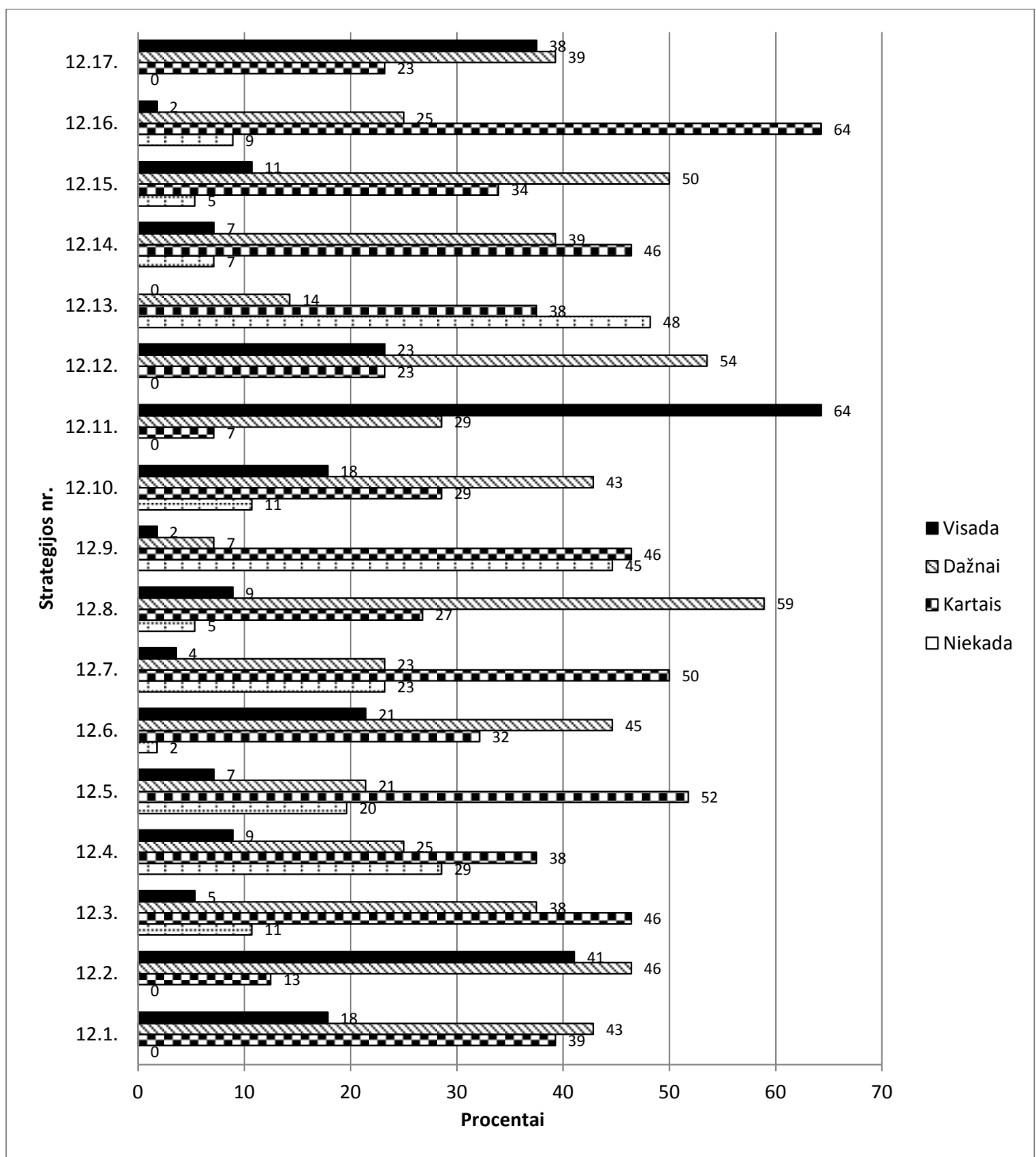

4 pav. Mokinių, turinčių emocijų ir elgesio sutrikimų, skaičiaus kaita per 10 metų, %.

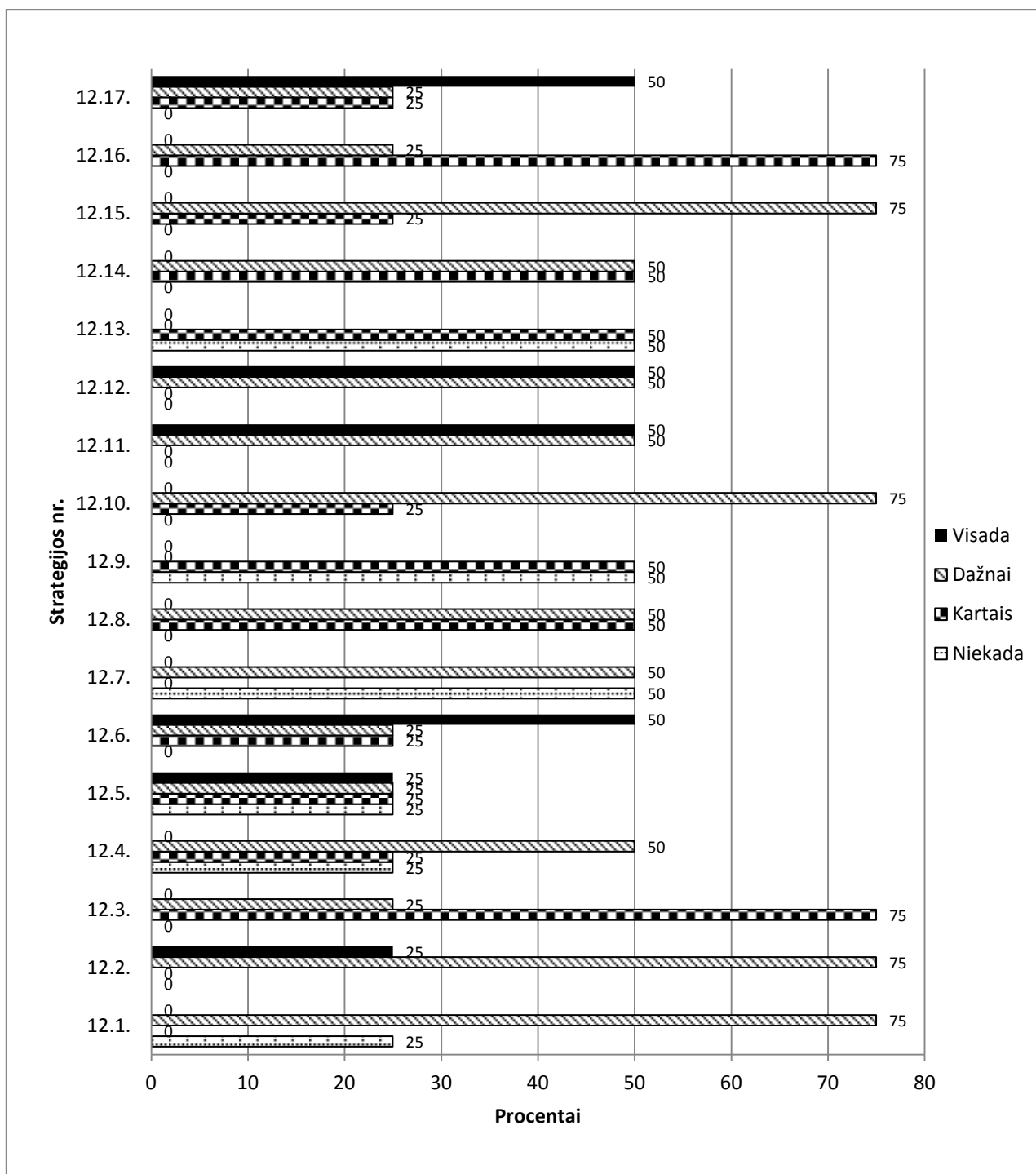
12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reiktų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

5 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal ugdomas mokinių klases (I – IV kl.), %.

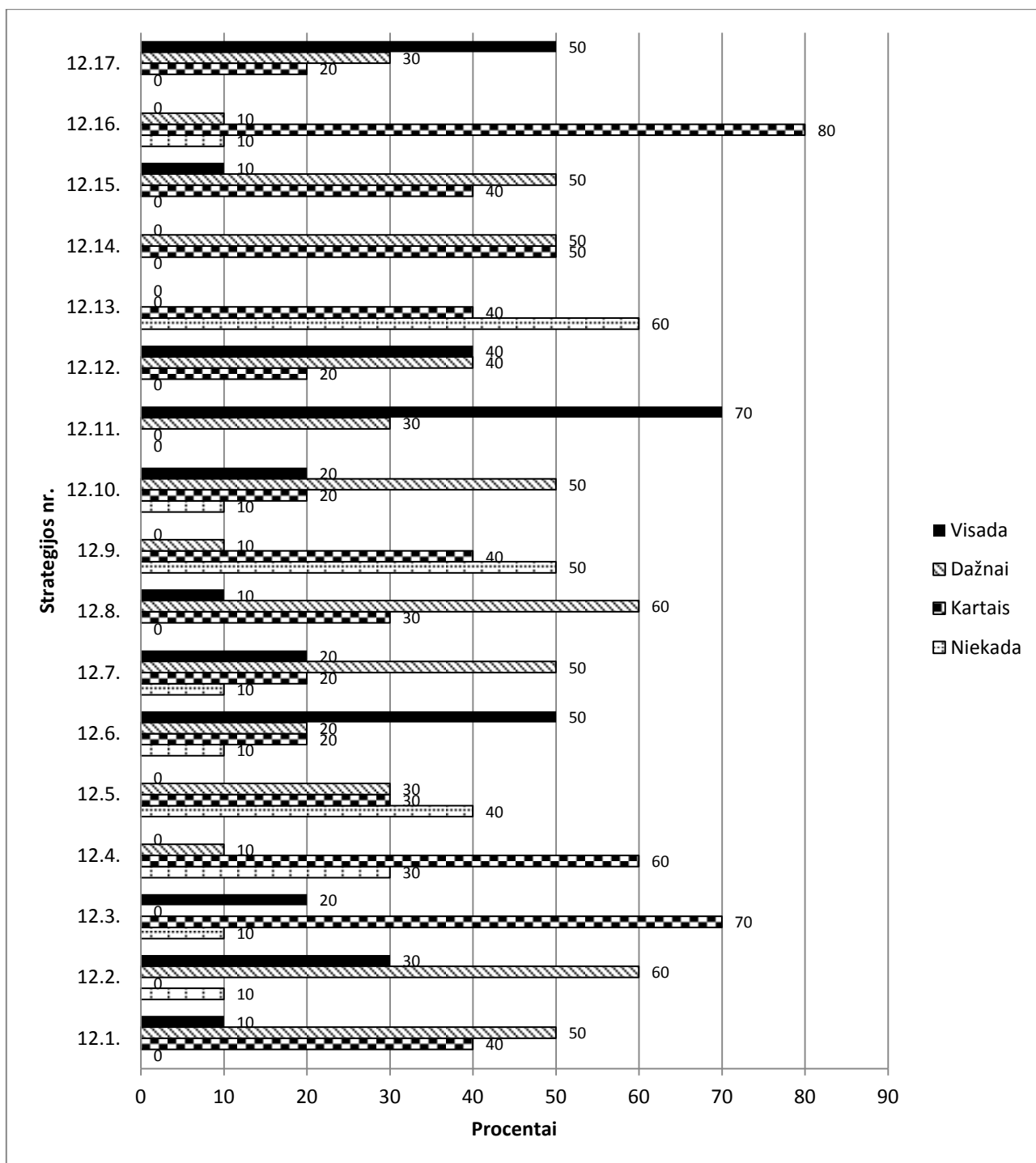
12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

6 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal ugdomas mokinių klases (V – X kl.), %.

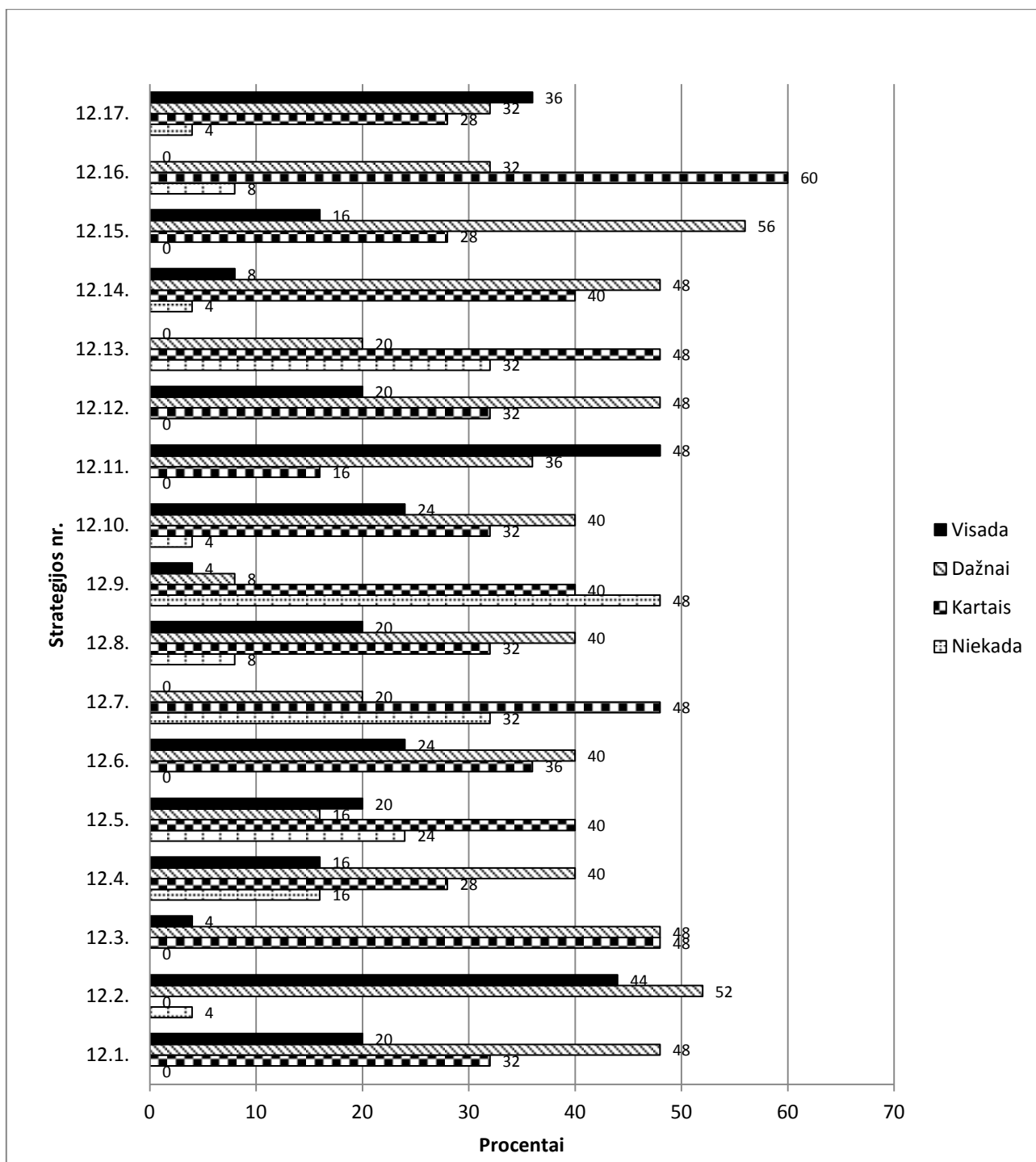
12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o blogą – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

7 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal pedagoginio darbo patirtį (1 – 5 m.), %.

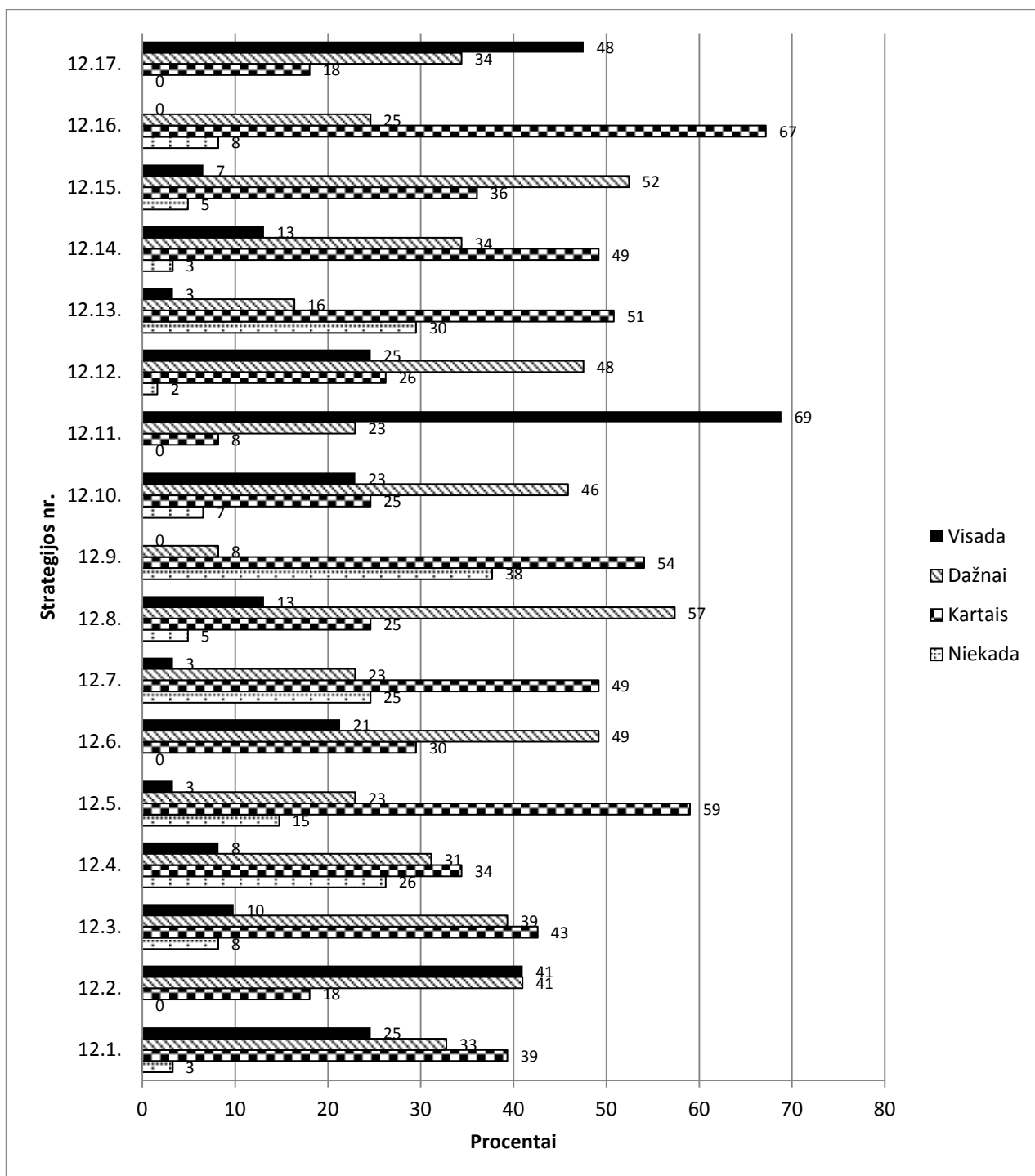
12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesys. Akcentuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

8 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal pedagoginio darbo patirtį (>31 m.), %.

12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

9 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal pedagoginio darbo patirtį (6 – 15 m.), %.

12.1. **Modeliavimas.** Pateikiamas pageidaujamo elgesio modelis. 12.2. **Socialinis pastiprinimas.** Žodiniai pagyrimai, rankos paspaudimas, linktelėjimas. 12.3. **Veiklos pastiprinimas.** Siūloma mokytojo tam tikra veikla už tinkamą elgesį (leidimas žaisti kompiuterinius žaidimus ir pan.). 12.4. **Pastiprinimas žetonais.** Taikote žetonų sistemą, moksleivis gauna žetonus – taškus, ženklukus, lipdukus ir pan. 12.5. **Sutarties sudarymas.** Raštu tarp mokinio, mokytojo ir tėvų sudarytoje sutartyje išvardijami konkretūs numatomi elgesio pastiprinimo būdai. 12.6. **Elgesio taisyklių kūrimas.** Kuriate elgesio taisykles kartu su mokiniais. 12.7. **Asmeninio tikslo grupė.** Kryptinga diskusija, klasėje, kuriuose analizuojamas kiekvieno mokinio elgesio bruožas, kurį reikėtų tobulinti. Jis užrašomas. Po tam tikro laiko grupė susirenka ir aptaria, ar pasiekė numatytų tikslų. 12.8. **Informavimas.** Akcentuojate mokiniui, jog už gerą elgesį bus pagirtas ir paskatintas, o bloga – nubaustas. 12.9. **Paskatinimas I.** Už vieno mokinio padarytą pažangą pastiprinimą gauna visa klasė. 12.10. **Paskatinimas II.** Pastiprinimas už padarytą pažangą atitenka tik padariusiam pažangą. 12.11. **Paskatinimas III.** Pagiriate mokinį, kai jis elgiasi tinkamai. 12.12. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška I.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu asmeniškai, ne prie visos klasės. Nuobaudas taikote asmeniškai „prie keturių akių“. 12.13. **Netinkamo elgesio priežasčių paieška II.** Aiškinatės netinkamo elgesio priežastis su mokiniu prie visos klasės. Nuobaudas taikote prie kitų mokinių. 12.14. **Nuobaudos I.** Papeikimas žodžiu. 12.15. **Nuobaudos II.** Papeikimas kartu su paskatinimu, kaip tinkamai elgtis. 12.16. **Nuobaudos III.** Papeikimas raštu (drausmės pažymos ir pan.). 12.17. **Nuobaudos IV.** Nuobaudas taikote nedelsiant po netinkamo mokinio elgesio pasireiškimo.

10 pav. Taikomos elgesio valdymo strategijos pagal pedagoginio darbo patirtį (16 – 30 m.), %